

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
MEVLÂNA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK ARAŞTIRMALARI ANABİLİM
DALI
MEVLÂNA VE MEVLEVÎLİK ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

MEVLÂNÂ'NIN MESNEVÎ'SİNDE ÇOCUK VE ÇOCUK
EĞİTİMİ

Bayram MİROĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Mehmet Zeki AYDIN

KONYA – 2024

ÖN SÖZ

Mevlânâ sûfî, şair, müderris, vaiz ve toplum önderi gibi birçok kimliğe sahip kendi şahsına münhasır bir Hak aşığıdır. Ortaya koyduğu her bir eser sadece ülkemizde değil dünya çapında kabul görmüş, kitapları hakkında birçok araştırma yapılmış ve hâla da dünya çapında ilgi görmeye, araştırılmaya devam edilmektedir. Mevlânâ'yı anlamak onun düşüncesini anlatmak, kitapları ile onu keşfetmeye ve günümüz toplumuna sunmak önemlidir. Dünya çapında tanınmış olan ve başyapıtı niteliğindeki Mesnevî adlı eseri ile onun eğitimci kişiliğini ortaya koymak ve bu kapsamda çocuk eğitimini anlamaya çalışmak bu çalışmanın amacıdır.

Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde çocuk ve çocuk eğitimi başlığını taşıyan bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Mevlânâ'nın hayatı, düşünce yapısı, eserleri, Mesnevî'nin yazım tarzı ve özellikleri ele alınmıştır. İkinci bölümde ise çocuk eğitime genel bakış, çocuk eğitimi, İslam inancında çocuk eğitimi konularına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Mesnevî'de çocuk kavramı, Mevlânâ'nın eğitimci kişiliği ve eğitimle ilgili görüşleri, çocuk eğitiminde ailenin önemi, çocuk eğitiminde anne babanın rolü, helal lokma eğitimi, sevgi ve şefkat eğitimi, sabır eğitimi gibi konular Mevlânâ'nın diliyle Mesnevî açısından değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılarak çalışma sonlandırılmıştır.

Çalışma sürecince ilgisini ve desteğini üzerimden bir an bile eksik etmeyen, gayret ve teşvikini her daim üzerimde tutan, çocuk edebiyatı alanına birçok eserleri ve sunumları ile etkisi olan, danışman hocam Sayın Prof.Dr. Mehmet Zeki AYDIN'a ve bu tez yazım sürecinde anlayışını bir an olsun üzerimden eksik etmeyen sevgili eşime ve aileme sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

KONYA - 2024
Bayram MİROĞLU

ÖZET

Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde çocuk ve çocuk eğitimi başlıklı bu çalışmada Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eserinden istifade ederek, Mevlânâ'nın çocuğa ve çocuk eğitimine bakışı incelenmiştir. Mevlânâ'nın başyapıtı diye tarif edebileceğimiz Mesnevî adlı eseri, aynı zamanda günümüz eğitimini de katkı sunmaktadır. İncelemeler sonucu görüleceği üzere farklı fikirlerin doğmasına da Mesnevî öncülük etmektedir. Bu eser sadece ülkemizde değil aynı zamanda dünyada da ilgi görmüştür.

Çalışmanın amacı Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eserindeki, çocuk ve çocuk eğitimine dair görüşlerinin ortaya çıkarılmasıdır. Kuramsal bir araştırma olan bu çalışmada tarama modeli kullanılmış eleştirel yaklaşımla tümevarım, tümdengelim vb. yöntemlerle konu ortaya konulmuştur. Çalışmada öncelikle alan yazın taraması yapılarak, konu hakkında daha önce yapılan araştırmalar incelenmiş, çocuk ve çocuk eğitimi konusundaki kitaplar, tezler, makaleler, bildiriler taranmıştır. Çalışmanın ana kaynağı Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eseri olmuş, bu eser titizlikle incelenmiştir. Bunun yanında Mevlânâ'nın diğer eserlerine bakılmıştır. Araştırma sürecinde faydalanan eserlere dipnotlarda ve kaynakça bölümünde yer verilmiştir.

Çalışmada önce Mevlânâ'nın hayatı, düşünce yapısı ele alınmıştır. Mevlânâ ile özdeşleşmiş olan Mesnevî adlı eserin yazım tarzı, özellikleri, neyi ihtiva ettiği ve amaçladığına dair bilgilere yer verilmiştir. Elbette Mevlânâ'yı tam olarak anlatmak ve düşünce yapısını ortaya koymak zordur ama tezin sınırlılık alanına bağlı kalmak şartı ile özellikle Mesnevî adlı eseri temel alınarak onun düşünce tarzı ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Mevlânâ'nın çocukluk dönemi, almış olduğu eğitimler ve eğitimci kişiliğine yer verilmiş, eğitimle ilgili görüşleri genel hatlarıyla ele alınmıştır. İslam inancında çocuk eğitimi, çocukluk eğitiminin amacı ve gayesi irdelenmiş, çocuk ve eğitim anlayışının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Mevlânâ'nın çocuk ve çocuk eğitimi ile ilgili görüşleri ortaya konmuş, değerlendirmeler sonuç bölümünde yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ'da çocuk eğitimi, çocuk, aile, çocuk eğitimi

SUMMARY

In this study titled Child and Child Education in Mevlânâ's Mesnevi, Mevlânâ's view of the child and child education is examined by making use of Mevlânâ's Mesnevi. Mevlânâ's Mesnevî, which we can describe as his masterpiece, also contributes to today's education. As can be seen as a result of the analyzes, Masnavi also pioneers the emergence of different ideas. This work has attracted attention not only in our country but also in the world.

The aim of the study is to reveal Mevlânâ's views on children and child education in his work Mesnevî. In this study, which is a theoretical research, the survey model was used and the subject was revealed with methods such as induction, deduction, etc. with a critical approach. In the study, first of all, a literature review was conducted, previous researches on the subject were examined, books, theses, articles and papers on children and child education were scanned. The main source of the study was Mevlânâ's Mesnevî and this work was meticulously analyzed. In addition, Mevlânâ's other works were examined. The works utilized in the research process are included in the footnotes and bibliography section.

In the study, Mevlânâ's life and thought structure are discussed first. Information about the writing style, characteristics, what it contains and aims of his work called Masnavi, which is identified with Mawlânâ, is included. Of course, it is difficult to fully explain Mawlânâ and to reveal his thought structure, but with the condition of adhering to the limitations of the thesis, it has been tried to reveal his way of thinking, especially based on his work Mesnawî. In this framework, Mevlânâ's childhood period, the education he received and his personality as an educator were included, and his views on education were discussed in general terms. Child education in Islamic faith, the aim and purpose of childhood education have been examined, and a general evaluation of the understanding of children and education has been made. Mevlânâ's views on children and child education have been put forward and evaluations have been included in the conclusion section.

Keywords: Child education in Mevlânâ, child, family, child education

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
SUMMARY	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
3. Araştırmanın Yöntemi.....	2
4. Araştırmanın Temel Kaynakları.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM	4
MEVLÂNÂ'YA DAİR.....	4
1.1. Mevlânâ'nın Hayatı.....	4
1.2. Mevlânâ'nın Çocukluğu ve Eğitimi	4
1.3. Mevlânâ'nın Düşünce Yapısı	5
1.4. Mevlânâ ve Mesnevîsi.....	6
İKİNCİ BÖLÜM.....	8
ÇOCUK VE ÇOCUK EĞİTİMİ.....	8
2.1. Çocuk ve Çocukluk Kavramı	8
2.2. Çocuk Eğitimi	9
2.3. İslam İnancında Çocuk Eğitimi.....	11
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	15
MESNEVÎ-İ ŞERİF'TE ÇOCUK EĞİTİMİ.....	15
3.1. Mesnevî'de Çocuk	15
3.2. Mevlânâ'nın Eğitimci Kişiliği.....	16
3.3. Mevlânâ'nın Eğitimle İlgili Görüşleri.....	18
3.4. Çocuk Eğitiminde Ailenin Önemi.....	21
3.5. Anne Babanın Çocuğu İle İmtihanı.....	22
3.6. Çocuk Eğitiminde Anne Babanın Rolü	25
3.7. Çocuğun Eğitimi Sadece Anneye Bırakılmamalıdır	31
3.8. Çocuk Eğitiminde Helal Lokmanın Önemi.....	34

3.9. Çocuk Eğitiminde Sabırlı Olma	35
3.10. Çocuk Eğitiminde Maddiyat ve Maneviyat Dengesi	36
3.11. Çocuk Eğitiminde Disiplin.....	37
3.12. Çocuk Eğitiminde Sevgi ve Şefkat	40
3.13. Oyunların Çocuk Eğitimine Katkısı.....	45
3.14. Çocuklarda Taklit Özelliği ve Çocuk Eğitiminde Model Olma.....	49
3.15. Çocuk Eğitiminde Arkadaşlığın Önemi	52
3.16. Çocuk ve Okul Eğitimi.....	57
3.17. Eğitimde İstekli Olmak	60
3.18. Öğretmenin Çocuk Eğitimi Üzerindeki Görevi	61
3.19. Çocuğun İrade Eğitimi	65
3.20. Çocuğa Zorluklar Karşısında Nasıl Tavır Alması Gerektiği Öğretilmelidir.....	68
3.21. Çocuk Gelişim Özelliklerine Göre Eğitilmelidir	70
3.22. Çocuklarda Sorumluluk Duygusu ve Şahsiyet Gelişimi Eğitimi	75
3.23. Çocuklarda Olumlu ve Olumsuz Duygular	76
3.24. Çocuklarda Sanat ve Zanaat Eğitimi.....	81
SONUÇ	86
KAYNAKÇA.....	89

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Mevlânâ'nın öğretilerinin evrensel olduğu çok açıktır. Vefatının üzerinden yıllar geçse de ortaya koymuş olduğu eserleri dünya çapında ilgi ile takip edilmektedir. Bu eserlerinden ön plana çıkan Mesnevî adlı eseri farklı dillere çevrilmiş, dünyaca kabul görmüş, içerisindeki öğretileri ders olarak okutulmuş ve başucu eğitim kitaplarından bir tanesi hâline gelmiştir. Mevlânâ'nın eğitimci kişiliğini vurgulamak, onun eğitim yöntemlerini irdelemek, eğitime bakışını anlamaya çalışmak konuyu daha iyi anlamaya vesile olacaktır. Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eserinde yer alan bu eğitim yöntemleri özellikle “çocuk eğitimi” üzerinden yürütülecek, çocuk ve çocuk eğitiminin önemi araştırılarak günümüz dünyası eğitim yöntemlerine katkı sunmaya çalışılacaktır.

İfade edilen bilgiler ışığında çalışmanın konusunu Mevlânâ'nın Mesnevi'sinde çocuk ve çocuk eğitimi oluşturmaktadır. Bu konunun seçilme nedeni ise çocuk eğitiminin geleceğimiz için önem arz ettiği, Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde yer alan hikâye ve betimlemelerin ise çocuk eğitimi alanında çok önemli bir yeri olduğudur.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırma, genel çerçevede Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eserinde çocuk ve çocuk eğitimi ile ilgili görüşlerinin ortaya konulması amacıyla yapılmıştır. Çünkü Mesnevî genel ahlak eğitimi konularının da yer aldığı bir kitaptır. Bu çerçevede kitabın içeriğinde yer alan bilgilerin çocuk eğitimi açısından çok önemli olduğu açıktır. Çalışmanın amacı; Mevlânâ'nın çocuğa bakışı ve yaklaşım tarzı; çocuk eğitimi konusundaki görüşleri ve bunların günümüz eğitimi açısından önemini ortaya koymaktır.

Çalışmanın önemi, Mevlânâ'nın eserlerindeki derinliğinin yanında tarihin her döneminde önemli olan çocuk ve çocuk eğitimi konusundan gelmektedir. Çünkü çocuk eğitimi demek aslında geleceğimizi şekillendirmek demektir. Herkese farklı bir bakış açısı ve yorumlama imkânı sunan Mevlânâ, bunu özellikle Mesnevî adlı eserinde sunmuştur. Bu eserin içerisinde yer alan her bir sözden farklı bir anlam çıkartabilmek ise gerçekten iyi bir birikime ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Fikirlerinden ve ortaya koymuş olduğu düşünce yapısından hareketle çocuk ve çocuk eğitimi konusunun ne kadar mühim olduğunu anlamak zor olmasa gerektir. Bu kapsamda Mevlânâ'nın çocuğa verdiği değerin geniş ve kapsamlı bir şekilde ortaya koyulması gerekmektedir. Bu çalışmada elde edilecek bilgiler ışığında Mevlânâ'nın çocuk ve çocuk eğitime yaklaşımının anlaşılması sağlanacaktır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Kuramsal bir araştırma olan bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma sürecinde, Mevlânâ, çocuk ve çocuk eğitimi konularında alan yazın taraması yapılmıştır. Konuyla ilgili kaynakların incelenmesi, bilgi ve görüşlerin toplanması şeklinde yol izlenmiştir. Bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar araştırılmış, içeriklerinde yer alan bilgiler analiz edildikten sonra eleştirel yaklaşımla tümevarım, tüm dengelim vb. yöntemlerle konu ortaya konmuştur. Bu araştırma sürecinde faydalanan eserlere dipnotlarda ve kaynakça bölümünde yer verilmiştir.

Çalışmada önce Mevlânâ'nın hayatı, düşünce yapısı ele alınmıştır. Mevlânâ ile özdeşleşmiş olan Mesnevî adlı eserinin yazım tarzı, özellikleri, neyi ihtiva ettiği ve amaçladığına dair bilgilere yer verilmiştir. Elbette Mevlânâ'yı tam olarak anlatmak ve düşünce yapısını ortaya koymak zordur ama tezin sınırlılık alanına bağlı kalmak şartı ile özellikle Mesnevî adlı eseri temel alınarak onun düşünce tarzı ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Mevlânâ'nın çocukluk dönemi, almış olduğu eğitimler ve eğitimci kişiliğine yer verilmiş, eğitimle ilgili görüşleri genel hatlarıyla ele alınmıştır. İslam inancında çocuk eğitimi, çocukluk eğitiminin amacı ve gayesi irdelenmiş, çocuk ve eğitim anlayışının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Mevlânâ'nın çocuk ve çocuk eğitimi ile ilgili görüşleri ortaya konmuş, değerlendirmeler sonuç bölümünde yer almıştır.

Mevlânâ Mesnevî adlı eserinde eğitimi ince ve edebi sözleriyle harmanlamış, çok geniş anlamlar ihtiva eden sözleriyle eğitime ve günümüz dünyasına katkı sağlamıştır. Özellikle doğumdan itibaren anne babanın, öğretmen, çevrenin ve diğer unsurların eğitim üzerindeki rolü Mesnevî adlı esere göre yorumlanmıştır. Bu çerçevede Mevlânâ'nın çocuk eğitimi ile ilgili ortaya koymuş olduğu ilkeler, yöntemler ve tavsiyeler ortaya konulmuştur.

4. Araştırmanın Temel Kaynakları

Araştırmaya konu olan Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eserinde eğitim ve çocuk eğitiminde başta Derya Örs ile Hicabi Kırlangıç tarafından Türkçe çevirisi yapılan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Mesnevî-i Ma'nevî adlı kitabı en önemli kaynak eser olmuştur. Yine Abdülbâki Gölpınarlı'nın Mesnevî Tercemesi ve şerhi'nden ayrıca Abdülbâki Gölpınarlı tarafından tercüme edilip hazırlanan Dîvân-ı Kebîr'den de yararlanılmıştır. Konuyla ilgili Nevzat Tarhan'ın Mevlânâ ile Aile Terapisi ve Mehmet Zeki AYDIN'ın Ailede Ahlak Eğitimi başvurulan temel kaynaklar arasındadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MEVLÂNÂ'YA DAİR

1.1. Mevlânâ'nın Hayatı

30 Eylül 1207 tarihinde Belh'te doğdu. Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin babası, Sultanü'l-Ulema diye anılan Muhammed Bahâeddin Veled'dir. Bu zat; sûfî, âlim, müderris, vaiz ve hatiptir. Mevlânâ babası ile 1221 tarihinde Belh'den ayrılıp ilkin Hicaz'a uğradıktan sonra, muhtelif yerlerde dolaşarak 1228 veya 1229 tarihinde Konya'ya gelmiştir. Mevlânâ, babası Bahâeddin Veled'in ölümünden sonra, O'nun müritleri tarafından ilmi ve batını yönü keşfedilerek şeyh olarak kabul görmüştür. Mevlânâ hem din hem de sûfî olarak yeterli bir hâle gelince Konya ve çevresinde bir halka oluşturmuştur. 1240-1245 yılları arasında ilim öğretmekle meşgul olmuştur. Derslerine 400 kadar öğrencinin katıldığı belirtilmektedir.¹

Mevlânâ'nın hayatında değişmelere sebep olan ve belki de O'nun hayatında dönüm noktası sayılabilecek olay, Şems-i Tebrîzî ile buluşmasıdır. 1244 veya 1245 tarihinde gerçekleşen bu buluşmanın, medreselerde ders verme, camilerde vaaz verme suretiyle oldukça aktif ve sosyal olan Mevlânâ'nın hayatını değiştirdiğini söyleyebiliriz. Bundan sonra müritlerinden uzaklaşarak Şems'le daha yakın olan ilişkisi, müritlerinin şikâyetlerinin artmasına sebep olmuştur. Bir ara Şems'in kaybolması ile tekrar müritlerinin arasına katılan Mevlânâ, Şems'in geri dönmesi için adamlar göndermiş ve gelmesini sağlamıştır. Şems'in tekrar gelişiyle müritlerin şikâyetlerinin artması, bir müddet sonra Şems'in bir daha geri dönmek üzere 1247 tarihinde gidişiyle sona ermiştir. Mevlânâ Şems'i unutmamış, yazdığı "Divan" kitabını ona ithaf etmiştir. Şems'ten sonra kendisine en yakın dost olarak Selâhaddîn Zerkûb'u seçen Mevlânâ, 17 Aralık 1273 tarihinde vefat etmiştir.²

1.2. Mevlânâ'nın Çocukluğu ve Eğitimi

Mevlânâ'nın yetiştiği ortam ve çevreye bakıldığında eğitimci, asil ve kültürlü bir ailede yetiştiği görülmektedir. Mevlânâ'nın büyük bir âlim ve eğitimci olacağının işaretinin henüz beş yaşında iken babası ile birlikte çıktıkları yolculukta Nişabur'da

¹ Bedüzzaman Fûrûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, çev. Feridun Nafiz Uzluk (Konya: Konya Valiliği İl Turizm ve Kültür Müdürlüğü, 2005), 51.

² Fûrûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, 145.

görüldüğü söylenebilir. Feridüddin-i Attâr, Mevlânâ'nın babasına “Efendim nereden gelip nereye gidiyorsunuz?” diye sorunca, Mevlânâ'nın o küçük yaşına rağmen “Allah’tan geldik, Allah’a gidiyoruz.” diye cevaplaması, 92 yaşındaki bu zatı ağlatmış ve “Bir ulu nehir, koca deryayı arkasına katmış götürüyor.” demiştir. Sözlerine devam eden ünlü sûfî şair Ferîdüddin Attâr’ın, Mevlânâ'nın babasına, “Bu senin oğlun çok zaman geçmeyecek ki âlemde yüreği yanıkların yüreğine ateşler salacaktır.” dediği nakledilmiştir.³

Sağlıklı, canlı, topaç gibi gürbüz bir çocuk olan Celâleddîn, henüz beş yaşında iken okumaya başlamıştır. Ağabeyi Alâeddin ile birlikte gezmek, dolaşmak, oyun oynamak ve babasının yanında ders halkalarında bulunmak en sevdiği uğraşlardandır. Şehrin meydanları, câmiler, çarşı ve pazarları gezmek öğrenmek onun ilgi alanlarıdır. Bilhassa babasının dostlarını, ahabplarını yakından tanımaya çalışmıştır. Bir gördüğünü bir daha unutmayan, duyduğunu aklında tutan bir zekâyâ sahiptir. Annesi, ağabeyi ve evdeki hizmetçiler, arayıp da bulamadıkları eşyanın yerini ona sorar, bu kadar dikkatli ve zeki olması, çevresi tarafından gözlemlenirdi. Masal ve hikâye dinlemeyi çok sever her şeyi merak ederdi. Bilmek ve öğrenmek onun için olmazsa olmazdı. Böyle güzel bir kişiliğe sahip olmasından dolayı herkesin sevgilisi, ailenin göz bebeği hâline gelmiş, ailesi, onun iyi yetişmesi için elinden ne geliyorsa yapmaya çalıştığı görülmektedir.⁴ Mevlânâ iyi bir eğitim aldığını her ortamda ortaya koymuştur.

1.3. Mevlânâ'nın Düşünce Yapısı

Mevlânâ'nın düşünsel olarak göze çarpan en önemli özelliği tasavvuf ehli bir kişiliğe sahip olduğudur. Konya'ya yerleştikten sonra müritlerine karşı mürşit, Şems ile tanıştıktan sonra ise ilahi aşkı kuşanan bir âşık olmuştur. Mevlânâ, Kur'an ve Sünnet doğrultusunda bir hayat sürmeye gayret etmiştir. Bu konuda söylediği:

“Yaşadığım sürece Kur'an'ın kulu, kölesiyim.

Seçilmiş Muhammed'in yolunun toprağıyım.

³ Reşat Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-İ Rûmî: Hayatı, Eserleri Ve Görüşleri”, *Diyanet Aylık Dergi* 396 (2023), 7.

⁴ Emin Işık, “Hz. Mevlânâ'nın Çocukluk Yılları”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 36/144 (2007), 30-36.

*Sözlerimden, bundan başka bir şey nakleden olursa,
Ben o nakleden de o sözden de şikâyetçiyim.*"⁵

Beytiyle bu gerçeğe vurgu yapmıştır. Mevlânâ tüm bu özellikleri ve düşünce yapısıyla sadece ülkemizde değil dünyanın her yerinde üzerinde konuşulan, eserleri ve çalışmaları ile takdir toplayan bir mutasavvıf, şair ve âlim olarak zikredilmiştir.⁶

1.4. Mevlânâ ve Mesnevîsi

Mevlânâ'nın temel eseri olan Mesnevî, hayatının son on beş yılını ihtiva eden, Mevlânâ tarafından Hüsâmeddin Çelebi'ye irticalen yazdırılan, ilim ve kültürümüze çok katkısı olan önemli eserlerinden birisidir. Mesnevî'nin ilk on sekiz beytini Mevlânâ kendisi yazmış diğer kısımlarını Hüsâmeddin Çelebi'ye söyleyip yazdırmıştır. Altı cilt (defter) ve yaklaşık 25.700 beyitten meydana gelir. Mesnevî adı verilmiş olmasının nedeni özellikle Arap ve Fars edebiyatında uyaklı beyitlerden oluşan ve aruz ölçüsüyle yazılan divan edebiyatına uygun, şiir şeklinde yazılmış olmasından kaynaklanmaktadır.⁷ Mevlânâ eserine ayrıca Keşşâfû'l-Kur'ân, Fıkh-ı Ekber, Şaykalü'l-Ervâh ve Hüsâmînâme gibi isimler vermiş, şârihler bu isimlerin Mesnevî'nin özelliklerini yansıtan nitelemeler olduğunu belirtmişlerdir. Mesnevî'nin ne zaman yazılmaya başlandığı konusunda kesin bilgi bulunmamaktadır. Mevlânâ sadece II. cildin yazımına 662 Receb ayının 15. gününden (13 Mayıs 1264) itibaren devam ettiğini ve I. cildin⁸ bitmesinden sonra yazılmasının bir süre durakladığını bildirir.⁹ Farklı rivayetler değerlendirildiğinde Mesnevî'nin I. cildinin 1258-1261 arasındaki bir tarihte yazılmaya başlanıp 1263 veya 1264 yılında tamamlandığı söylenebilir. Diğer beş cilt ise ara verilmeden telif edilmiştir.¹⁰

Hüsâmeddin Çelebi'ye irticalen yazdırılan Mesnevî muhteva ve şekil olarak sistematik değildir. Hüsâmeddin Çelebi, Mevlânâ'nın Mesnevî'yi yazdırırken hiçbir

⁵ Celâleddin-i Rûmî Mevlânâ, *Rubâiler*, ed. Halil İbrahim Sarıoğlu (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2016), 184.

⁶ Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", *Temel İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 5/520.

⁷ Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", 5/521.

⁸ Semih Ceylan, "Mesnevî", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/325-334.

⁹ Abdülkâki Gölpınarlı, *Mevlânâ Celâleddin* (İstanbul, 1959), 212.

¹⁰ Ceylan, "Mesnevî", 29/325-334.

kitaba müracaat etmediğini, eline kalem almadığını ifade etmektedir. Bu eserin kalpten gelen bir ilham olması ise Mevlânâ'nın bazen geceli gündüzlü söylediği bazen de aylarca bir şey demediğine bağlanmaktadır. Mesnevî'nin her cildi tamamlandığında Mevlânâ'ya okunmuş, Mevlânâ düzeltilecek yerleri bizzat Hüsâmeddin Çelebi'ye yazdırmıştır.¹¹

Mevlânâ, Mesnevî'sinde bilgilendirici ve öğretici bir üslup kullanmış birçok millete ve farklı dönemlere ait olay, hikâye ve fıkralara eserinde yer vermiştir. Temelde kaynağını Kur'an'ın ve hadislerin oluşturduğu Mesnevî, sevgi, gerçek aşk, örnek insan olma, güzel ahlak ve kulluk gibi konuları işleyen bir eserdir. Manevi hastalıkların, kötü huyların, sapık inançların çareleri, hikâyeler ve fıkralar içine gizlenerek sunulmaktadır.¹²

¹¹ Fûrûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, 138-141.

¹² Öngören, "Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî", 5/521.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK VE ÇOCUK EĞİTİMİ

2.1.Çocuk ve Çocukluk Kavramı

İnsan hayatı doğumla başlayıp ölüme kadar devam eden bir süreçtir. Bu sürecin en önemli evreleri arasında çocukluk dönemi yer almaktadır. Şu unutulmamalıdır ki çocuk ve çocukluk kavramları birbirinden farklı değerlendirilmesi gereken konulardır. Bu minvalde iki kavramı değerlendirmek yerinde olacaktır. Çocuk kavramına baktığımız zaman şu tanımları görüyoruz: “Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız; yavru, bala, uşak, velet”¹³ “Henüz bedensel, ruhsal ve sosyal yönlerden erginliğe ve olgunluğa ulaşmamış birey”¹⁴ Çocukluk ise “Çocuk olma durumu, insan hayatının bebeklikle erginlik arasındaki dönemi”¹⁵ olarak tanımlanmıştır. Resmi olarak ise 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun (ÇKK) 3/1-a maddesi uyarınca çocuk, “daha erken yaşta ergin olsa bile, onsekiz yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlanmıştır.¹⁶

İnsan hayatında her insan için, çocukluk dönemi olarak kesin bir yaş vermek mümkün değildir. Her çocuğa göre farklılık gösterebilen bu evre, topluma, aileye ve çevreye göre farklılıklar arz edebilecektir. Kendine has bir birey olarak görülmesi gereken çocuk, yetişkinlik karakterinin temellerinin atıldığı en önemli duraktır. Heywood, çocukluk çağını: “Teorik seviyede çocuk olmanın anlamını çözebilme aşaması” diye tanımlamıştır. Mevlânâ bu ifadeleri ile çocukluk evresindeki bazı huy ve davranışların yetişkinlikle birlikte kaybolduğuna, çocuklukta saflık ve masumiyetin yerini ciddiyetin ve sorumluluğun aldığına dikkat çekmiştir. Ayrıca her bir bireyin bu geçişi farklı bir süreç olarak yaşadığının altını çizmekte insan hayatındaki evreleri vurgulamaktadır. Çizmiş olduğu ten rengi ile de ruhsal bir arınmayı ifade ettiği söylenebilir. Can çocukluktan çıkışı ile çocuklukta tasavvur ve

¹³ “<https://sozluk.gov.tr/kelime=çocuk>” (Erişim 18 Eylül 2024).

¹⁴ Umut C. Karadoğan, “‘Çocuk ve Çocukluk’ Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi”, *Çocuk ve Medeniyet* 4/7 (01 Haziran 2019), 195-226.

¹⁵ “<https://sozluk.gov.tr/?kelime=çocukluk>” (Erişim 22 Eylül 2024).

¹⁶ Çocuk Koruma Kanunu (Çocuk Koruma Kanunu), *Çocuk Koruma Kanunu* 5395 (15 Temmuz 2005).

hayalin sona erdiği artık gerçekle, gerçeklikle yüzleşmenin sorumluluğuna geçişin nitelemesine yer vermektedir.

2.2.Çocuk Eğitimi

Allah insanı en güzel şekilde yaratmış,¹⁷ dünya hayatına gelmesine anne ve babasını vesile kılmıştır. Doğumla başlayıp ölümle son bulacak olan bu hayat süresi her insan için sınırlı kılınmıştır. İnsan hayatı diye nitelendirilen bu süreler çeşitli dönemler hâlinde isimlendirilmiştir. Genel olarak bilinir şekliyle bu dönemler bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık olarak zikredilmiştir. Yapılan birçok araştırmaya göre kişinin yetişkinlik çağını oluşturan temel, çocukluk döneminde atılmaktadır. Bu dönemde verilecek eğitimin önemi ise çok büyüktür.

Eğitim kavramına baktığımız zaman aslında çocuğun yapı taşlarını etkileyerek, yeniden şekillendirmesine yardımcı olmaktadır. İyi bir eğitim görmeyen ve iyi bir eğitimle ders almayan çocukların ileriki yaşlarda zorluk çekmeleri kaçınılmazdır. Ailede başlayan eğitim, okul ile devam etmekte ve insan ömrünün sonuna kadar kesilmeden her an sürebilmektedir. Çocuğa verilecek aile eğitimi çocuğun temel yapı taşını oluşturacağı için anne ve babaların, çocukları için rol model olmada çok titiz ve hassas olmaları gerekmektedir. İlk başlarda gözlemlene yöntemiyle öğrenilen bu eğitim, sevgi ve güven temeline oturtulursa çocuğun algısı daha da açık olacaktır. Buradaki çocuğa karşı disiplin gayet ölçülü olmalıdır. Aslında anne ve baba ilk öğretmen, ilk temas kuran, ilk gönle dokunan ve çocuğa ilk yön gösterendir. Burada doğru yönlendirme çok önemlidir. Bilerek veya bilmeyerek atılan yanlış bir adım çocuğun dünyasında kapanmayan yaralara neden olabilecektir. Mevlânâ bu konuda, “*Ananın veya babanın ekşi yüzü, çocuğu her türlü zarardan korur.*”¹⁸ demek suretiyle anne ve babanın eğitimdeki rolünü de sergilemiştir. Onun içindir ki anne ve babalar kendilerini çocuklarının eğitimi hususunda iyi yetiştirmek zorundadırlar.

¹⁷ Kur'an-ı Kerim Meâli (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), Tîn Suresi 95/4.

¹⁸ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 6/1584.

İslam dini eğitime önem vermiştir. Hz. Peygamber de eğitimin önemine dair şöyle buyurmuştur: “*Öğreten, öğrenen, dinleyen ya da ilmi seven/destekleyen ol, beşincisi olma, helâk olursun!*”¹⁹

Çocuk aile büyüklerini görerek, onları takip ederek sosyalleşir ve temel bilgileri yaşayarak öğrenir. Bu çerçevede temel hayat becerilerinin yanında, temel dinî bilgileri ve dinin bir parçası olan ahlak eğitimini de alır.

Ailede eğitimin yapı taşını ahlak eğitimi şekillendirmektedir. Çocuğun ahlak eğitiminde uygulanacak ilkeler belirlenmiştir. Öncelikle çocuklar gelişim özelliklerine göre eğitilmelidir. Ahlaki gelişim dönemleri şunlardır: Haz ve elem dönemi, bencillik dönemi, başkalarına uygunluk dönemi, duygusal vicdan dönemi, akılcı vicdan ve evrensel ahlak dönemidir.²⁰ İyi bir ailede yetişen Mevlânâ’nın ahlaki aşamalarında bunların görüldüğünü söylemek mümkündür. Mevlânâ’yı bu mertebeye yükselten temelin özü, anne ve babasının yanında aldığı eğitimle birlikte âlimlerin yanında aldığı eğitimlerin sonucudur.

Ebeveynler ahlak eğitiminde öncelikle çocuk eğitiminin ilkelerini bilmeleri gerekmektedir. Bunun için her anne ve baba çocuk eğitimi konusunda gerekli donanım ve bilgiye sahip olması gerekmektedir. Geçmiş eleştiren ve anne babasından sürekli şikâyet eden bir ebeveyn, bu eksikliği fark etmişse kendisi bunun önüne geçmeli kendi çocuklarına karşı nasıl bir eğitim vermesi gerektiği hususunda yapılması gerekenleri öğrenmelidir. Bilinçsiz bir şekilde çocuğunu yetiştirmeye çalışan anne ve baba aslında geleceği şekillendirmeye aday olan bir bireyi yanlış eğitmiş olmakta, kendisine ve topluma zarar verebilecek kişilerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Bu doğrultuda günümüz eğitim durumuna göre her anne ve baba çocuk eğitiminde, onun geleceğine ilişkin bilgiyi vermek, geleceğine ilişkin sorumluluğu sağlamak, gelişim özelliklerine göre çocuğu bilmek, çocuğu tanımak ve anlamak, zengin ve tutarlı bir çevre sağlamak ayrıca çocuğa saygı duymakla görevlidir.²¹

¹⁹ Mehmet Görmez vd. (ed.), “Hadislerle İslâm”, *Hadislerle İslâm* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 1-7/1/379.

²⁰ Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2022), 57.

²¹ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 28-29.

Ailede başlayan çocukların eğitimi okullarda devam etmektedir. Okul döneminde de öğretmenin rolü çok önemlidir. İyi bir öğretmen aslında iyi bir gözlemcidir. Her çocuğun karakteri ve algısı fitraten farklı olduğu için öğretmen, çocuğu kendi dünyasında değerlendirip ona göre bilgisini aktarmalıdır. Öğretmen çocuğun kişilik analizini iyi yaptıktan sonra anlayacağı yöntemle dersi işlemelidir. Çocuğun karakteri bu zaman diliminde artık tam anlamıyla şekillenecek ve bir kalıba girecektir. Çocuğu bir birey olarak görüp ona göre davranmak çocuğun değerli olduğunu kavramasına vesile olacaktır. Bu ortamda ailede alınan yanlış bir davranış varsa tespit edilip, bu sorun fark edildiği ilk zamanlarda çözümlenmelidir. Bu zaman diliminde eğer çözülemezse belki de artık çözülmesi imkânsız bir sorun ile hayatını devam ettirecek ve psikolojik karmaşaların içerisinde kalacaktır.

Çevrenin de çocuğun eğitimi üzerinde etkisi çoktur. Burada en önemli faktör elbette dış etmenler, arkadaş ve karşılaştığı insanların davranış ve tutumlarıdır. Çocuk, ailede ve okulda ne kadar iyi bir eğitim alırsa alsın arkadaşları iyi bir karaktere sahip değilse, olumsuz anlamda muhakkak etkilenecektir. Burada yine anne, baba ve öğretmenlere çok iş düşmektedir. Bu anlamda çevrenin eğitimdeki etkisinin de yadsınamaz gerçekliği çok açık bir şekilde görülmektedir.

2.3.İslam İnancında Çocuk Eğitimi

Öğrenmeyi, öğretmeyi, araştırmayı her zaman teşvik etmiş olan İslam dini, kişinin kendisini en iyi şekilde olgunlaştırmasını, ahlaklı, edepli bir kişiliğe sahip olmasını, öğrendiklerini de hayatına yansıtmasını istemiştir. İslam da eğitim yöntemini Hz. Muhammed ortaya koymuştur. Gelen vahiyleri insanlara aktarmış, bunu yaparken de aynı zamanda çeşitli eğitim yöntemleriyle insanlara öğretmiştir. O her hâliyle bir “muallim”dir. İyiyi, güzeli en doğru ve düzgün şekliyle öğretmiştir. Allah’a karşı gerçek manada iyi bir kul nasıl olunur, bunun örnekliğini hayatında yaşayarak icra etmiştir. Peygamber olarak gönderildiği yerde cahiliye kültürü yaşanmakta, akla ziyan eylemler doğalmışçasına çekinmeden sergilenmekteydi. Diri diri kız çocuklarının toprağa gömülmesi bunun en korkunç örneklerinden birini teşkil ediyordu. Cehalet içerisinde yüzen bir toplumu, Kur’an’ın vahiy ışığı ile yeniden şekillendirmiş, eğitmiş ve asr-ı saadet denilen mutluluk dönemine dönüştürmüştür. Hz. Peygamberin hayatın her alanında insanlara örneklik ettiğini Kur’an bize Ahzab

Suresi'nde aktarmıştır: *“Andolsun Resulullah'ta sizin için, Allah'a ve ahiret hayatına kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok ananlar için, en güzel örnek vardır.”*²²

Hz. Peygamber çocuk eğitimine çok önem vermiştir. *“Ben öğretmen olarak gönderildim.”*²³ ifadesi onun her alanda bir eğitici olduğunu bizlere göstermektedir. Hz. Peygamber'in eğitim yöntemine bakıldığında zaman ise onlara saygı duyduğu, sevgi ve merhametle yaklaştığı görülmektedir. Hem aile yakınları hem de ashabın çocuklarıyla birebir ilgilenmesi de bize bunu kanıtlamaktadır.²⁴

Hz. Peygamberin eğitimde nelere dikkat ettiğini araştırmak ve öğrenmek anne baba ve öğretmenler için çok önemlidir. Eğitimin ana sınırlarını İslamî öğretiye göre belirlemek, çocuklara iman ve ibadet esasları başta olmak üzere hayatın her alanında en güzeli en doğru şekilde öğretmede öncülük edecektir. Hz. Peygamberin yanında, onun terbiyesi ile yetişen Enes b. Mâlik O'nun tavsiyelerini ve öğretim yöntemini bizlere şu şekilde aktarmaktadır:

“Bana Peygamberimizin ilk tavsiyesi şu oldu: Sana sır olarak verdiğim şeyleri kimseye açıklama. Güvenilir bir kişi ol! Bundan dolayı annem ve hanımları benden Peygamberimize ait gizli konuları sorduklarında kesinlikle bir şey söylemezdim. Peygamberimizin bana diğer tavsiyeleri şöyle idi: Oğulcuğum abdestini tam ve güzelce al ki, ömrün uzun olsun. Korumacı melekler de seni sevsin ve korusun. Enes! Gusül abdesti alırken güzelce yıkan. Saç diplerini iyice ıslat ve tenini de güzelce temizleyerek yıka. Şayet böyle yaparsan, yıkandığın yerden ayrılırken günah ve hatalardan da arınmış olarak çıkarsın. Oğulcuğum, elinden geldikçe abdestli ol. Çünkü kim abdestli olarak ölürse ona şehitlik sevabı verilir. Enes! Namaz kılarken, rükûa gidince ellerinle dizlerini sıkıca tut. Parmaklarını birbirinden ayır. Dirseklerini yanlarına yapıştırma. Oğulcuğum, rükûdan kalkınca her uzvun tam olarak yerine gelsin. Çünkü Allah, kıyamet gününde rükû ile secde arasında belini doğrultmayana merhamet etmeyecektir. Oğulcuğum secde edince de alnını ve ellerini yere tam olarak koy. Horozun yeri gagalaması gibi sen de secdeden çabuk kalkma.

²² Kur'an-ı Kerim Meâli, Ahzâb Suresi 33/21.

²³ Görmez vd., “Hadislerle İslâm”, 1-7/6/579.

²⁴ İsmail Sağlam, “Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2002), 167-190.

Secdede kollarını yere serme. Namazda sağa sola bakmaktan sakın. Oğulcuğum, namazını devamlı kılmaya özen göster. Eğer buna özen gösterirsen, melekler de senin için rahmet dileğinde bulunurlar. Müslümanların büyüklerine hürmet, küçüklerine de sevgi göster...”²⁵

Yukarıdaki örneklere bakıldığında Hz. Peygamber’in çocuklara ibadet eğitimi verirken çok hassas davrandığı, onların küçük yaşta edinecekleri alışkanlıkları ileriki yaşlarda da muhafaza edecekleri inancıyla onlara eğitim verdiği görülmektedir. Çocuklarda gördüğü olumsuz bir davranış karşısında ise önce onu uyardığı, sonra tavsiyede bulunduğu ve sevgiyle yaklaştığı mülahaza edilmektedir. Bu konuda “Ensar'dan birinin hurma bahçesini taşıyan Rafi' b. Amr isimli çocuğu bahçe sahibi yakalayıp Hz. Peygamber'in huzuruna çıkarmıştı. Hz. Peygamber çocuğu serbest bıraktırıp, “Yavrucuğum ağaçları niye taşıyorsun?” diye sorar. Rafi, “Açtım Ya Rasulallah, karnımı doyurmak için taşıdım.” cevabını verince, “Bir daha ağaçları taşılama yavrum, altına düşenleri al, ye!” buyurmuş, sonra da Rafi'in başını okşayarak, “Allah'ım bu yavrunun karnını doyur.” diye dua etmiştir.²⁶

İslam dini her konuda eğitimi tavsiye etmiştir. Aslında hayatın her alanında eğitim devam etmektedir. Kesintiye uğramadan devam eden bir süreçtir. Çünkü eğitimin yaşı, zamanı ve mekânı yoktur. Önemli olan doğru kaynaklardan ve doğru yöntemlerle insanın eğitim alabilmesidir. Hz. Peygamber temel alışkanlıkların kazanılmasında da insanlara yol gösterici olmuş daha çocukluk çağlarından itibaren bu eğitimi vermeye gayret göstermiştir. Günlük olarak her an uyguladığımız fiillerde çok sık vurguladığı bazı örnekler şunlardır: “Yemeğe başlamadan önce ve yedikten sonra ellerin yıkanması, besmele ile başlayıp, duâ ile bitirilmesi, sağ elle, önünden ve tabağın kıyısından alınması, ellerin sağa sola dayanmaması, yüzükoyun yatarken yenilmemesi, suyun üç solukta içilmesi, sofraya konan yemek hoşla gitmese dahi tenkit edilmemesi, ekmeğin küçük parçalara bölünmesi, kırıntı döküntü şeklinde yemeğin atılıp israf edilmemesi, suyun bardağın kırık yerinden içilmemesi, su ve yemek kaplarının içine üflenmemesi, yemeğin çok sıcak yenilmemesi, şeklinde

²⁵ Sağlam, “Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar”, 167-190.

²⁶ Görmez vd., “Hadislerle İslâm”, 1-7/6/393.

sıralayabiliriz.”²⁷ Yemek yemenin miktarıyla ilgili olarak ise şöyle buyurmuştur: “*Âdemoğlunun doldurduğu en zararlı kap midesidir. Âdemoğluna belini doğrultacak kadar üç beş lokma yeter. Eğer Âdemoğlu iştaha gelir çok yemek isterse, bu durumda karnını üçe ayırsın. Birini yemek, birini su, birini de nefes için ayırsın.*”²⁸ hadis-i şerifi bu konuda bize çok anlamlı bir ölçü vermektedir.

Hz. Peygamberin eğitim yöntemi açısından ön plana çıkardığı farklı bir durum ise çocukların dil eğitimine önem verdiği, yanlış konuşmaların önüne geçtiği ve uyardığı, anlayabilme kabiliyetlerinin gelişmesi için çalışmalarda bulunduğu, toplum karşısında çocuklara değer verdiği ve söz hakkı tanıdığı, onları muhatap aldığı, çocuk olmasına rağmen İslam’a davet ettiği çocukların bulunduğu, çocukların oyun oynarken öğreneceği çeşitli aktiviteler tavsiye ettiği (yüzme, atıcılık, güreş vb.), görülmektedir.²⁹

Bahsedilen konular bize şunu göstermektedir ki İslam inancı verilecek eğitimin güvenilir ve doğru bir yöntemle verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Onun içindir ki vatanına ve milletine bağlı, güvenilir bir nesil yetiştirmeyi zihinsel ve bedensel olarak becerikli olmalarını istiyorsak iyi bir eğitici, iyi bir rol model olmalıyız. Bu konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber, “Her doğan fitrat üzerine doğar; sonra anası ile babası onu ya Yahudi ya Nasrânî yahut Mecûsî yaparlar.”³⁰ buyurmuştur. Ayrıca Kutadgu Bilig yazarı büyük Türk düşünürü Yusuf Has Hâcib de bu konuya dikkat çekmiş ve şöyle demiştir: “*Çocukların iyi veya kötü olmalarına anne ve babaları sebep olur.*”³¹

²⁷ Sağlam, “Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar”, 167-190.

²⁸ Görmez vd., “Hadislerle İslâm”, 1-7/2/575.

²⁹ Sağlam, “Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar”, 167-190.

³⁰ Görmez vd., “Hadislerle İslâm”, 1-7/1/283.

³¹ Yusuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig*, çev. Reşk Rahmeti Arat (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998), 115.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MESNEVÎ-İ ŞERİF’TE ÇOCUK EĞİTİMİ

3.1. Mesnevî’de Çocuk

Mevlânâ Mesnevî adlı eserinde çocuk ve çocuk eğitimine dair ifadelere açık olarak değinmek yerine teşbihlerin arasında yer vermiş, aranması ve bulunması gereken bir hazine gibi çocuğa değer vermiştir. Hikâyelerin her birisinde hem büyüklere hem de çocuklara seslenmiş, kişinin yorumlama kabiliyetine göre az sözle çok geniş anlamlar bulmasını istemiştir. Mesnevîye göre çocuğu tarif edecek olursak; çocuk özellikle anne karnından itibaren eğitim süreci içerisine giren, anne şefkatiyle korunması gereken, ahlaki eğitimle yoğrulan, oyuncaklarla hayatı anlayan, çevresindekileri taklit ederek anlamaya çalışan, dostluğun ve arkadaşlığın etkisiyle büyüyen, okul hayatında öğretmenleri sayesinde ilim kazanan öğrenmeye her daim açık bir bireydir.³²

Mevlânâ, “*Erkek, yetişkin olunca o çocukluk ölür; Rûmî/beyaz olur; zenciliğin rengi yok olur.*”³³ demek suretiyle çocukluğun evresine değinmiştir. Unutulmamalıdır ki çocukluk evresi bir medeniyetin geleceğini belirleyen temel unsurdur. Mevlânâ; “*Can çocukluktan kurtulup vuslata erince duydu, tasavvur ve hayalden kurtulmuş olur.*”³⁴ ifadesi ile çocukluktan ileri safhayı vuslat olarak nitelemekte, âdeta geleceği şekillendirecek bireylerin durumlarına dikkat çekmektedir.

Mesnevî’de eğitime ve çocuk eğitimi konusuna bakıldığında, Mevlânâ’nın çeşitli eğitim yöntemlerini tavsiye ettiği görülür. Mesnevî’nin diline bakıldığı zaman ise okuyanı içine çeken yapısı ve sevgi dili ile âdeta eğitimin nasıl olması gerektiğine dair şifreler barındırdığı görülür.³⁵

³² Süleyman Doğan, “Mesnevî’de Eğitim Yöntemi ve Pedagojik Yaklaşımlar”, *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması* (Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması, Eskişehir, 2014), 345-369.

³³ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 6/741.

³⁴ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 3/4105.

³⁵ Doğan, “Mesnevî’de Eğitim Yöntemi ve Pedagojik Yaklaşımlar”, III/343-396.

Mevlânâ'ya göre eğitim bir ihtiyaçtır. Eğitimin gücüne inandığını vurgulamakla kalmaz insanın kişiliğini kazanması, hayata hazırlanması noktasında aile ocağında başlayan eğitimin kendini tam anlamıyla yetiştiren bir öğretmen ile devam etmesi gerektiğinin de altını çizer. Çocuğun huzurlu bir aile ortamında mutlu olabileceğini söyler. Çocuğun bakış açısını zenginleştirdiği, insanlığa, dünyaya ve karşılaştığı olaylara bakışının farklılaşmasının ana kaynağının eğitim olduğunu yine Mesnevî adlı eserinde vurgulamaktadır. Eğitimi ihtiyaç temelinde ele alan Mevlânâ'ya göre ihtiyaç kavramı; nasıl ki bitkinin ve toprağın yağmura ihtiyacı var (*"Yağmur suyu, yüz renkli bahçe meydana getirir..."*³⁶) ise insanların da eğitime ihtiyacı vardır. Eğitimi merkeze alan Mevlânâ, insanın eksiklerini tamam eden şeyin eğitim olduğunu, aşkla, sevgiyle harmanlayarak anlatmaktadır.³⁷

Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eseri doğrudan çocuk eğitime yönelik yazılmış bir eser değildir. Ama çocuklara yönelik hazırlanmış hikâye kitaplarıyla birlikte çocukların da severek okuduğu bir eser hâline geldiğini yapılan araştırmalar göstermektedir.³⁸ Özellikle çocuk eğitime katkısı açısından değerlendirme yapılacak olursa günümüz edebiyat dili ile yeniden derlenip ele alınan hikâyeler günümüzde çocuklar tarafından sevilerek okunmaktadır.³⁹

3.2. Mevlânâ'nın Eğitimci Kişiliği

Mevlânâ yazarlığının yanında bir öğretmen ve eğiticidir. Kendisi, başta Mevleviliğin kurucusu ve ikinci piri olan oğlu Sultan Veled olmak üzere birçok öğrenci yetiştirmiştir. Eğitimci kişiliğini tasdikleyen ve vurgulayan, içerisinde eğitime dair birçok kayıt bulunan Mesnevî adlı eseri hâlâ günümüzde önemli bir eğitim kitabı olarak önümüzde durmaktadır. Mesnevî, içerisinde yer alan birçok hikâye, teşbih ve anlatım tarzı ile eğitimin gücünü ortaya koymakta, iyi bir eğitmen tarafından kaleme alındığını göstermektedir. İyi bir eğitmen ve mutasavvıf olmasında

³⁶ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 5/2492.

³⁷ Doğan, "Mesnevî'de Eğitim Yöntemi ve Pedagojik Yaklaşımlar", III/343-396.

³⁸ Zeynep Zuhul Eğridere, *Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden Seçmelerin Bulunduğu Çocuk Kitaplarının Çocuk Eğitimi Ve Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

³⁹ Mehmet Tok, *Mevlânâ'nın Mesnevî'sindeki Hikâyelerin Çocuk Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi* (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 19.

en önemli pay yine ilk tahsilini yaptığı, kendisi gibi âlim ve tasavvuf ehli olan babası Bahâeddin Veled'den almış olduğu dinî ve tasavvufi ilimdir. Belh şehrinde babasından eğitim alan Mevlânâ, onun vefatının ardından, babasının yerine geçmiş ve halka dinî fetvalar vermeye başlamıştır. Ancak tasavvuf eğitimi henüz tamamlanmadığı için babasının halifesi olan Seyyid Burhaneddin Muhakkik Tirmizî'nin öğrencisi olmuş ve dokuz sene tasavvuf eğitimi almıştır.⁴⁰ Seyyid Burhaneddin'in teşvikiyle Halep'e gitmiş, hadis, fıkıh, tefsir, edebiyat ve felsefe tahsili görmüş, Halep'teki tahsilinden sonra, Şam'a gelmiş, orada dört yıllık bir öğrenim görmüştür. Mevlânâ Şam'dan döndükten sonra Seyyid Burhaneddin onu "ledün" ilmi için halvete teşvik etmiş, ve üç "erbain"⁴¹ çıkarttırmıştır. Olgunluk yaşında ise Şems-i Tebrizi ile bir araya gelmiş, ondan feyz almış, bu karşılaşmada asıl gerçek ilmin anahtarının ne olduğu Mevlânâ'ya aktarılmıştır.⁴² Şems ile ilk karşılaşmasının şu şekilde olduğu rivayet olunur: Şems Mevlânâ'ya şöyle bir soru sormuş: "*Mücahede, riyazet, ilim tahsili ve tekrarından maksat nedir?*" Mevlânâ buna, "*Sünnet ve şeriat edeplerini bilmektir.*" minvalinde cevap vermiştir. Bunun üzerine Şems, "*Bunların hepsi zahire müteallıktır.*" demiş, Mevlânâ'nın "*Bunun üstünde daha ne vardır?*" şeklindeki sorusuna ise "*İlim odur ki insanı maluma ulaştırır.*" diyerek Senai'nin, "*Cehalet, seni senden almayan bir ilimden daha kıymetlidir.*" anlamına gelen beytini okumuştur. Bu cevap karşısında Mevlânâ'nın Şems'e karşı hayranlığı daha da artmıştır.⁴³ Olgunluk çağında karşısına çıkan Şems'ten çok etkilenen Mevlânâ için Şems bir dönüm noktası olmuştur.

Konya'da vaaz, irşat ve eğitimine yirmi dört yaşında bir genç olarak başlayan Mevlânâ, almış olduğu eğitimleri en güzel şekilde halka arz etmiş kısa sürede öğrencilerini ve müritlerini artırmıştır. Mevlânâ'nın eğitimci rolü üç aşamada

⁴⁰ Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn-İ Rûmî: Hayatı, Eserleri Ve Görüşleri", 7.

⁴¹ Erbain: Sâlikin kırk gün süreyle özel bir mekânda inzivaya çekilip kendisini ibadete vermesi anlamında tasavvuf terimi: Süleyman Uludağ, Selçuk Eraydın, "Erbain", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/erbain--tasavvuf> (04.11.2024).

⁴² Şuayip Özdemir, "Mevlânâ'nın Eğitimci Kişiliği", *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2011), 3.

⁴³ Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn-İ Rûmî: Hayatı, Eserleri Ve Görüşleri", 6-10.

gerçekleşmiştir. Medreselerde müderris olarak örgün eğitim, zikir ve sohbet halkaları ile manevi mürşitlik ve cami kürsüsünden vaaz hizmeti ile din eğitimi vermiştir.⁴⁴

3.3. Mevlânâ'nın Eğitimle İlgili Görüşleri

Mevlânâ Seyyid Burhaneddin'in ölümünden ve Şems ile ayrılık-kavuşma-ayrılık imtihanından sonra manevi alanda kendini daha da olgunlaştırmıştır. Babasından ve hocalarından aldığı eğitimi artık sahada uygulamaya başlamış, gerek medrese de, gerek zikir halkalarında gerekse de cami kürsüsünde üçlü saç ayağı misali cevherini herkese yansıtmıştır.

Mevlânâ eğitimle ilgili görüşlerinin başında “ihtiyaç “kavramını zikretmiş, bitkinin yağmura olan ihtiyacını, insanın eğitime olan ihtiyacına benzeterek şu şekilde öğüt vermiştir: *“Ekinlere benziyoruz cancağızım; şu meydanda bitmişiz, dudaklarımız kupkuru, canla gönülle yağmur bulutunu arayıp beklemekteyiz.”*⁴⁵ Çocukların eğitimcilere ihtiyacını ise şu cümlelerle ifade etmiştir: *“Şu aldatıcılar pazarında zahit görünenler çoktur; sağlam bir aklın var ama aldatırlar gene de seni. Meğerki efendiler efendisi Şemseddin, her solukta yardım ede sana, canını uyara.”*⁴⁶ *“Âlemin dayancı, güvenci olsan gene de yüzümüze muhtaçsın; apaydın kesilsen, gene bir güneşe ihtiyacın var.”*⁴⁷ *“Canım la'ldir diyorsun, deme; bu çeşit la'l olmaz; güneş ışığından ayırma onu; mermer kaya o.”*⁴⁸ Bu sözleri ile eğitmenin dünyayı karanlıktan aydınlığa çıkartacağını ayrıca insanın ne kadar âlim de olsa her zaman bir öğretmene muhtaç olduğunu vurgulamıştır.

Eğitimle ilgili vurgulamış olduğu diğer bir önemli konu ise eğitimin insan üzerindeki gücüdür. Bu konuda Divan-ı Kebir'inden bize şu şekilde seslenmiştir: *“Eğitim, her eksiği tamama doğru çekip götüren faaliyettir. Her bitkiye hayat veren akarsu gibi, eğitim de insana manevi yaşayış veren bir eylemdir. Eğitim, eğitimden yoksun olanlara can kaynağından arklar açma sanatıdır. Gönlü, canı, aşkla,*

⁴⁴ Özdemir, “Mevlânâ'nın Eğitimci Kişiliği”, 4.

⁴⁵ Celaleddin Mevlânâ, *Divan-ı Kebir*, çev. Gölpınarlı Abdülbâki (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), 2/C. 2, b. 46.

⁴⁶ Mevlânâ, *Divan-ı Kebir*, 2/C. 5, b. 6591-2.

⁴⁷ Mevlânâ, *Divan-ı Kebir*, 2/C. 2, b. 3678.

⁴⁸ Mevlânâ, *Divan-ı Kebir*, 2/C. 6, b. 87.

sevgiliye kavuşması için harekete geçiren güç eğitimidir. Zira gönül devreye, gam da ateşe benzer. O aşkın ateşinde yanmak, eğitimden geçmektir. Eğitim öze yönelme, özü görme, kuru olan özleri yağlayıp yumuşatma sanatıdır. Eğitim bir bakıma değişimdir, olgunlaşmaktır. Olgunlaşmak için pişmektir. Eğitim korumaktır, takip etmektir, yüceltmektir. Eğitim bir bahardır, solan gülleri yeşertir, canlandırır.”⁴⁹

Mevlânâ bu veciz ifadeleri ile eğitimin insan hayatına katkısının ne kadar mühim olduğunu bizlere ifade etmiştir. Eğitimin eksikliği tam ettiğini, manevi olarak insanı olgunlaştırdığını, insanın özünü bulma çabası olduğunu bizlere hatırlatmıştır. Mevlânâ eğitimin sonsuz gücüne inanmış, onu her daim insanı geliştiren, değiştiren, olgunlaştıran ve zenginleştiren bir sanat olarak görmüştür.

Mevlânâ nefsi öldürüp gerçek benliği kazanmak için bir eğitmene ihtiyaç olduğunu vurgulayarak, şeyh, pir, mürşid, kâmil insan vb. ne dersek diyelim eğitimci kişiliğini yansıtan bilge kişiyi tarif etmiştir. Özdemir, Mevlânâ’ya göre eğitimci kişide olması gereken vasıfları şu şekilde sıralamıştır: İlâhi aşka sahip olan, gönül ehli, olgunlaştırıcı, yumuşak kalpli, aydınlatıcı, mesleğini seven, mesleki bilgiyi haiz, rehberci özelliği olan, yüceltici, sabırlı ve affedici.⁵⁰

Mevlânâ’nın eğitimle alakalı kullanılması gereken yöntemler konusuna da yer yer değindiği görülmektedir. Bu yöntemlere bakılacak olursa kişinin seviyesi ve kavrayışına göre hareket edilmesi gerektiğini vurgulamış: “*Mademki işim gücüm çocuklardır, o halde çocukların dili ile konuşmam gerekir.*”⁵¹ diyerek, çocuklara karşı hitap seviyesinin farklı olması gerektiğini ifade etmiştir. İnsanların farklı özellikleri olduğunu vurgulayarak eğitimcinin çocuğun ilgi ve yeteneklerini geliştirmesi, soru ve cevap yöntemini en güzel şekilde kullanması, anlatım yöntemini en iyi şekilde seçmesi ayrıca öğrencinin vasıflarını iyi analiz etmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Günümüz öğrencilerine de âdeta geçmişten seslenmiş, takınmaları gereken hâl ve tavırları, hocalarına göstermeleri gereken edebi zikretmiş, öğretmen-öğrenci

⁴⁹ Mevlânâ, *Divan-ı Kebir*, 2/C. 2, b. 197, 1127-1130, C. 5, 4710; C. 6, 1307, C. 7, 1054, 1204.

⁵⁰ Özdemir, “Mevlânâ’nın Eğitimci Kişiliği”, 7-8.

⁵¹ Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, çev. Tahsin Yazıcı (Ankara, 1973), 1/C. 2, s. 232.

ilişkisinin nasıl olması gerektiğini ince bir nüans ile işlemiştir. Mevlânâ öğrenci-öğretmen arasındaki tavrı şu şekilde bizlere aktarmıştır:

“İster anlayışı kıt bir adam olayım, ister eğri ağızlı bir adam. Senin talebenim, o gülden dudaklarından bir gülüş öğrenmek istiyorum. Ey anlayış duyuş kaynağı, talebe istemiyor musun yoksa? Bilmem ne düzenle başvurayım da kendimi sana yamayayım, ayrılmayayım senden. Hiç olmazsa kapı aralığından şimşek gibi bir çak, bir yüzünü göreyim de o dehlizdeki ateşten yüzlerce mum uyandırayım, her tarafı ısıtayım. Bir an olur, öşürcüyüm diye varımı yoğunu alırsın, bir an gelir, kılavuzum diye önüme düşersin. Gâh suç işlemeye sürersin beni, gâh pişmanlığa götürürsün; başımı, sonumu bük, çünkü ben hemzeli kelimedeki hemzeyim âdetâ. Pazarda, çarşıda tavadaki balığa benziyorum, tavada o yana, bu yana döne döne yanıp kavruluyorum. Tavada beni o yana bu yana çeviren sensin; gece karanlığında bile seninle olunca gündüzden daha aydınım ben. İşte güçte de düşüncede de hayalde de şu halden hale girişim yeter artık; bir an oluyor, firuze döniyorum, bir an geliyor, kutluluk kesiliyorum. Öylesine bir şeklim var ki kime benziyorum hocam? Bir an oluyor, peri şekline giriyorum, bir an geliyor, perileri çağırıyorum. İhtiyak ateşi içinde hem toplu bir haldeyim, hem mumum, topluluğu aydınlatmadayım. Hem dumanım, hem ışık, hem topluyum, hem dağınık. Gönül rebabının kulağından başka hiçbir şeyi mızrapla incitmem. Şeker gibiyim, süt gibiyim; kendimi dövmedeyim, kendimi tutmadayım; tabiatım delirdi mi de zincirimi şakırdatır dururum. Hocam, ne biçim kuşum ben? Ne keklğim ne doğan. Ne güzelim ne çirkin. Ne buyum ben ne o. Ne pazar taciriyim, ne gönül bahçesinin bülbülü. Hocam, sen bir ad tak bana da kendimi o adla çağırayım.”⁵²

Mevlânâ eğitimdeki öğrenci anlayışını anlatırken her ne durumda olursa olsun öğrencinin eğitime ve öğretmene karşı her zaman duyarlı olması gerektiğini vurgulamıştır. Öğretmenin eğitimdeki rolünü anlatırken ise geceyi aydınlatan bir kandil, kervanın önündeki bir kılavuz gibi ilim ehline yol gösterdiğini bu veciz sözleriyle vurgulamıştır. Mevlânâ bu ifadeleriyle aslında eğitim hakkındaki düşünce ve görüşlerini net olarak aktarmıştır.

⁵² Mevlânâ, *Divan-ı Kebir*, 2/C. 2, b. 864-877.

3.4. Çocuk Eğitiminde Ailenin Önemi

Mevlânâ birçok alanda önemli mesajlar vermiştir. Bunların içerisinde önemli bir yer tutan unsur ise evlilik, aile ve çocukların yetiştirilmesi konusudur. Evliliğin geciktirilmemesi gereken bir durum olduğunun da altını çizen Mevlânâ bu minvalde, “ Zengin bir adam vardı, bir de onun Zühre yanaklı, ay yüzlü, gümüş bedenli bir kızı. [Adam], ergenlik çağına gelince kızı kocaya verdi; kocası denklikte ona eş değildi. Kavun karpuz oldu mu sulanır, yarmazsan bozulur, boşa gider. Adam, kötülüğe uğrar korkusuyla, mecburiyetten onu dengi olmayan birisine verdi.”⁵³ ifadesiyle açıklamıştır. Bu şekilde her şeyin zamanında yapılmasının da önemine değinmiştir.

Eşlerin uyum içerisinde bu birlikteliği devam ettirmesinin aileyi ayakta tutacağı, uyumsuz ailenin ise ayakta kalmasının zor olacağını kendine has diliyle bizlere aktarmıştır. Evlilik eşler arasındaki karşılıklı anlayışla ayakta duracaktır. İletişimin kopuk olduğu bir ailenin, tek taraflı yürütülmeye çalışılan bir evliliğin sağlıklı olması zordur. Ailenin önemli bir fonksiyonu ise çocukların eğitilmesidir. Bu konuda annelere daha fazla görev düşse de babaların aile eğitiminde çocuğa karşı güzel bir rol üstlenmeleri yerinde olacaktır.⁵⁴

Aile, toplumu oluşturan temel yapı taşıdır. Aile olmadan asla bir toplum ayakta duramaz ve gerçek manada bir toplum da olamaz. Rabbimiz de aile olmanın önemine vurgu yapmış ve “Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O’nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır.”⁵⁵ buyurmuştur. Bu doğrultuda doğru evliliğin temelini atıldığı yuvada çocuklar güzel yetişir. Güzel yetişen ve eğitim alan çocuklar ise toplumu iyiye güzele yönlendirir. Çocuk eğitiminde de en önemli unsur ailedir. Birçok mekânda eğitim verilmekte ama asıl

⁵³ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 5/3717.

⁵⁴ Nuri Şimşekler, “Hz.Mevlânâ’da Evlilik, Aile ve Çocuk Eğitimi”, *İpek Yolu-Konya Kitabı VI-Konya Ticaret Odası Dergisi*, (2003), 135-143.

⁵⁵ *Kur’an-ı Kerim Meâli*, Rûm Sûresi 30/21.

eğitimin aile çatısında olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Çocuk ahlaki davranışları ailesinden öğrenir.⁵⁶

Mevlânâ'nın evlilik ve aile anlayışı, İslam'ın emri ile örtüşmekte, İslam'da olduğu gibi kendisi de eşler arasında denklik olması gerektiğine inanmaktadır. Mevlânâ, eşlerin ilişkilerinde sevgi ve saygıyı her zaman gözetmesi gerektiği, boşanma konusunda da eşler arasında her yol denendikten sonra, son çare olarak ayrılmayı önerdiği görülmektedir. Bu da bize Mevlânâ'nın aile yapısına ne kadar önem ve değer verdiğini göstermektedir. Mevlânâ'nın kendi çocuklarına yaklaşımlarını irdeleyecek olursak onların eğitimlerine çok önem vermiştir. Çocuklarının eğitimine bizzat kendisi katkı sunmuş, onları terbiye etmiştir. Mevleviliğin temellerini oluşturacak olan Sultan Veled'in eğitiminde bizzat kendisinin etkisi vardır. Sultan Veled'i kendi sohbet ve toplantılarına kattığı da bilinmektedir.⁵⁷

3.5. Anne Babanın Çocuğu İle İmtihanı

Mevlânâ Mesnevî'sinde Hz. Nuh ve oğlundan bahsetmektedir. Bu Kur'an kıssasında bir peygamber babanın evladının kurtuluşu için elinden geleni yapmasına işaret etmiştir. Bu kıssada Mevlânâ, aile çocuk ilişkilerine örnekler vermiş ve şu şekilde anlatmıştır: *“Düşmanım Nuh'un gemisini istemem.” diyerek yüzmeye koyulan Kenan gibi [olma]. [Nuh demişti,] hey zavallı, gel, babanın gemisine otur da tufanda boğulma. [Oğlu,] hayır, demişti, ben yüzmeyi öğrendim ve senin mumundan ayrı bir mum yaktım. [Nuh dedi,] sakın yapma! Çünkü bu bela tufanının dalgasıdır. Bugün el ayak da yok, yüzmeye de. Kahır yelidir bu, mumları söndüren beladır. Hak mumundan başkası dayanamaz, sus. [Kenan] dedi, hayır, şu yüksek dağa çıkarım. O dağ beni her tehlikeden korur. [Nuh dedi,] sakın yapma, şimdi dağ bir saman çöpüdür. [Allah] sevdiğinden başkasını güvende kılmaz. [Kenan] dedi, senin öğüdünü ne zaman dinledim ki beni kendi ailenden saymaya heveslendin? Söylediğin bana asla güzel gelmedi. Ben, iki dünyada da senden beriyim. [Nuh dedi,] oğlum sakın yapma,*

⁵⁶ Mehmet Zeki Aydın, “Müslüman Ailede Çocuk ve Çocuk Eğitiminde Sorumluluklar”, *Çocuk ve Medeniyet* 6/12 (15 Aralık 2021), 47-78.

⁵⁷ Fatih Aman, “Mevlânâ'nın Aile Görüşü ve Yeni Evli Gençlere Mektupları”, *Sinop Üniversitesi Gençlik ve Ahlak Sempozyumu*, (2016), 332-345.

nazlanacak gün değil. Allah'ın eşi ve benzeri yok. Bu ana dek nazlandın, şimdiyse nazik andır. Bu dergâhta kimin nazı geçer ki? O ezelden beri “doğurmamış ve doğmamıştır”. Ne babası vardır, ne oğlu, ne amcası. Oğulların nazını ne diye çekecek? Babaların nazına ne diye kulak asacak? Kimsenin oğlu değilim a ihtiyar, nazlanma. Kimsenin babası değilim delikanlı, kırıma. Kimsenin kocası değilim, şehvet ehli de değilim, a kadın, burada nazlanmayı bırak. Bu huzurda tevazudan, kulluktan ve düşkünlükten başka bir şeyin itibarı yoktur. [Kenan] dedi, baba, yıllarca bunu söyledin, yine söylüyorsun, cahil misin nesen? Herkese bu sözleri defalarca söyleyip bir sürü ters cevap aldın. Senin soğuk sözlerin, özellikle büyüyüp bilgiye eriştiğim şu zamanda kulağıma girmez. [Nuh] dedi, oğlum, bir kerecik babanın öğüdüne kulak versen ne zararı olur? O böyle güzel öğütler verirken, oğlu da hep böyle ters cevaplar veriyordu. Ne babası Kenan'a öğüt vermekten bıktı, ne de [onun öğüdü] o zavallının kulağına girdi. Böyle konuşturlarken sert bir dalga Kenan'ın başını aşır onu paramparça etti. Ey sabırlı padişah, dedi Nuh, eşeğim öldü, yükünü sel götürdü (büyük zarara uğradım). Bana, ailen tufandan kurtulacak, diye defalarca vaatle bulunmuştun... Senden safça umutlanmışım. Peki, neden sel götürdü kilimimi? [Allah] dedi, o senin ailenden değildi. Görmedin mi, sen beyazsın, o kara? Dışın çürüdü mü o artık dış değildir, usta, söküp at onu. [Söküp at ki] vücudun geri kalanına zarar vermesin. O senindi ama artık ondan kurtulmalısın.⁵⁸

Mevlânâ Mesnevî'de yer verdiği bu kıssa ile baba evlat ilişkisine verdiği önemi vurgulamıştır. Babanın evladının iyiliğine verdiği önemi, gittiği yolun yanlış olduğunu hatırlatması, bu yanlış yolun sonundaki bataklığı gördüğü için evladının kurtuluşu için harcadığı gayrete ve sarf ettiği çabaya şahit olunmaktadır. Çocukların eğitiminde anne babanın, çevrenin, okulda öğretmenlerin harcadığı gayret de aslında Hz. Nuh'un harcadığı çaba ile eş değerdir. Hiçbir anne baba, hiçbir eğitici çocukların kötü yolda olmalarını asla istemez. Bunu önlemek için de ellerinden gelen tüm çaba ile onları eğitir. Eğitimin amacı da aslında geleceğin inşasında rol alacak bu nesli en iyi şekilde yetiştirmektir. Mevlânâ'nın eğitime bakışı da bu minvalde şekillenmiştir. Bunu ise çocukların eğitiminde sergilemiş olduğu gayreti ile görmekteyiz.

⁵⁸ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3/1306-1334.

Mevlânâ'nın Hz. Nuh'un kıssasına atıf yapmasındaki amacının çocuk eğitime verilmesi gereken öneme de işaret etmek olduğunu söylememiz uygun düşecektir.

Bu kıssadan çıkartılabilecek diğer bir husus da Hz. Nuh, Kenan'ın babası olduğu için doğal olarak oğluna üzülmekte şimdiki anne babalar da olduğu gibi oğluna karşı sürekli fedakârlık yapmaktadır. Fakat Allah da bizlere ders vermekte ve yaşadığımız dünya hayatındaki bazı olumsuz durumları bizlere hatırlatmaktadır. Anne ve babalar evlatlarını en iyi şekilde eğitse bile çocuk bunu kavrayamaz ve yeterince akletmez ise sonuçlarına katlanacağınıın işareti bu olayda yer almaktadır.⁵⁹

Hz. Nuh'un kıssasından çıkartabileceğimiz bir başka ders ise çocuk eğitime dair derslerdir. Hz. Nuh tüm evlatlarına aynı eğitimi verdiği hâlde içlerinden bir çocuğu bu eğitimi yeterince özümseyemedi. Bizim için de aynı durum olabilir. Çocuğun birisinin ak dediğine diğeri kara diyebilir. Yaptığı işlerin sonucunu göremeyebilir. Çocuk eğitiminde bu durumda çocuğa geçmişten örnekler verilerek konular açıklanmaya kavratılmaya çalışılabilir. Zorla doğruyu göstermeye çalışmadan, baskı kurmadan anlatılmalıdır. Çocuğun yanlışından sonra onu dış algılara kapatmadan iyi bir iletişim yoluyla yanlışın üstüne gitmeli ve o yanlışla dair doğru ne ise o anlatılmalıdır. Herkes çocuğunu çok sever ama çocuğa karşı her şeyin aşırısı zarardır. Sevginin bile aşırısı çocuğa zararlıdır. Her şeyin bir orta hâlli olanı vardır. Çocuk eğitiminde Mevlânâ'nın işaret etmiş olduğu bu yol unutulmamalı ne çok katı ne de çok yumuşak bir yol izlenmelidir. Çocuğun özgürlüğünde bir denge izlenmelidir. Aşırı derecede kendi hâline bırakılan çocuk için de aşırı derecede baskı altına alınan çocuk için de iyi bir yol izlenmiş olmayacaktır. Her şeyin ideali orta olanıdır. Çocuk takip edilmeli ama sıkarak, cezalandırarak değil kontrolün ebeveyninde olduğu bir daire içerisinde hareket edilmelidir.

Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eserinde geçen bu kıssa, aslında tüm anne ve babalar için çok önemli mesajlar içermektedir. Yine Mevlânâ burada anne ve babaya itaat konusuna da değinmiştir. Bu konuyu ise bizlere hem peygamber hem de baba olan Hz. Nuh ve oğlu örneği ile aktarmıştır. Hz. Nuh yıllarca oğlunu doğru yola davet etmiş, nasihat etmiş, onu eğitmeye çalışmış ama oğlu Kenan bu sözlere kulak asmamış ve babasını dinlememiştir. Babasına ve en önemlisi onu yaratana büyüklük

⁵⁹ Nevzat Tarhan, *Hz. Mevlânâ ile Aile Terapisi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2022), 196-200.

taslamış “*Ben yüzme öğrendim, ben bilirim, ben kimseye muhtaç değilim.*” diyerek kendini üstün göstermeye çalışmıştır. Hz. Nuh ve oğlu arasında geçen bu ibretlik kıssayı günümüze uyarlayacak olursak, bize karşı çok önemli bir ders ve eğitim içerdiği görülecektir. Mevlânâ yüzyıllar öncesinden günümüz gençlerini uyarmış, onlara çok önemli bir eğitim ve ders vermiş, sonlarının bir peygamber oğlu da olsa hüsrana uğrayan, Hz. Nuh’un oğlu Kenan gibi olmamasını istemiştir. Kenan örneğinde olduğu gibi anne ve babalar bıkmadan usanmadan doğruyu, güzeli evlatlarına söylemeye devam etmelidirler.

Anne ve babalara örneklik etmesi açısından bu kıssaya baktığımızda, Hz. Nuh son ana kadar evladına bu tebliğinden kaçmamış ve asla vazgeçmemiştir. Çocuğunun yanlış yolda yani genel ahlak yapısından uzaklaştığını fark eden anne ve babalar da çocukları için mücadele etmeye devam etmelidirler. Gerekirse alanında uzman kişilerden eğitim alınmalı ve laf söz dinlemeyen, başına buyruk diye tabir edeceğimiz özellikte olan çocuklara karşı nasıl tavır alınması gerektiği öğrenilmelidir. Çocukların tıpkı Kenan örneğinde olduğu gibi dalgalarda sürüklenmesini istenmiyorsa bu hastalığa karşı çözüm aranması gerektiği de unutulmamalıdır.

Bu konu ile ilgili Allah kullarını imtihana tabi tutmakta ve “*Mallarınız ve çocuklarınız sizin için ancak bir imtihandır; büyük mükâfat ise Allah’ın katındadır.*”⁶⁰ buyurmak suretiyle bizlere bu gerçeği hatırlatmaktadır. Çocuğunun yanlış davranışlar içerisinde olduğunu fark eden anne babalar, bu durum karşısında isyan etmeden, sabır göstererek hareket etmeli çocuğuna karşı elinden gelen tüm çabayı göstermelidir. Çocuk eğitiminin henüz çocuk yaşlarda verilmesinin diğer bir önemi ise ileriki yaşlarda yaşanabilecek sorunların önüne geçme gerçeği olduğu unutulmamalıdır.

3.6. Çocuk Eğitiminde Anne Babanın Rolü

Aile ortamı çocuğun etkileşim kurduğu ilk ortamdır. Aile ortamı, çocuğun ileriki yaşlarda alacağı eğitimlerin temelini oluşturduğu ve bu ortamın etkisinin çok büyük olduğu açıktır. Çocuğun, anne babasından gördüğü davranış ve hareketler zihninde köklü davranışları şekillendirmektedir. Örneğin çocuk, anne babasından

⁶⁰ Kur’an-ı Kerim Meâli, Tegâbün Suresi/15.

kazandığı kötü bir alışkanlığı ileride düzeltmeye çalışması çok zor olmakta bu da bize anne babanın eğitimde ne kadar önemli bir rolü olduğunu kanıtlamaktadır. Ebeveynin çocuğa karşı davranışları, ona olan duyguları çocuğa şekil verecek ve çocuğun içine kapanık olup olmadığı, karamsar davranışlar sergileyip sergilemediği, özgüveni olup olmadığı gibi özelliklerinin oluşmasını ve psikolojik özelliklerinin yapı taşını oluşturacaktır. Çocuğun doğduğu günden itibaren kazandığı bu özelliklerin ileriki zamanda değişkenliğe uğraması çok zordur. “Kazanılmış huy” diye tabir edebileceğimiz bu özelliğin çocuğun eğitiminde de önemli bir rolü olduğu çok açıktır. Anne babanın çocuğun eğitimindeki en önemli etkisi çocuğunu yetiştirme konusunda kendilerinin hazır olup olmadığıdır. Öğrenilmiş dürtülerle veya kendi anne babalarından gördükleri gibi çocuk yetiştirmenin kendi çocuklarının eğitiminde olumlu-olumsuz birçok fonksiyonu olduğu açıktır. Özellikle doğru bilinen yanlışları uygulayan bir ebeveyn, çocuğunun hayatını etkileyen bir yanlış öğretmiş ise bu aile boyu yanlış olarak devam edelecektir. Onun için anne baba kendi psikolojisine çok dikkat etmelidir. Bu konuda yazılmış eserleri özellikle daha henüz evlenmeden çok dikkatli bir şekilde okumalı⁶¹ kendini anne baba olmaya hazırlamalıdır. Bu şekilde mutlu veya mutsuz aile tablosu şekillenecektir.

Hiçbir anne baba mutsuz bir ailede çocuklarını yetiştirmek istemez. Bu bir gerçektir. Bununla birlikte ise her çocuğun anne baba şefkati ve sevgisiyle büyümeye hakkı vardır. Bu haktan çocuklarını mahrum bırakmaya hiçbir anne babanın hakkı yoktur. Anne ve baba kendisini güzel bir şekilde yetiştirip psikolojik olarak anne baba olmaya kendini hazırladıktan sonra çocuğunun eğitimine başlamalıdır. Gerekirse bu konuda alanında uzman kişilerden destek alması da yerinde olacaktır. Unutmamak gerekir ki zaman çabuk geçmektedir. Öteleyen veya daha sonra çocuğa öğretim düşüncesi ile eğitimi ileriki zamana atan ebeveyn için belki de çocuk eğitimi konusunda çok geç kalınmış olunacaktır. Ebeveynlerin bu eğitimi verirken fikir birliği içerisinde hareket etmeleri önemlidir. Fikir ayrılığına düşerlerse çocuk ikilemlerde kalabilecek ve bu davranışı kendi leyhlerine kullanacaklardır.

Çocuklarda güven duygusu, anne babanın çocuğuna kazandırması gereken en önemli eğitimlerin başında gelmektedir. Bu eğitim yerli yerince verilmezse çocukta

⁶¹ Aydın, “Müslüman Ailede Çocuk ve Çocuk Eğitiminde Sorumluluklar”, 53-56.

aşağılık duygusu oluşacak veya kendine küs, özgüvensiz bir yapıya bürünecektir. Anne babanın çocuk eğitiminde etkisiz kaldığı zamanlarda veya yaptıkları hatalar sebebiyle çocukta bencillik, kıskançlık vb. kötü huyları da edinmelerine sebebiyet verebilecektir.⁶²

Mevlânâ anne babanın hayırlı evlat için öncelikle kendi davranışlarına dikkat etmelerini tavsiye etmiş ve “*Nice büyük adamın çocuğu, fitne fesadı yüzünden çirkin davranışıyla babası için bir utanç kesilir.*”⁶³ uyarı ve telkini ile Mesnevî adlı eserinde bu konunun altını çizmiştir. Bu konuda Yüce Rabbimiz, “*Mal ve çocuklarınızın sizin için birer imtihan olduğunu ve büyük mükâfatın Allah katında bulunduğunu bilin.*”⁶⁴ buyruğu ise bu ifadeyi desteklemektedir.

Mevlânâ anne baba çocuk arasında kopmaz bir bağın olduğunu vurgulamış nasıl ki ağacın kökleri ile gövdesi, dalları ve yaprakları arasında eşsiz bir uyum varsa ebeveyn ile çocuk arasında da gönül bağı olduğunu belirtmiş ve bu konuda şu ifadeler yer vermiştir: “*O babanın beden ağacı, gizli bir yolla oğlun iki gözünden su alır. Böylece bu kaynağın suyu oğuldan ana babanın, bahçelerine gider. Ana babanın bağı bahçesi tazelenir, göz pınarları bu iki gözden akmaya başlar. Kaynağa hastalık yüzünden bir halel gelirse, o ağacın dalları ve yaprakları kurur. Ağacın kuruluşu, artık oğullarından su emmediğini açıkça ortaya koyar. A gafiller, bunun gibi sizin canınıza bağlanmış olan nice gizli su arkları vardır.*”⁶⁵

Çocuk eğitiminde anlatılmak istenen bu bağ aslında eğitimin temel zeminini oluşturmaktadır. Bu metinde altı çizilen önemli bir konu daha vardır. Nasıl ki ağacın köküne bir zarar gelir veya susuz kalırsa ağacın tüm yapısını etkileyerek, ağacın yaprakları solacak ve gövdesi de kuruyacaktır, bunun gibi çocuk ile ebeveyn arasındaki bağ kopup yani iletişim kesilirse de tıpkı ağaç örneğinde olduğu gibi ailenin tüm yapısı zarar görecektir ve o ailede iletişim kazaları yaşanabilecektir. Bu ise aile yapısının bozulmasına sebebiyet verecektir. Günümüzde sıkça dillendirdiğimiz,

⁶² Neriman Girişken, “Çocuk Eğitiminde Ailenin Etkisi”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 5/2-3 (15 Aralık 2010), 141-160.

⁶³ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 6/258.

⁶⁴ *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Enfâl Sûresi 8/28.

⁶⁵ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 6/3584-3589.

aile yapısının çözülmesinin altında yatan sebeplerden bir tanesi de bu örnekte olduğu gibi aile kopukluğu ve iletişimsizlikten kaynaklanmaktadır. Aile içerisindeki iletişimin önemini vurgulayan Mevlânâ, Mesnevîsinde annesinin sözüne kulak kabartan çocuğun özelliğine şu şekilde dikkat çekmekte ve: “*Tıpkı kulağı annesinin sözüyle dolarak konuşur duruma gelen çocuk gibi. Çocuk, yetkin bir kulaktan yoksunsa annesinin sözünü duyamayıp dilsiz olur. Doğuştan sağır olan hep dilsiz olur. Ancak annesini duyan konuşma yetisine kavuşur.*”⁶⁶ demektedir.

Burada da ifade edildiği gibi ebeveynin, özellikle de çocukla ilk bağı kuran annesinin iletişimi çok önemlidir. İlk olarak annesinin sesini duyan çocuğun tüm ihtiyaçlarını yakinen bilen ve bunları karşılayan annenin durumu çocuğun belki de ileriki yaşlarda ortaya çıkabilecek korku, çaresizlik vb. psikolojik duygularının önüne geçecektir. Bu tutum ahlaki eğitime de katkı sağlayacak, insanlarla ilişkilerinde, insanlara karşı hâl ve tavırlarında önemli bir rol oynayacaktır. Ayrıca Mevlânâ’nın bu beyitlerinden anlıyoruz ki çocukları dil öğrenmesi daha çok annesi aracılığı ile olmaktadır. Zaten tüm dillerde insanların konuştuğu dillere de ana dil denmektedir.

Çocuk ile anne bağının, daha anne karnında iken başladığı, çocuğun anne sesine tepki verdiği, annesinin duygularını hissettiği, annenin bulunduğu ortam, ruh hâli, yedikleri, içtikleri kısacası her hâlinin çocuğa sirayet ettiği, çeşitli bilimsel araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir.⁶⁷ Bu da eğitimin aslında anne karnında anne bebek ilişkisi ile başladığını ortaya koymaktadır.

Yukarıdaki beyitlerde annenin rolünün tek başına yetmeyeceği, annenin şefkatinden yararlanan çocuğun annesinin sözlerini dinlemeyeceği vurgulanmaktadır. Bu nedenle anneyi desteklemek üzere bir üst otoriteye ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Doğal olarak ailede annenin yanında baba da vardır ve baba otoriteyi temsil etmektedir. Ayrıca bu beyitlerde geçen “yetkin bir kulak” ifadesinden babanın dışında aile büyükleri, toplumdaki büyükler, öğretmenler, din görevlileri gibi eğitimci kimliği olan kişilerin önemi de anlatılmaktadır. Çocuk eğitimi denilince

⁶⁶ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 4/3031-3033.

⁶⁷ Suat Tuncay ve Abdullah Sarman, “Bireyselleştirilmiş Gelişimsel Bakımda Anne Sesi ve Anne Kalp Sesinin Yenidoğan Bebekler Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi”, *Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 6 (2020), 357-366.

akla ilk gelen annedir. Annenin çocuk üzerindeki etkisi elbette çoktur. Ama bu durum babanın çocuğuyla hiç ilgilenmeyeceği anlamına asla gelmemelidir. Ne yazık ki toplumumuzun genel yapısında çocuk eğitimi sadece anneye özgü bir şey gibi algılanmakta ve o şekilde değerlendirilmektedir. Çocuk eğitiminde anne baba bu sorumluluğu beraber üstlenmelidirler. Özellikle babanın çocuk üzerindeki etkisi çocukluğun ilk yıllarında çok önemlidir.⁶⁸

Çocukların anne babasına olan hâl ve hareketlerinin nasıl olması gerektiğini de vurgulayan Mevlânâ, onlara karşı yaptıkları saygısızlığın kötü sonuçlar doğuracağını ifade etmiş ve bu konuda güzel bir eğitim vermiştir. Bu minvalde: “Yüz güzelliğinin de değeri yoktur; çünkü bir diken yarasıyla yanağı soluverir. Büyük bir kimsenin oğlu olmak da kolaydır; çünkü mala ve makama aldanır. Nice büyük adamın çocuğu, fitne fesadı yüzünden çirkin davranışıyla babası için bir utanç kesilir.”⁶⁹ veciz sözü ise bize bu gerçekliği vurgulamakta tıpkı Hz. Nuh’un evladı ile sınavı gibi bir gerçekliği bizlere hatırlatmaktadır.

Çocuğun fitratı gereği özünde anne bağının olduğu ve dokuz ay karnında taşıyan ve göbek bağı olan annesine daha fazla yakınlık duyması elbette doğaldır. Çocuk anneye sağlıklı bir bağlanma gerçekleştirir. Bu durumu Mevlânâ Mesnevî adlı eserinde çok güzel özetlemiş ve şu ifadelerle yer vermiştir: “Annesinin yanındaki çocuk, annesi ona kızdığında bile annesine sarılır. Çocuk, annesinden başka kimsesinin olduğunu düşünmez; mahmurluğu da onunladır, kendinden geçmişliği de. Annesi ona tokat atsa bile yine annesine gelip sarılır. Ondan başkasından yardım istemez. İyiliği de kötülüğü de hep odur.”⁷⁰

Bu ifade ile Mevlânâ bizlere anne ile çocuk arasındaki bağın kuvvetine dikkat çekmektedir. Anne çocuğa kızsı bile annesine olan sevgisi değişmemektedir. Anne ve çocuk bağı insan hayatındaki vazgeçilmez bağlardan bir tanesidir. Elbette anne çocuk ilişkisi toplumu oluşturan temel yapı taşını şekillendirmektedir. Çocukların iyi bir eğitim alabilmeleri için anne çocuk bağı çok önemlidir.

⁶⁸ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 308-316.

⁶⁹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 6/256-258.

⁷⁰ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 4/2917-2920.

Yapılan araştırmalar, çocuğun doğumdan sonra anne babalarının seslerini, mimiklerini algıladıkları ve onları taklit etmeye başladıklarını ortaya koymuştur.⁷¹

Çocuğun ilk doğumundan itibaren çevresine duyarlı olması ise bize şunu göstermektedir ki eğitim ocuk doğar doğmaz başlamaktadır. Ebeveyn ise bunun farkında olmalı ve her hâl ve tavırlarını buna göre şekillendirmelidir. Özellikle bebeklik döneminde çocuğun tüm ilişkisi annesiyle olmaktadır. Onun için bebeğe karşı annenin fiziksel teması büyük önem taşımaktadır. Çocuğun 1-2 yıl içerisinde annesiyle birlikte bulunması çocuğun hayatının ilk aşaması için büyük önem arz etmektedir. Annenin sürekli çocuğuyla ilgilenmesi, onu sevmesi, onunla oynaması ocuk-anne arasında kuvvetli bir bağın oluşmasını sağlayacak ayrıca etkili bir iletişim unsuru oluşturacaktır.⁷² Mevlânâ, “*Hak, anne sana sevgi beslesin diye binlerce iş ve ustalık ortaya koymuştur.*” ifadesiyle aslında süt çocuğunun bakım ve ihtiyaçlarından sonraki en önemli ihtiyaının sevgi olduğunu da bizlere hatırlatmaktadır. Mevlânâ’nın Mesnevî’de ifade ettiği anne şefkati, çocuğun eğitiminde temel bir yapı taşıdır. Bu yalnızca biyolojik bağlanmadan ziyade, derin, manevi ve duygusal bir bağlılığı da ortaya koymaktadır. Anne, çocuğunu kendinden bir parça olarak görür ve çocuğa karşı derin bir sevgi besler. Bu duygu annenin özünde yani fitratında olan bir özelliktir. Allah’ın insan genlerine kattığı bir lütuf ve özelliktir. Mevlânâ’nın yukarıda da belirttiğimiz “*Anne seni kendisinin ayrılmaz bir parçası bilir. Allah’ın tedbiri ayrılmaz olanı ayırır. Hak, anne sana sevgi beslesin diye binlerce iş ve ustalık ortaya koymuştur.*”⁷³ görüşü de anne sevgisinin ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Mevlânâ’nın çağlara seslendiği bu durum sayesinde konunun ne kadar evrensel bir değere haiz olduğunu görebilmekteyiz. Bu durumda şunu da ifade etmekte fayda vardır. Her ne kadar annenin durumu burada ifade ediliyor olsa da günümüzdeki değişen roller kapsamında babaların da çocuğa etkisinden bahsetmemiz yerinde olacaktır. Bu

⁷¹ Tuncay ve Sarman, “Bireyselleştirilmiş Gelişimsel Bakımda Anne Sesi ve Anne Kalp Sesinin Yenidoğan Bebekler zerindeki Etkisinin İncelenmesi”, 357-366.

⁷² Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 120.

⁷³ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 3/327-328.

yüzden Mevlânâ'nın ifadelerini günümüz dünyasına aktarırken babanın da çocuk eğitimindeki rolünden bahsetmek de yerinde olacaktır.

Diğer bir konu ise çocuklarına iyi davranmayan ebeveynlerin durumudur. Bu konuda Mevlânâ, çocuklarına iyi davranmayan anne örneği ile bizlere uyarılarda bulunmakta ve acıklı bir benzetmeyle annelerin çocuklarının ölümünden sonra perişan olduğunu, onların mezarına giderek topraklarına yüzünü gözünü sürdüğünü belirtmiş, ölümden sonra toprağa yüz-göz sürmektense çocukları hayattayken çocuklarını sevmeleri gerektiğini belirtirmiştir.⁷⁴ Bu konuda ise Mesnevî adlı eserinde şu örneği vermiştir: *“Tıpkı gönlü yaralı bir ana gibi, yeni ölmüş yavrusunun mezarı başında, tam bir ciddiyetle, gayretle sırlar söyler; o cansız [toprak] ona canlı görünür. O ana, bir coşmaya görsün, toprağı, diri, ayakta duran [bir canlı] sayar; [mezarın üstündeki] çerçöpün gözü kulağı var sanır. Ona göre, o mezardaki toprağın her zerresinin kulağı da vardır akli da. O toprağın gerçekten duyduğunu düşünür, şu büyücü aşkın [ettiğine] adamakıllı bir bak hele. Her an, o taze mezarın toprağına gözyaşları içinde yüzünü sürer. Öyle ki sağken candan aziz oğluna hiçbir zaman böylesine yüz sürmemiştir.”*⁷⁵

3.7. Çocuğun Eğitimi Sadece Anneye Bırakılmamalıdır

Çocuğun eğitimini sadece annenin göğüslediği bir aile ortamında çocuğun yetişmesi ve eğitilmesi yarım kalmakta bu eksikliği hayatı boyunca sırtında bir yük olarak taşımaktadır. Baba yokluğu tanımının sadece babanın ölümü, boşanması vb. nedenlerle olmadığı, ailenin içerisinde bir baba fiili olmasına rağmen ilgisizlik ve ihmal gibi nedenlerle çocuğunun yanında olmaması durumunu da kapsamaktadır. Psikolojik sorunları olan birçok bireyin temelinde de babanın ilgisizliği, ailesiyle ve çocuklarıyla yeterince vakit geçirmediği, eğitimleriyle uğraşmadığı durumları yatmaktadır.⁷⁶

Baba ile çocuk arasında kuvvetli bir bağ olduğu çok açıktır. Bu bağ kuvvetlendiren en önemli neden ise sevgidir. Sevginin oluşturduğu ve kenetlediği

⁷⁴ Şimşekler, “Hz.Mevlânâ’da Evlilik, Aile ve Çocuk Eğitimi”, 139.

⁷⁵ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 5/3263-3269.

⁷⁶ Yüksel Demirel, “Baba Yokluğunun Ergenler Üzerindeki Olumsuz Etkileri”, *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 8 (66) (2021), 413-424.

bağı hiçbir sorun çözemez. Çocuğun babaya duyduğu hayranlık ve onun gözündeki “baba” tasviri yani baba kahramanı çok farklıdır. Unutulmamalıdır ki babanın bulunmadığı veya bulunsa da anneye destek olmadığı ev ortamında başta eğitim olmak üzere, davranış sorunları, duygusal sorunlar ve kimlik sorunları ortaya çıkmaktadır.⁷⁷

Mevlânâ'nın ifade etmiş olduğu baba tasvirine baktığımız zaman şu ifadelere yer vermiştir: “Çocuk, babasının sırrıdır.” diye buyurmuştur. *İşte bu yüzden bütün insanlar, sevgilerinden dolayı çocuklarına meslek öğretirler. Böylece bedenleri yitip gidince manevi yönleri dünyada varlığını sürdürsün isterler. Hak, yetenekli küçükleri yetiştirmeleri için insanlara hikmetiyle ciddi bir hırs vermiştir.*”⁷⁸ Mevlânâ'nın özellikle vurgulamış olduğu, “Çocuk, babasının sırrıdır.” ifadesi hepimiz için dikkat çekicidir. Burada çocuğun babasının örnekliliğini alacağı, bunun için babanın kendi hâl ve tavırlarına daha da bir özen göstermesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Mevlânâ baba-çocuk ilişkisine ve eğitimine çok önem vermiş bu durumla ilgili birçok durum tespitini teşbihleriyle ve hikâyeleriyle Mesnevî adlı eserine taşımıştır. Bu durum da bize gösteriyor ki Mevlânâ, babanın evdeki otoritesi ve eğitiminin çok önemli olduğunu vurgulamak istemiştir. Çocuğun babasının yanı başında büyümesi gerektiği ve babasının eğitimini muhakkak alması gerektiğini vurgulayan Mevlânâ bu konuda: “Sûfî vaktin oğludur. Oğul, babasının eteğinden el çekmez.”⁷⁹ diye ifade etmiştir. Mevlânâ kendi çocuklarının eğitimi noktasında bizzat kendisi ilgilenmiştir. Sultan Veled tam on yaşına geldiğinde bütün toplantılarda babasının yanında oturmuş. Sultan Veled'in gençlik yıllarında ise onları yan yana görenler Sultan Veleddi Mevlânâ'nın kardeşi zannederlermiş. Mevlânâ da bu minvalde oğluna, “*Sen yaradılış ve ahlak itibarıyla herkesten çok bana benzersin, der ve onu çok severmiş. Bu sevgisinden dolayı oğluna babasının ismini ve lakabını vermiştir.*”⁸⁰ Bu rivayet bize Mevlânâ ile çocukları arasında çok sıkı bir bağ olduğunu ortaya koymakta ve çocuklarıyla yer yer bizzat kendisinin ilgilendiğini

⁷⁷ Demirel, “Baba Yokluğunun Ergenler Üzerindeki Olumsuz Etkileri”.

⁷⁸ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 4/3110-3113.

⁷⁹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 6/307a.

⁸⁰ Tarhan, *Hız. Mevlânâ ile Aile Terapisi*, 46-52.

kanıtlamaktadır. Çocuk eğitiminde babanın rolünün ne kadar önemli olduğuna Mevlânâ burada işaret etmiştir. Sultan Veled ile arasındaki bağı bir baba evlat ilişkisinden öte olduğu çok açıktır.⁸¹ Mevlânâ çocuklarının eğitimi ile bizzat kendisi yakinen ilgilenmiştir. Çocuklarından Sultan Veled, babasının kendisiyle bizzat ilgilenmesi örneğini ise şu şekilde anlatmaktadır: *"Bir gün fena hâlde ruhum sıkılmıştı. Beni bu hâlde gören babam, "Birinden mi incindin de böyle sıkıldın?" dedi. Ben, "Bu hâlimin sebebini bilmiyorum." dedim. Babam kalkıp eve gitti ve bir müddet sonra kurt postunu evirip başına geçirmiş bir hâlde ve çocukları korkuttukları gibi, "Bu! Bu! Bu!" yaparak yanıma geldi. Babamın bu hoş hareketinden dolayı gülmeye başladım, sarılıp onu öptüm. Babam, "Bahâeddin! Eğer güzel bir sevgili sana sıkı sıkıya bağlansa, daima seninle şaka şenlik etse ve birdenbire yüzünün şeklini değiştirip gelse ve sana, "Bu! Bu! Bu!" dese ondan hiç korkar mısın?" dedi. Ben de, "Hayır, korkmam." dedim. Bunun üzerine, "Seni sevindiren, seni sevinç ve neşe içinde tutan sevgili, seni üzen ve kendisinden sıkıntı duyduğun, aynı sevgilidir. Hep O'dur, hep O'ndandır. O hâlde neden boş yere üzülüyor, sıkıntının elinde aciz kalıyorsun? İçinde sıkıntı görünce onun çaresine bak; çünkü dalların hepsi kökten biter. İçinde genişlik, ferahlık görünce ona su ver. Kalp ferahlığının verdiği meyveyi de dostlara ve ahabplara sun." dedi.*⁸²

Bu güzel hikâye bir babanın çocuğuna karşı vermiş olduğu en güzel eğitim örnekliklerinden birisini ortaya koymaktadır. Çocuğun mutsuz olduğu, canı sıkkın bir hâlde bulunduğu zaman diliminde bir babanın yapması gereken durumlara karşı verilebilecek güzel bir ders göstermiştir. Burada ön plana çıkan birkaç husus vardır. Mevlânâ öncelikle çocuğun anlayacağı dilden ona eğitim vermiş, daha sonra çocuk ile Allah arasındaki bağı kuvvetlendirmek ve ona asıl olanın Allah olduğunu vurgulamıştır. Burada dikkat çeken başka bir husus ise Mevlânâ'nın erinmeden kalkıp postu giymesi, çocuğuna bu şakayı yapmasıdır.⁸³ Baba evlat ilişkisinde ciddiyetin ölçüsünü de aslında burada görmekteyiz. Annenin çocuğuna gösterdiği sevgiyi Mevlânâ oğluna göstermiştir.

⁸¹ Tarhan, *Hz.Mevlânâ ile Aile Terapisi*, 46-52.

⁸² Tarhan, *Hz.Mevlânâ ile Aile Terapisi*, 53.

⁸³ Tarhan, *Hz.Mevlânâ ile Aile Terapisi*, 53-56.

Mevlânâ'nın bizzat kendi yaşantısından çocuklarına karşı vermiş olduğu eğitim örneğinden anlaşılıyor ki, çocuğun kendini hem evine ait hissetmesi hem de evinden bağımsız olmasının önemini idrak etmesi gerekmektedir. Çocuk eğitimi açısından Mevlânâ'nın sunmuş olduğu bu örneklik günümüz anne babalarına bile yol göstermektedir.

Bu konuyla ilgili örnek verecek olursak baba öldüğünde çocuklarına miras olarak kardeşlik, dayanışma ve aile muhabbeti bırakmışsa onun mirası devam edecek demektir. Ama kavga, dövüş ve çatışma bırakmışsa kötü bir miras olacaktır. Çünkü iyiliğe öncü olan ve onu devam ettirmeye vesile olan sürekli iyi anılacak, kötülüğe öncü olan ve onu devam ettirmeye vesile olan ise sürekli kötü anılacaktır. Geçmişimize ve tarihe baktığımız zaman bu durum çok açık bir şekilde görülecektir. Mevlânâ evlatlarına manevi bir miras bırakmış bu da kısa vadeli değil ebedi devam edecek bir mirastır. Ayrıca iyilik ve güzelliğin eğitime olan katkısına da güzel bir örnektir.⁸⁴

3.8. Çocuk Eğitiminde Helal Lokmanın Önemi

Mevlânâ, Mesnevî'sinde helal lokmanın çocuğa etkisinden bahseder. Davranışların şekillenmesindeki esrarın yediğimiz ve içtiğimizde saklı olduğunu vurgular ve şöyle seslenir bizlere: *“Can çocuğunu şeytan sütünden kes de ondan sonra onu meleklerle eş yap. Sen böyle umutsuz, bezgin ve kederli oldukça bil ki lanetli şeytan'ın sütkardeşisin. Nuru ve olgunluğu arttıran lokma, helâl kazançtan elde edilen lokmadır. Değil mi ki kandili söndürüyor, kandilimize konunca onu söndüren yağa, su de, sen. Bilgi ve hikmet helâl lokmadan doğar. Aşk ve incelik helâl lokmadan meydana gelir. Bir lokmadan kıskançlık ve tuzak görürsen; ondan bilgisizlik ve gaflet doğarsa, haram bil sen onu. Buğday ekersin de arpa biter mi hiç? Eşek sıpası veren at gördün mü hiç? Lokma tohumdur, düşünceler onun ürünü. Lokma denizdir, düşünceler onun incisi. Hizmet isteği ve öte dünyaya gitme azmi ağızdaki helâl lokmadan doğar.”*⁸⁵

Mevlânâ burada bizleri uyarmakta kötülüklerin kapısını haram lokmanın açtığını vurgulamaktadır. Helal yeme içme hususunda, anne ve babaya çok

⁸⁴ Tarhan, Hz.Mevlânâ ile Aile Terapisi, 68-69.

⁸⁵ Mevlânâ, Mesnevî-i Ma'nevî, 1/1641-1648.

sorumluluk düştüğünü ifade etmektedir. Bunun olmazsa olmazı ise evin kapısından haram lokma geçmemesidir. Helal lokma için gayret sarf etmek haram lokmadan aile fertlerini uzak tutmaktır. Helal kazanç sahibi anne ve babanın karakteri çocuğa sirayet eder. Helal lokma ile yetişen bu ailelerin çocukları hata yapsa bile daha sonra iyiyi güzeli bulacaktır. Bunun örneği toplumumuzda da çok yaygındır. Önemli olan çocuğun kalbine doğru ve helal tohumları ekmeyi bilmektir. Bu tohumlar yeşerince ortaya güzellikler çıkacaktır. Bu rol model ebeveynlerin çoğalması ile de toplumun yapısı şekillenecektir.⁸⁶

3.9. Çocuk Eğitiminde Sabırlı Olma

Mevlânâ çocuk eğitiminde, sabra, niyete ve hüsn-i zannın önemine yer vermektedir. Bu doğrultuda Mesnevî de şu ifadelerle yer vermiştir: *“Sabretmek, senin tesbihlerine candır. Sabret, işte gerçek tesbih budur. O dereceye erişemez hiçbir tesbih. Sabret, “Sabır, genişliğin anahtarıdır. Cennete götüren Sırat köprüsü gibidir sabır.”*⁸⁷

Çocuk eğitimine yılmadan, sıkılmadan devam edilmelidir. Çocuğun güçlü bir kişilik kazanması için bu şarttır. Aile eğitiminin ardından dış etmenlerle karşılaşan çocuk; sokakta, okulda ve çevrede olumsuz etkilerin arasında kalacaktır. Çocuğun arka belleğinde baskılanmış duygular, kötü çevrenin etkisiyle yeniden canlanacaktır. Bunun için ebeveyn hiçbir şeyi atlamadan, yılmadan, sıkılmadan, sabır göstererek çocuğun eğitimine devam etmeli, çocuğa güçlü bir kişilik kazanması için gayret sarf etmelidir.⁸⁸ Çocuğun gelişimi açısından onların sordukları soruları sabırla cevaplamak, sorguladıkları dünyayı tanımalarına yardımcı olmak, onları sabırla gözlemlemek ve yardıma ihtiyaç duyduklarında onlara el uzatmak birçok bilimsel çalışmalarda da görülmüştür.⁸⁹ Mevlânâ'nın ifade etmiş olduğu, *“Sabır, genişliğin anahtarıdır.”*⁹⁰ ifadesi çocuk eğitimi açısından da çok değerlidir.

⁸⁶ Tarhan, *Hız.Mevlânâ ile Aile Terapisi*, 222.

⁸⁷ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 2/3127-3129.

⁸⁸ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 395-397.

⁸⁹ Şahin Danışman, “Montessori Yaklaşımına Genel Bir Bakış ve Eğitim Ortamının Düzenlenmesi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü* 1/2 (2012), 85-113.

⁹⁰ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 2/3127-3129.

Çocuğa karşı ön yargılı yaklaşmanın aile yapısı olarak günümüzde yaygınlaştığını söylemek mümkündür. Çocuğu dinlemeden onun ne demek istediğini anlamadan karar vermek yanlış bir uygulamadır. Çocuğa karşı su-i zan beslemek, yani kötü bir iş yaptığını düşünmek suretiyle aceleci davranmak uygun değildir. Örnek vermek gerekirse iki kardeş arasındaki durumu göz önüne aldığımızda küçük çocuğun ağlaması ile yargısız infaz yaparak büyük çocuğu suçlayan anne babalar çoktur. Hâlbuki durum düşündüğümüz gibi olmayabilir. Belki de hata küçük çocuktur. İşte burada su-i zan yaparak büyük çocuk kötülenmiş, küçük olana ise bundan sonraki davranışları konusunda yanlış örneklik edilmiştir. Buradaki “niyet” çocuklarımız karşısında değer kazanmamızı sağlayacaktır. Niyet okuma hastalığı diye tabir edebileceğimiz bu durumdan bir an evvel kaçınmalı çocuklarımızın eğitiminde önemli bir rolü üstlenen anne ve babalar olarak öncelikle çocuklarımızın durumları karşısında “sabır” göstermeli daha sonra onları “hüsn-i zan” ile yani “güzel niyet” ile dinlemeli ve ona göre tavır takınılmalıdır. Çocuk eğitiminde aldığımız kararlar çok önemlidir. Bu kararları alırken de acele etmeden yavaş ve dikkatli adımlarla hareket etmede fayda vardır. Bu konuda sabırla hareket etmeli ve sabırla bunu çocuğumuza işlemeliyiz. Bu konuda Mevlânâ şu şekilde seslenir: *“Yavaşlık içinde; a ham aceleci, dama basamak basamak çıkılabilir, der. Kazanı, derece derece, ustaca kaynat; delice yemekte hayır yok. Allah’ın gücü, ol [emriyle] bir anda gökleri yaratmaya yetmez miydi? Hiç kuşkusuz [yeterdi]. Öyleyse niçin bu yaratışı altı güne uzattı? Üstelik de her günü bin yıl, a faydalanmak isteyen. Çocuğun yaratılışı neden dokuz aydadır? Aşama aşama [yaratma] o padişahın şiarıdır da ondan. Âdem’in yaratılışı neden kırk sabah sürdü? [Çünkü], o balçığa azar azar ekliyordu da ondan.”*⁹¹

3.10. Çocuk Eğitiminde Maddiyat ve Maneviyat Dengesi

Çocuk sadece dünya hayatında başarılı olsun diye maneviyatı ihmal edilmemelidir. Çocukların geleceği için maddi anlamda yatırım yapmak elbette önemlidir ama bunun yanında manevi anlamda çocuklar yetiştirilmez ise bu boşluğu hiçbir maddi güç dolduramayacaktır. Dünya hayatında denge çok önemlidir. Bu denge aslında hayatın her alanında geçerlidir. Çocuk eğitiminde de maddiyat ve

⁹¹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 6/1212-1217.

maneviyat arasındaki dengeyi sağlamak, çocuğun eğitimi için önemli bir rol üstlenecektir. Maddiyatın aşırılığına dikkat çeken Mevlânâ şu ifadelerle yer vermiştir: “Şu müflis alıcıları bırak. Bir avuç toprak, ne satın alacak? Toprak yeme, toprak alma, toprak peşinde olma. Çünkü toprak yiyen her zaman solgundur. Kalple beslen ki hep genç kalasın ve tecelliyle yüzün erguvana dönsün. Rabbim, bu bağış bizim yapabileceğimiz bir şey değildir. Gizli lütfâ vesile olan ancak senin lütfundur. Elimizden tut, bizi satın al. Perdeyi kaldır da perdemizi yırtma (bizi utandırma).”⁹²

3.11. Çocuk Eğitiminde Disiplin

Mevlânâ, anne babanın çocuk eğitimi üzerindeki etkisine dikkat çekmiş Mesnevî adlı eserinde ise bu konuyu şu şekilde vurgulamıştır: “Ananın veya babanın ekşi yüzü, çocuğu her türlü zarardan korur.”⁹³ Mevlânâ’nın bu ifadesi ile anne babanın hâl ve tavırlarının veya mimiklerinin dahi çocuk üzerinde etkili olduğunu vurgulaması çok önemlidir. Anne babanın sorumluluğu gereği koruyucu bir kişiliğe bürünmesi, koruyucu bir tasarruf sergilemesi, çocukların davranışlarını düzeltmek için önemlidir. Burada ayrıca disiplinin öneminden de bahsetmemiz gerekmektedir. Anne babanın disiplin anlayışı, çocuğun eğitimi için önemli bir yer tutar. Bilinçli anne baba evlatlarının yanlış davranışlarını düzeltmek için onları gelecekteki zararlara karşı korumak zorundadır. Aşırı korumacı bir tavır sergilemeden orantılı bir şekilde çocuğun gelişimine uygun olarak sınırlar koymak gerekir. Anne ve babanın her daim gülümseme ve şefkat gösterme zorunluluğu yoktur. Yeri geldiği zaman yapılan davranışın yanlış olduğunu, hâl diliyle göstermeli ve dili ile de bunu söylemelidir. Çocuğun iyi olanı yanlış olandan ayırt etmesi için bu şarttır. Disiplin anlayışında aşırı disiplin çocuğun psikolojisine zarar vereceği için çocuğa sınırlılıklarını hatırlatacak derecede uygulanması yerinde olacaktır. Mevlânâ’nın bu ifadesi hem disiplin hem de çocuğun sınırlılıklarını göstermesi açısından çok önemlidir.

Çocuğa “Hayır!” demesini bilmek gerekir. Yani çocuğun kendisini, gelişimini ve hayatını olumsuz etkileyeceğine inanılan bir durum karşısında ebeveynler “Hayır!” demesini bilmezse ileride daha olumsuz durumlar karşısında pişman

⁹² Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 2/2426-2470.

⁹³ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 6/1584.

olabilirler. Çocuklar her ne kadar isyan etse, ağlasa da bu çocuğun menfaatinedir. Her şeyin bir zamanı ve yeri olduğunu çocuk bilmelidir. Bu durum çocuk eğitiminin bir gereği ve olmazsa olmazıdır. Mevlânâ her şeyin bir zamanı olduğuna vurgu yapmış ve şu ifadeleri kullanmıştır: *“Çocuğa süt yerine ekmek verirsen, zavallı yavruyu o ekmekten öldü say. Dişleri çıkmaya görsün, ondan sonra zaten gönlü ekmek çeker. Kanadı çıkmamış kuş uçmaya kalkışınca, her yırtıcı kediye lokma olur.”*⁹⁴

Çocuğa "Hayır!" deme olgusu, hem çocuğun kendi gelişimine hem de ebeveyn-çocuk ilişkisine olumlu katkı sunar. Çocuklara karşı sınırları belirlememiz yerinde olacaktır. Hayatın kuralları ve sınırları hakkında bilgi sahibi olmaları için ebeveynlerinin "Hayır!" demesine ihtiyaç duyarlar. Bu sayede güvenli bir ortamda büyür ve toplumda beklenen davranışları öğrenirler. Bu doğrultuda kendi ihtiyaçlarının farkına varmalarını sağlamak da her isteklerinin her zaman karşılanamayacağını anlamalarına katkı sağlar. Bu durum karşısında çocuk sabırlı olması gerektiğini öğrenir ayrıca ertelemeyi ve alternatif çözümler bulmasına da olumlu katkı sağlar. Bu sayede çocuğun düşünme, analiz etme ve problemleri çözme becerileri gelişmektedir.

Çocuğa "Hayır!" derken dikkat edilmesi gereken hususlara değinilecek olursa çocuğa “Hayır!” derken açık ve net olunmalı, neden hayır dendiği açıklanmalıdır. Bu durumda çocuk alınan kararın nedenini anlar ve daha çabuk kabullenir. Çocuğa “Hayır!” demek yerine empati kurarak, onun duygularını anlamak, ona destek olmak “Evet!” denilebilecek alternatifler sunmak çocuğun tepkisini daha da azaltacaktır. Anne ve baba “Hayır!” kararından sonra tutarlı olmalıdır. Bu sayede çocuğun güven duygusu güçlenecek aksi hâlde güven kaybına neden olacaktır. Sonuç olarak, çocuğa "Hayır!" deme söylemi, etkili bir çocuk yetiştirme yöntemidir. Bu sayede çocuklar, sağlıklı, mutlu ve başarılı bireyler olarak yetişirler.

Bu süreçte şunu da akıldan çıkarmamak gerekmektedir. Çocuğun uzun vadede isteklerinin karşılanmaması ve sürekli kısıtlamalar ise gelişimlerini engelleyecektir. Sürekli kısıtlamalar ve “Hayır!” lar çocuğun keşfetme yeteneğine ve girişimci ruhuna zarar verecektir. Onlara fırsat vermenin de önemi çok açıktır. Bu şekilde yetişen

⁹⁴ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 1/582-584.

çocuk bağımlı olarak değil anne babaya bağılı olarak yetişecektir. Bu durum okul hayatı için de geçerlidir. Bir öğretmen çocuklara girişimcilik ruhunu aşılmalı, zorluklar karşısında pes etmeden, yılmadan, yıkılmadan mücadele etmesi gerektiğini öğretmelidir. “Hayır!”larla, “Olmaz!”larla, çocukların heyecanı kırılmamalı, girişimci ruhlu olmaları, yeni şeyler üretme karşısındaki tavırları desteklenmelidir.⁹⁵

Mevlânâ, “....Çocuğun yaratılışı neden dokuz aydadır? Aşama aşama [yaratma] o padişahın şiarıdır da ondan....” şeklinde ifade etmiş olduğu çocuk gelişiminin doğal süreçlerini ve ebeveynlerin bu süreç içerisinde nelere dikkat etmesi gerektiğini çok net bir şekilde özetlemektedir. Bu doğrultuda her şeyin bir zamanı olduğu gerçeği, çocuk yetiştirirken çok önemlidir. Çocuğa yaşına uygun davranışlar öğretilmeli ve beklentiler ona göre ayarlanmalıdır. Mevlânâ'nın “süt yerine ekmek verme” örneği, çocuğun gelişiminde doğal olarak ortaya çıkan ihtiyaçlarının bulunduğunu göstermektedir. Anne baba, çocuklarını bu doğal süreçlere uygun şekilde yönlendirmelidir. Koruma ve özgürlük dengesi iyi sağlanmalı, çocukları koruyacağım derken onların özgürlükleri kısıtlanmamalıdır. Mevlânâ'nın “kanadı çıkmamış kuş”⁹⁶ örneği, bu dengeyi çok güzel ifade etmekte, çocuklara güvenli bir ortamda deneyimleme fırsatı sunulması gerektiği aşırı korumacı davranışlardan ise kaçınılması gerektiğini öğütlemektedir.

Mevlânâ'ya göre anne ve babanın çocuğu üzerinde disiplini de elden bırakmaması önem arz etmektedir. “Annen sana, geber, diyorsa, sendeki kötü huyun ve fesadın ölümünü istiyordur.”⁹⁷ ifadesiyle Mevlânâ, disiplinin önemini vurgulamaktadır. Bu ifade görünürde sert bir üslup olarak görünse de aslında ebeveynin çocuğuna karşı sergilemiş olduğu derin sevgi endişesinin bir sonucunu oluşturmaktadır. Mevlânâ bu sözleri ile anne ve babanın her daim çocuğu gözetmesi gerektiğini vurgularken, çocuğun kötü alışkanlıklara bulaşmasının önlenmesi açısından da anne ve babaya karşı uyarıda bulunmaktadır. Önemli olan bu durumun sebebini çocuğa iyi anlatmaktır. Çocuk bunun sebebini anlarsa anne ve babasına

⁹⁵ Suzan Özmen, *Çocuk Hikâyelerindeki Kahramanların Çocuklara Rol Model Olma Durumları* (Elazığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, 2016), 82.

⁹⁶ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 1/582-584.

⁹⁷ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3/4009.

karşı nefret değil sevgi besleyecektir. Bunu yaparken de çocuğa konferans verir gibi değil de doğal ve araya mesafe koymadan yerine getirilmelidir. Bu sayede çocuk da anne babası üzerindeki sevgi ve samimiyeti görecektir ona göre duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilecektir. Ayrıca söylenen söz ve nasihat kısa ve öz olmalıdır. İfadeler çocuğun düzeyine uygun olmalı, yaşına uygun ifadeler seçilmelidir. Aktarılabilecek uyarı için hikâye ve örneklerden yararlanılmalıdır. Bu sayede çocuğa somut bilgi verilmiş olunacak ve daha anlaşılır olması sağlanacaktır. Çocuğa karşı konuşulurken yapıcı olunmalı, olumsuz veya yanlış davranışlardan bahsedilmemelidir. Çocukla konuşulurken uygun zaman seçilmeli eğlendikleri sırada bu konular aktarılmalıdır. Çocuğun ciddi konuları konuşacak vakitleri olmadığı için günlük konuşmaların arasına ahlaki sözler sıkıştırılabilir. Çocuğun meşgul olduğu bir sırada, örneğin çok beğendiği bir programı izliyorken veya oyun oynarken bu durumları anlatmak boşuna bir çaba olacaktır.⁹⁸ Anne baba ve çocuk arasındaki şeffaf ve samimi iletişim sayesinde hem disiplin sağlanacak hem de anne babanın otoritesi artacaktır.

Günümüzde en sık yapılan hatalardan birisi de bağırıp çağırmanın, çocuğu sindirmenin, onun ürkmesi ile susup bir kenara çekilmesinin eğitim olduğu zannına kapılmaktır. Bağırıp çağırmak bir eğitim aracı ve yöntemi olarak hiçbir zaman tavsiye edilmemiştir. Bu yanlışlıktan bir an evvel dönmek gerekmektedir. Çünkü bu nesilden nesile aktarılan psikolojik bir hastalığı taşımaktadır. Bu duruma dikkat çeken Mevlânâ, bir babanın sürekli çocukları azarlayarak eğitim vermesinin yanlışlığına ise şu şekilde tepki vermektedir: “*Kedinin peşinden koştular, kedi kaçtı. Babası azarlar korkusuyla çocuğun rengi uçtu.*”⁹⁹

Sonuç olarak, çocuğa "hayır" demek, zorlu bir süreç olsa da çocuğun sağlıklı bir şekilde gelişmesi için gereklidir. Bu süreçte sabırlı olmak, tutarlı olmak ve çocuğun duygularını anlamak her zaman önemlidir.

3.12. Çocuk Eğitiminde Sevgi ve Şefkat

Çocuk eğitiminde önemli faktörlerden birisi de sevgidir. Sevgi faktörü ailede çok önemli bir etkidir. Çünkü ilk ve en önemli eğitim yeri aile yuvasıdır.

⁹⁸ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 192.

⁹⁹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3/758.

Çocuklarını sevgi ile büyüten ve eğiten ebeveynlerin çocukları da neşeli, sağlıklı ve okullarında daha başarılı oldukları söylenebilir. Ama şiddet ve öfkenin hâkim olduğu bir aile yuvasında ise çocuklar mutsuz bir hayat yaşamakta, kendilerine sığınacak bir liman aramaktadırlar. Doğuştan var olan sevgi duygusunu daha da geliştirmek eğitimin en önemli parçalarındandır. Eğitimin itici gücünü oluşturan sevgi ve şefkat sayesinde çocukların gönül kapıları eğitimcilere açılmakta bu sayede öğretmenler, vermeleri gereken eğitimi en güzel şekilde işleyebilmektedirler. Bunun için eğitim yuvalarını sevgi yuvasına çevirebilmeli ve sevgi ortamı oluşturulmalıdır. Çocuk kendisine eğitim veren kişinin kendisini sevdiğini bilmelidir. Aksi hâlde kendisinin dışlandığını düşünmesine sebebiyet verebilecektir. Eğitimin temel yapı taşlarından birisinin de sevgi olduğu akıldan çıkarılmadan hareket edilmeli, eğitimci ve çocuk arasında karşılıklı bir iletişim aracı olduğu unutulmamalıdır.¹⁰⁰

Bu konuda sevgi dilinin hâkim olması gerektiği şu veciz sözlerle Mevlânâ tarafından bizlere sunulmaktadır: *“Sevgi, acıları tatlıya çeker; çünkü sevgilerin aslı, doğru yola götürmektir. Kahırsa, tatlıyı acılığa çeker; acı, tatlıyla nerden bağdaşacak? Acı ve tatlı, bu görüşle görünmez. [Onlar ancak] âkıbet penceresinden görülebilirler. Âhiri gören göz, doğruyu görebilir. Ahırı gören gözse aldaniştir, yanılmazdır. Şekere benzeyen nice tatlı şeyler vardır ama şekerin içinde zehir gizlidir.”*¹⁰¹

Mevlânâ'ya göre anne şefkatinin çocuğun eğitiminde önemli bir yeri vardır. Çünkü anne özü itibariyle çocuğunu kendisinden ayrılmaz bir parça olarak benimsemekte ve hayatı boyunca da bu doğrultuda hareket etmektedir. Anne çocuk ilişkisinin bu boyutunu Mesnevî de belirtmiştir: *“Anne seni kendisinin ayrılmaz bir parçası bilir. Allah'ın tedbiri ayrılmaz olanı ayırır. Hak, anne sana sevgi beslesin diye binlerce iş ve ustalık ortaya koymuştur.”*¹⁰²

¹⁰⁰ Fahri Kayadibi, “Sevgi Faktörünün Eğitim Verimliliği Üzerine Etkisi”, *İstanbul Üniversitesi Dergisi* 5 (2002), 33-50.

¹⁰¹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 1/2580-2584.

¹⁰² Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3/327-328.

Bebeklik döneminde sevgi bağı yeterince güçlü olan bir çocuğun bu durum ileriki yaşlarına daha da olumlu yansıtacağı bir gerçektir. Sevgi ilkesi çocuk eğitiminin temelini oluşturmaktadır. Eğitim sırasında çocuğun sevgi ve güven dolu bir ortamda büyümesi eğitim açısından rahat bir ortamın oluşmasına vesile olacaktır. Rahat bir ortam ve sevgi içerisinde alınan bir eğitim çocuğu başarıya götürecektir. Korku ve ceza eksikli eğitimin ise önüne geçecektir. Şunu da ifade etmek gerekirse sevgiden, sorumluluk ve saygı doğmuyorsa orada yine problem var demektir. Sağlıklı bir iletişim için de bu uyuma dikkat etmek yerinde olacaktır. Çocuk eğitiminde sevgi konusuna yoğun bir şekilde durulmakta ve eğitimin her bir aşamasında buna yer verilmektedir. Bunun altında yatan sebep ise anne babasının sevgisinden mahrum büyüyen çocuklarda oluşabilecek davranış bozukluklarına dikkat çekmektir.¹⁰³

Aslında şefkat duygusu annenin özünde mevcuttur. Bu konuda Mevlânâ Mesnevî’de: “Anne çocuğunun burnuna göğsünü değdirir ve böylece çocuk uyanıp besin aramaya başlar. Çocuk, habersiz bir şekilde aç olarak uyumuştur. O iki göğüs ise sancı çekmektedir.”¹⁰⁴ demek suretiyle annenin çocuğa karşı olan duygularının kuvvetinden bahsetmektedir. Annenin genlerine yerleştirilen özellik sayesinde çocuğa bağlılığı, onu koruması ve kollaması konusunda daha bir hassas olmaktadır. Annenin bu özelliğinden yola çıkacak olursak anne, çocuğuna karşı daha duyarlı olmalıdır. Çocuklara “Daha o bir şeyi bilmez, anlamaz.” yaklaşımı uygun değildir. Çocuklar karşısındakinin sesinden hatta mimiklerinden dahi etkilenmektedirler. Onun için gerek anne, gerekse de baba çocuğa sevgi ve şefkatle yaklaşmalıdır. Bu ahlak eğitiminin temelini şekillendirecektir. Annesinin bebeğine ne kadar cömert olduğunu Mevlânâ şu şekilde ifade etmiştir: “Çocuk da yürüyemediği için annesi gelir de ona yiyecek yağdırır.”¹⁰⁵ Çocuk daha bebekken ihtiyaçlarını ağlayarak ifade edebilmektedir. Çocuğun genlerinde daha o doğmadan yüce yaratıcı tarafından tanımlanan özellik sayesinde acıması, susaması vb. durumlarda ağlaması gerektiği âdeta çocuğa kodlanmıştır. Daha doğmadan ne yapması gerektiğini bilmesi, çocukta

¹⁰³ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 217.

¹⁰⁴ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 2/361-362.

¹⁰⁵ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 3/1459.

meydana gelen en güzel ve en özel mucizelerden biridir. Mesnevî'sinde bu durumu zikreden Mevlânâ bu konuda şunları ifade etmiştir: *"Bulut ağlamayınca çayır nasıl güler? Çocuk ağlamayınca süt nasıl coşar? Bir günlük çocuk bile, ağlayayım da müşfik dadı gelsin, diye yol yordam bilir."*¹⁰⁶ Bu ifadelere baktığımız zaman mükemmel bir teşbih örneğini görmekteyiz. Nasıl ki yağmurun yağması doğaya canlılık vermekte, doğayı beslemekte ise bebeğin ağlaması ile de annenin bebeği emzirmesi betimleme edilmiş, bu olayın iletişimin sağlanması ve bunun da bir denge unsuru olduğuna işaret etmek suretiyle buna gönderme yapılmıştır.

Mevlânâ da anne bebek ilişkisine dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda günümüzde de ortaya konan bilimsel araştırmaları destekler mahiyette bebeğin anne ile iletişimin çocuk doğar doğmaz başladığını bizlere vurgulayan Mevlânâ Mesnevî'sinde şu ifadelerine yer vermektedir: *"Çocuk doğar doğmaz önce süt içer, bir süre susar, tamamen kulak kesilir. Onun söz söylemeyi öğrenmek için bir süre dudağını sözden yumması gerekir. Kulak vermez de ti ti eder durursa, kendini âlemin dilsizi yapar. Daha baştan kulağı olmayan asıl sağır, dilsiz olur. Nasıl coşup da söz söyler? Çünkü konuşmak için önce dinlemek gerekir. Konuşma semtine dinleme yolundan gir."*¹⁰⁷

Mevlânâ, anne bebek ilişkisinin ve iletişimin doğumla birlikte başladığını bizlere vurgulamakta: *"Çocuk doğar doğmaz önce süt içer, bir süre susar, tamamen kulak kesilir"* ifadesi ile bebeğin dünyaya geldiği andan itibaren anne sütü ile beslenmesinin yanında, etrafını dinlemeye ve anlamaya başladığını da bizlere ifade etmektedir. Çocuk, henüz konuşmasa da, annesinin sesini, kokusunu ve dokunuşunu hissetmekte ve annesiyle ilk iletişimini kurmaktadır. *"Onun söz söylemeyi öğrenmek için bir süre dudağını sözden yumması gerekir"* ifadesinde ise çocuğun iyi bir dinleyici olduğu ve çevresindeki sesleri ve kelimeleri dinlediğini bizlere hatırlatmakta, onun için çocuğun yanında neler söylenip neler söylenmemesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. *"Kulak vermez de ti ti eder durursa, kendini âlemin dilsizi yapar, daha baştan kulağı olmayan asıl sağır, dilsiz olur, nasıl coşup da söz söyler? Çünkü konuşmak için önce dinlemek gerekir. Konuşma semtine dinleme"*

¹⁰⁶ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 5/134-135.

¹⁰⁷ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 1/1624-1628.

yolundan gir." ifadesi ise bebeğin iyi bir dinleyici olduğu, karşısında bulunan herkesi taklit ettiği ve buna göre iletişime geçtiğini vurgulamaktadır. Çevresine kapalı olan bir çocuğun iletişimi zayıflamaktadır. Sağlıklı bir iletişim kurmanın temeli dinleme ile olmakta ve bu sayede güzel bir ilişki kurulabilmektedir.

Mevlânâ'nın bu ifadelerini yorumlayacak olursak öncelikle aile içerisinde iyi bir iletişim ortamının hazırlanması gerektiği karşımıza çıkmaktadır. İletişim nasıl ki toplum için çok önemli ise aile ortamındaki huzurun sağlanması noktasında, aile fertleri arasındaki iletişim de o derecede önemlidir. Kendini yeterince ifade edemeyen ya da aile ortamında iletişim konusunda baskılanan bir bireyin hayatı sağlıklı ilerleyemeyecektir. Aile ortamına baktığımız zaman eşlerin bir birleriyle, ebeveynin çocuklarıyla kurduğu iletişim, ailenin huzuru ve birlikteliği için çok önemlidir. Anne babanın çocukları için yapabilecekleri en güzel iyilik birbirlerini sevmeleri ve aile içerisinde iyi bir iletişim ortaya koymalarıdır. Aile içerisindeki ilişkiler hassas olduğu için dikkat ve özen gerektirmektedir. Anne babanın birbirlerine olan davranışları çocuğu etkileyen temel unsurlardandır. Aile içerisinde elbette sorunlar olabilmektedir. Önemli olan bu sorunları karşılama biçimi ve çözüm üretme yoludur. Sorunları çocuklara yansıtmak anne baba için en olumsuz örnek olacaktır. Bu ise aile içerisindeki iletişimin zayıf olduğunu göstermektedir. Başkalarının yanında tartışmak, çocuğu birbirlerine karşı cezalandırma aracı olarak kullanmak, çocuğun güven duygusunu zedeleyecektir.¹⁰⁸ Bunun için ailede iyi bir iletişim ortamı kurulmalıdır. Aile içerisindeki iletişime dikkat çeken Mevlânâ: *"Daha baştan kulağı olmayan asıl sağır, dilsiz olur. Nasıl coşup da söz söyler? Çünkü konuşmak için önce dinlemek gerekir. Konuşma semtine dinleme yolundan gir."*¹⁰⁹ demek suretiyle bizlere bu gerçeği ifade etmiştir. Anne babanın çocukları yanında tartışmaları, rencide edici sözler söylemeleri, birbirlerinden uzak olarak iletişime kendilerini kapatmaları hem kendileri hem de çocukları için büyük bir yıkıma sebebiyet verip, çocuğun eğitim hayatını sekteye uğratabilecektir.

Emzirmenin anne çocuk bağının kuvvetlenmesinde önemi büyüktür. Emzirme sayesinde çocuk ile anne arasındaki sevgi ve güven bağı gelişmektedir. Anne sütü ile

¹⁰⁸ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 85-86.

¹⁰⁹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 1/1624-1628.

beslenme sadece çocuğun karnının doymasından ziyade psiko-sosyal durum olarak da önemlidir. Annelerin emzirmesi bebeğin özelliklerini şekillendirmekte, algılarını hatta inancını dahi etkilediği vurgulanmaktadır. Anne sütünün çocuğun sağlığı açısından çok önemli olduğu, biyolojik yapısına etkisi olduğu, hastalıklara karşı koruduğu hatta ileriki yaşlarda zekâ düzeylerinin yüksek olduğu dolayısı ile eğitim hayatlarına doğrudan etkisi olduğu araştırmalara konu olmuştur.¹¹⁰ Emziren annenin çocuğuna ninni söylemesi, güzel sözler ifade etmesi de yine çocuğun eğitimine katkısının büyük olacağını göstermektedir. Mevlânâ'da bu durumu Mesnevîsinde çok güzel bir şekilde ifade etmiştir. *“Ya da bir süt çocuğuna annesi seslenip gel yavrum, dese, ben annenim... Kanıtını getir de sütünü ondan sonra emeyim, der mi çocuk?”*¹¹¹

Sonuç olarak, Mevlânâ, anne bebek ilişkisini iyi bir iletişime bağlamakta ve bu iletişimin ise doğumla başladığını vurgulamaktadır. Ailede iletişimin temelini atıldığı bu ortamın sağlıklı olması, sevgi ve şefkatin ailede etkili olması aslında çocuğun geleceğinde kuracağı iletişimin de temelini atıldığını ortaya koymaktadır.

3.13. Oyunların Çocuk Eğitime Katkısı

Çocukların gelişiminde oyun oynamanın ve oyuncuğun yadsınamaz bir önemi olduğu çok açıktır. Ömür boyu devam eden gelişim sürecinde oyun ve oyuncuğun çocuğun eğitimini destekleyici bir özelliği olduğu, ahlaki gelişiminde, aidiyet duygusunda, düşünce kontrolünde, duygularını açıklayabilmesinde ve konulan kuralları uygulayabilmesinde etkileri olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca çocuğun oyun oynamasının eğitimi üzerindeki etkileri de bilimsel olarak araştırılmış ve bu tespitler ortaya konmuştur.¹¹²

Mevlânâ çocukların oyunla ilişkilerinin eğitim açısından önemli olduğunu ise Mesnevî adlı eserinde vurgulamış çocukların gelişimlerine olumlu etkilerinin olduğunu ifade etmiştir. *“Çocuklar oynarken mutlu olsalar da akşamleyin onları*

¹¹⁰ Ayşegül Dönmez ve Çiler Yeyşel, “Kadın ve Çocuk Sağlığında Anne Sütü ve Emzirmenin Önemi”, *Artuklu International Journal of Health Sciences* 2/3 (22 Aralık 2022), 54-58.

¹¹¹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 2/3578-3579.

¹¹² Büşra Polat ve Mustafa Kara, “Oyuncak ve Oyun Oynamanın Çocuk Gelişimine Etkisi”, *Kastamonu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 2/1 (2023), 1-10.

çeke çeke evlerine götürürler. Küçük çocuk oyun sırasında soyunur, hırsız da elbisesini ve ayakkabısını alır götürür. Çocuk, oyuna öyle hararetle dalar ki külâhı, gömleği hatırından çıkar. Gece olur, ama oyunu ona yardımcı olmaz; eve gidecek yüzü de yoktur.”¹¹³

Mevlânâ'nın çocukların oyunlar aracılığı ile geliştiğini, günümüz deyimi ile oyun ile davranış kazandığını yıllar önce ortaya koyması onun nasıl bir vizyona sahip olduğunu gözler önüne sermektedir. Erkek çocuklarına yönelik, “Çocuklar erkek koluna, gücüne sahip olmadıklarından onlara tahta kılıç vermek daha iyidir.”¹¹⁴ söylemi bizlere çocuklar için oyun oynamanın ileriki zaman dilimlerinde çocukların eğitimlerine olumlu anlamda katkı sağlayacağını vurgulaması anlamında da çok önemlidir. Bu kısımda vurgulanması gereken bir husus ise erkek çocuk, erkek gibi, kız çocuk ise kız gibi yetiştirilmelidir. Çocuğun farklı bir kimlik kazanmasına zemin hazırlayacak her şeyden kaçınılmalıdır. Üç yaşına gelinceye kadar cinsel farklılık rol oynamamakta, kız ve erkek çocuklar aynı tür oyuncaklarla benzer şekilde oyun oynamaktadırlar. Özellikle üç yaşından sonra bu konularda daha hassas olunmalı kendi cinsiyetine bağlı kimlik kazanması açısından anne baba olarak yardımcı olunmalıdır.¹¹⁵

Oyunun tarihine bakıldığı zaman insanlığın ilk yıllarına kadar uzanan bir serüvene sahip olduğu görülür. Oyun oynamanın sadece çocuklar için değil her yaş gurubuna olumlu anlamda etkisi olduğu, bedensel ve zihinsel olarak insanı geliştirdiği vurgulanmıştır. Oyun, çocuğu eğlendirirken öğreten, onu geleceğe hazırlayan bir etmendir. Oyun denilince ilk akla gelen ise oyuncaklardır. Çocukların içsel dünyalarına inebilmek, onlarla iletişim kurabilmek, onların düşünce yapılarından izler elde etmek de yine oyunlar aracılığı ile sağlanabilmektedir. Oyun oynamanın ve oyuncuğun çocuğun başta sağlığı olmak üzere bilişsel, duygusal, sosyal, dil, kişilik ve bu anlamda her türlü gelişimine katkı sağladığı ayrıca temel bir hakkı da olduğu bilimsel olarak açıklanmıştır.¹¹⁶ Bu bahsettiklerimizden yola çıkarak

¹¹³ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 6/452-455.

¹¹⁴ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 5/3597.

¹¹⁵ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 203.

¹¹⁶ Polat ve Kara, “Oyuncak ve Oyun Oynamanın Çocuk Gelişimine Etkisi”, 2.

Mevlânâ çocuğun oyun ve oyuncak ile meşgul olmasındaki sırrı ve eğitimine katkısını şu ifadeleri ile açıklamıştır: “Denizden geri dön de yüzünü karaya çevir. Oyuncaktan söz et, bu, çocuk için daha iyi. İşte böyle, çocuğun canı da oyuncak sayesinde, yavaş yavaş akıl deniziyle tanışır. [Oyun] görünüşte akla uygun olmasa da çocuk o oyuncakla akıl eder, akıllanır.”¹¹⁷

Çocukların bebeklik döneminden itibaren oyuna meraklı oldukları görülür. Bebekte gözlemlenen birçok tatlı uğraşı aslında oyundur. Bu yapılan davranışları hem bir oyun hem de onlar için bir öğrenmedir. Çocuğun gelişmesine katkı sağlayan etmenlerin belki de en önemlisi oyundur. Aslında bize göre basit bir uğraş olarak görülen oyun, çocuklar için ciddi bir uğraştır. Bu sayede hem ruh dünyaları hem de beden dünyaları gelişme gösterir. Sosyal ve ahlaki duygularının gelişmesine zemin hazırlayan oyunlar sayesinde kendilerini geliştirme sahası bulurlar. Bu sayede oyunların kuralları içerisinde, kazanmanın getirdiği heyecanı, kaybetmenin verdiği hissi öğrenmiş olurlar. Bu da evde aşırı hareketli olan çocukların huylarında değişiklik olmasını sağladığı gözlenmektedir. Hayal dünyalarını geliştiren, üretmenin yeni şeyler ortaya koymanın heyecanı çocukların ileriki yaşlardaki eğitimlerine katkı sunmaktadır. Unutulmamalıdır ki çocuklar oyunlarını, büyüklerin yaptıkları işleri kadar ciddiye alırlar. Bunun engellenmesi çocuğun kendisine olan güvenini zedeleyecektir. Oyunlarla kendini ifade edebilen bir çocuğun hayatı ise ona göre şekillenebilmektedir.¹¹⁸

Mevlânâ çocuk oyun ilişkisine Mesnevî’de yer vermekte, oyunun çocuk açısından önemine vurgu yapmak adına şu ifadelere de yer vermektedir: “Çocuk büyüyüp olgunlaşmadıkça cansız oyuncak çocuk için can gibidir. Bu düşünce ve hayal bir oyuncaktır. Sen çocuk olduğun ona ihtiyacın vardır. Can çocukluktan kurtulup vuslata erince duyu, tasavvur ve hayalden kurtulmuş olur.”¹¹⁹ Çocuğun oyun oynarken elde ettiği kazanımlara bakıldığında sadece dünyada elde edilen kazanımların olmadığını, asıl kazanımın ahiret kazanımı olduğuna da vurgu yapmakta, eğitim açısından alınması gereken dersin her şekilde alınabileceğine,

¹¹⁷ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 6/2253-2255.

¹¹⁸ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 327-329.

¹¹⁹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 3/4103-4105.

çocukların oyunlarında dahi bu sırrın saklı olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu konuda ise Mesnevî’de şu ifadeler geçmektedir: “Öte dünya çarşılarla ve kazanç kapılarıyla dolu bir şehirdir. Kazancın sadece buraya özgü olduğunu sanmayasın. Yüce Allah der ki bu dünyanın kazancı, o kazanç karşısında çocuk oyuncağı gibidir. Başka bir çocuğa sevişir gibi sarılan ve evcilik oynayan çocuğun oyunu gibi... Çocuklar evcilik oynarken dükkân yaparlar. Onların vakit geçirmekten başka kârları yoktur. Akşam olur, çocuklar dağılır ve tek başına kalan çocuk, karnı aç eve gelir. Bu dünya oyun parkıdır, ölümse gece. Ceplerin boş, yorgun argın dönersin eve.”¹²⁰ Ayrıca bu doğrultuda Mevlânâ: “Allah, “Dünya oyundur, eğlencedir.”¹²¹ siz de çocuksunuz dedi, Allah doğru buyuruyor. Oyundan çıkmadıkça çocuksun. Ruh temizliği olmadan kim temiz olabilir? A yiğit! Burada boyuna peşinde koşulan bu şehveti çocukların cimai bil. Çocuğun cimai nedir ki? Bir Rüstem’in, bir gazinin cimai karşısında bir oyun ancak. Halkın savaşı da çocukların savaşı gibidir. Tamamen anlamsız, içeriksiz ve bayağı. Hepsinin savaşı tahtadan kılıçlarla; hepsinin amacı tamamen faydasız. Hepsi de “Bu bizim Burak’ımız, Döldül yürüyüşümüz.” diye bir kamaşa binmiştir.”¹²²

Çocuklar için toprakla oynamak, doğayla iç içe olmak çok önemlidir. Mevlânâ bu gerçeği ifade ederek oyun oynamanın çocuk eğitimi üzerindeki etkisine bir kez daha vurgu yapmıştır. Çocuk, eşya, yalan ve eğitim dörtlemesiyle ilgili, Tarhan’ın şu ifadeleriyle, çocukların doğruyu ve yanlış kavrayış biçimlerini daha iyi anlamış olmaktadır: “Yalan bencillikle birlikte. Yalanın arkasında çıkar vardır. İçinde çıkar olan yalanlarla içinde çıkar olmayan yalanları ayırt etmek gerekiyor. Mesela, çocukların yalanları savunucu yalanlardır. Yalan farklı, yanlış farklı. Önce bu fark bilmek gerekiyor. Bir çocuk eşya aldı, kırdı. Korkusundan ben kırmadım, diyor. Genellikle okul öncesi çocuklarının yaptıkları hata, ben kırmadım demektir. Anne de hemen, niye yalan söylüyorsun, niye kırdın, deyip çocuğa korkutucu şekilde yaklaşırsa, çocuk hiçbir şey öğrenemez. Hâlbuki çocuğun yalandan bir çıkar elde etmek için doğruları saklama niyeti vardır. Yanlışta aldatma niyeti yoktur. Bencil bir çıkarı elde etmek için doğruyu saptırma niyeti yoktur. Doğruyu farkına varmadan

¹²⁰ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 2/2578-2583.

¹²¹ *Kur’an-ı Kerim Meâli*, En’âm, 6/32.

¹²² Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 1/3431-3457.

saptırmıştır. Yanlış ifade etmiştir. İçinde doğruyu saptırma niyeti olan yanlışla yalan deniyor. Ama doğruyu saptırma niyeti olmayan yanlışla sadece yanlış demek gerekir. Bunun için burada niyet unsurunu göz önüne almak gerekiyor.”¹²³

Çocuklar gelişim özelliklerine göre eğitilmelidir. Çocuğun her gelişim dönemindeki ihtiyaçları farklı değerlendirilmelidir. Eğitimde gelişimin önemli olduğu unutulmadan çocuğa yaklaşılmalıdır.¹²⁴ Oyun çağındaki çocuğu oyunlardan mahrum bırakmak ise çocuğun eğitimine olumsuz etki sunacaktır.

Mevlânâ Mesnevî adlı eserinde yer yer çocuklara yer yer de büyükler olarak hepimize oyundan ve oyun oynayan çocuklardan misaller vererek eğitim açısından dersler çıkartabileceğimizi vurgulamıştır. “*Vehminizi, düşüncenizi, duyurunuzu ve algınızı, çocuğun kamıştan bineği gibi bilin.*”¹²⁵ diyerek düşüncelerimize ve duygularımıza nasıl yön vermemiz gerektiğini vurgularken; “*Şu toprak yığını üzerindeki padişahlık, kale alma adı verilen çocukça bir oyundur. Çocuğun biri üstün gelince toprak yığınının üstüne çıkıp “Kale benim.” der ve öteki çocuklar onu kıskanırlar. Çünkü toprak, çocukların baharıdır.*”¹²⁶ diyerek ise dünya insanının yıllardan beri savaştıkları, dünyayı kan gölüne çevirdikleri, insanlığın tarih boyunca bir türlü anlaşılmadıkları hususlara örnek vermekten geri durmayarak “*Çocukça bir oyun*” diyerek de ince bir mesaj göndermiştir. Bu misallerden çıkartılacak sonuç ise aslında en güzel eğitimi çocuklardan ziyade tüm insanlığa vermiştir.

3.14. Çocuklarda Taklit Özelliği ve Çocuk Eğitiminde Model Olma

Eğitimde en etkili yöntemlerden bir tanesi de kuşkusuz izleyerek, rol alarak öğrenme yöntemidir. Çocuk için en önemli rol model anne ve babadır. Anne babanın çocuğa karşı iyi örneklik etmesi, ona karşı güzel bir rol model olması çocuğun eğitimi için çok önemlidir. Çocuklar birçok şeyi etrafındaki insanları izleyerek, söyledikleri cümleleri dinleyerek, okuyarak, seyrederek yani gözlem yoluyla öğrenmektedir. Bu doğrultuda çocuk bir başkasının davranışlarını görür ve kendisi de yapmaya çalışır. Burada çocuk yapılan davranışın iyi olup olmadığına bakmaksızın

¹²³ Tarhan, Hz.Mevlânâ ile Aile Terapisi, 119.

¹²⁴ Aydın, Ailede Ahlak Eğitimi, 57-83.

¹²⁵ Mevlânâ, Mesnevî-i Ma'nevî, 1/3445.

¹²⁶ Mevlânâ, Mesnevî-i Ma'nevî, 4/202.

büyüklerin davranışlarını taklit eder. Eğer anne ve babanın davranışları faydalı yönde ise çocuğa olumlu etki edecek, davranışları yanlış ise çocuğa olumsuz etki edecektir. 214 hükümlü genç üzerinde yapılan “Suçlu Çocuklarda Zekâ, Kişilik ve Yakın Çevre Özellikleri” konulu araştırmada gençlerin ailelerinde, birinci dereceden akrabaları arasında % 54 oranında hüküm giymiş suçluya rastlanması ailenin çocuk üzerinde ne kadar etki ettiğine işaret etmektedir.¹²⁷

Rol model olarak öğrenme konusunda Mevlânâ şu ifadeyi kullanmıştır: “Çocuk, mahiyetini tam anlamıyla bilemese de onu örnekleme yoluyla bilir. Bu durumda, biliyorum, desen [gerçekten] uzak değil, bilmiyorum, desen yalan değildir.”¹²⁸

Çocuğun şahsiyet gelişimine yönelik her anne babanın sorumlulukları vardır. Bunlardan kısaca bahsetmek gerekirse, iyi bir eş seçimi bunun ilk adımını oluşturmaktadır. Hayata gelen bir çocuk her şeyden habersiz olarak dünyaya gözlerini açmaktadır. Bu çocukları hayata hazırlama görevi ise ebeveynlerine düşmektedir. Çocuğun gelişimi ve eğitimini bir bilge kişiye sorduklarında: “Eşlerin evlenmeye karar verdiklerinde çocuk eğitimi bitmiştir.” diye cevap vererek aslında eğitimin ilk ve en önemli başlangıcının iyi bir eşle evlilik olduğunu vurgulamıştır.¹²⁹

Şahsiyet gelişimi yetersiz olan kişiyi vurgulamak için Mevlânâ: “Sarhoş bir zencinin eline kılıç vermek, şahsiyetsiz kişinin ilim elde etmesinden iyidir.”¹³⁰ diye konuya vurgu yapmıştır. Mevlânâ bu ifadesi ile çocuğun, yaptığı işin mahiyetine hâkim olmasa dahi karşısındakinin hâl, tavır ve davranışlarını örnek aldığını vurgulamıştır. Çocuklar yapılan şeyi tam olarak anlamasalar bile işittiklerini, gördüklerini söyleyebilir ve taklit edebilirler. Hayatın genel yapısına baktığımız zaman aslında uyguladığımız birçok şeyi ilk olarak görerek taklit ederek öğrendiğimiz gerçektir. Çocuklar eğitimin temelini teşkil eden birçok şeyi anne babasından, çevresinden görerek taklit ederek öğrenmektedir. Mevlânâ’da Mesnevîsinde bu yöntemden bahsetmiş ve eğitim açısından taklidin önemli olduğunu

¹²⁷ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 150.

¹²⁸ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 3/3640-3641.

¹²⁹ Aydın, “Müslüman Ailede Çocuk ve Çocuk Eğitiminde Sorumluluklar”.

¹³⁰ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 4/1432.

vurgulamıştır. “Çocuk, mahiyetini tam anlamıyla bilemese de onu örnekleme yoluyla bilir.”¹³¹ demek suretiyle çocuğun eğitiminin başlangıç noktasında taklit yöntemiyle eğitim olduğunun altını çizmiştir.

Bu konuda yapılan araştırmalara bakıldığı zaman Sosyal Öğrenme Kuramının öğrenmenin sosyal bağlamda, etkileşim, gözlem ve taklit yoluyla gerçekleşen bir süreç olduğu temeline dayandığı, bireylerin başkalarının davranışlarını gözlemleyerek de birçok şeyi öğrenebileceğini ifade etmiştir. Sosyal Öğrenme Kuramının “edimsel koşullanma” ve “model alma ve taklit” olmak üzere iki öğrenme süreciyle gerçekleştiğini, edimsel koşullanmada pekiştirilen ya da sonucu ödüllendirilen davranışların tekrar edilme olasılığının artacağı da ifade edilmektedir. Model alma ve taklit ise gözlem yoluyla öğrenilen davranışların model alınması ve taklit edilmesine işaret etmektedir. Model alma sürecinde de farklı dinamikler olduğu, rol modelin statüsünün öğrenme üzerinde etkileri olduğunu ifade etmektedir. Bu doğrultuda canlı model, sembolik model ve sözlü direktifler olmak üzere üç model türünden söz etmek yerinde olacaktır.¹³²

Çocuğun hayatı öğrenirken taklit yöntemine başvurmasına izin verilmesi gerektiği ama bunu yaparken de kontrollü bir şekilde gözetleyerek ve denetleterek yapılmasını, aşırı şekilde serbest bırakılmadan uygulanmalıdır. Aşırı derecede serbest bırakmak da aşırı derecede koruyucu olmak da uygun değildir. Yüksek derecede koruyucu bir ortamda yetişen çocukların güvensiz oldukları, anne-babaya sürekli bağımlı bir hayat sürdükleri hepimizin malumudur. Çocuklarda taklit çok kuvvetlidir. Çocuklar işittikleri gördükleri şeyleri taklit etmekte çok meziyetlidirler. Çevresini ve çevresinde bulunan gelenek göreneklerini seven bir çocuk için o çevre, aile kucağı olmaya uygun bir ortamdır. Çocukların taklit yöntemiyle kazandığı bu öğretiler köklü ve sağlam olmakta tüm eğitim hayatını etkilemektedir.¹³³

Çocukların bir işi veya hareketi görmesi onlarda yapılan o işi taklit etme arzusunu uyandırmaktadır. Onun için yapılan işin fiile dönüştürülmesi ve çocuğa

¹³¹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3/3640.

¹³² Sevrâ Su Tatlıoğlu, “Öğrenmeye Sosyal- Bilişsel Bir Bakış: Albert Bandura”, *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı* 5/1 (2021), 15-30.

¹³³ Girişken, “Çocuk Eğitiminde Ailenin Etkisi”, 147.

uygulamalı gösterilmesi çocuğun eğitimi açısından çok önemlidir. Örneğin çocuğa fakirlere yardımın veya sadakanın önemi anlatılacağı zaman yapılan yardımları çocuğa verdirmek bizzat yardım verildiği zaman ki hissi yaşamasına vesile olacaktır. Ebeveynlerin çocukları ile birlikte huzurevlerini ziyaret etmeleri, yaşlılara olan hürmetlerini artıracak, çevreyi temizleyen bireylerin yanına götürmek suretiyle de çevre temizliğinin güzelliği gösterilerek anlatılmış olacaktır. Çocuklara ormanın güzelliğini anlatırken elinde bir fide ile ekim yaparken bu konunun anlatılması örneklik açısından daha da güzel olacaktır. Bu ve buna benzer birçok örnek verilebilir. Ayrıca çocuklara somut örnekler gösterilirken toplumdaki örnek şahsiyetleri taklit edebileceği de öğretilir. Özellikle bilim insanları, tarihe mâl olmuş kahramanlar, din adamları vb. çocuklar için örneklik teşkil edebilir.¹³⁴

3.15. Çocuk Eğitiminde Arkadaşlığın Önemi

Mevlânâ'da dostluk ve arkadaşlık çok önemlidir. Şems'le tanışmasından sonra asırlara örneklik edecek dostluğu, arkadaşlığı bu iki kadim dost bizlere göstermiştir. Çünkü dostluk Mevlânâ ve Şems ile en uç noktaya çıkmış âdeti tek vücut ve tek kalp olmuştur. Kısaca tek ruhta iki beden olmuş, bizlere dostluğun tarifini yapmışlardır.¹³⁵ Dostluğun arkadaşlığın nasıl olması gerektiğine dair eğitim vermişlerdir. Günümüzde ise ne yazık ki arkadaşlık ve dostluktan öte yalnızlaşma ön plana çıkmaktadır. Hâlbuki dinimiz birliğe beraberliğe ve dostluğa işaret etmektedir. Hz. Peygambere karşı dostluğuyla ve arkadaşlığıyla ön plana çıkan Hz. Ebubekir bizlere bu gerçekliği anlatmaktadır. Bu durumu Mevlânâ Mesnevî'sinde şu şekilde ifade etmektedir: *Mağara da dost da onunla terennüm eder, ama ne fayda ki senin gözünde, kulağında mühür var.*¹³⁶ *“Dost dostu unutmaz her daim hatırlar, bu samimiyet özden ve içtendir. Dostların anışı, dost için pek kutludur; hele biri Leylâ, öbürü Mecnun olursa.”*¹³⁷

¹³⁴ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 189-191.

¹³⁵ Bayram Ali Çetinkaya, “Mevlâna Düşüncesinde Dost ve Dostluk”, ed. Hüsamettin Erdem vd. (I. Uluslararası Mevlâna Düşüncesinde Beşerî Münasebetler Sempozyumu, Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 2020), 21-42.

¹³⁶ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 1/407.

¹³⁷ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 1/1560.

Dostluğa ve arkadaşlığa dair Mevlânâ'da o kadar çok yaşanmışlık vardır ki bizlere ve çocuklarımıza hem eğitim vermekte hem de örneklik etmektedir. Mesnevî'de arkadaşlık ve dostluk kavramları geçen her cümle âdetâ bir eğitim niteliğindedir. Çocuklarımıza iyi bir arkadaş edinmesi için yardımcı olmak, yanlış kişileri arkadaş edinmişlerse onlara yön göstermek her anne ve babanın ortak görevidir. Onları iyi arkadaşla yönlendirmek için gösterilen gayret ve çaba çok önemli ve değerlidir. “*Bana arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim.*” sözü aslında çocuklar için arkadaş çevresinin ne denli önemli olduğunu bizlere anlatmaktadır. Yanlış arkadaş seçiminin kötülüğünü anlatmak için ise Mevlânâ: “*Oysa biliyorsun, altı kirli olan çocuk, gittiği her yeri pisletir.*”¹³⁸ ifadesi ile vurgulamıştır.

Çocuk elbette sosyal hayatın içerisinde yer alacak ve kendine yakın hissettiği yaş akranları ile dostluk kurmaya çalışacaktır. Bu noktada anne babanın arkadaşlık konusunda uyarıda bulunması gayet güzel ve doğaldır. Hatta çocuk, arkadaşları konusunda kesin bir set çekmişse anne babasının uyarılarına karşı kulağını kapatmışsa problem var demektir. Anne babanın onayı alınmadan kurulan arkadaş çevresinde problem olma olasılığı çoktur. Çocuğun sosyal davranışlarını ve eğitimi etkileyen bu çevre, anne baba tarafından iyi tahlil edilmelidir. Aile çevresinde kazanılmış olan doğru huy, alışkanlık ve eğitim, arkadaş çevresiyle değişkenliğe uğraması kaçınılmazdır. Bu noktada müdahale gelmezse çocuğun başına gelecek kötülükler için de çok geç olacaktır. Sokak veya çevre arkadaşlığı okul arkadaşlığı ile devam edecektir. Bu doğrultuda anne ve baba iyi bir gözlemci olmalı, çocuğu kırmadan incitmeden arkadaş ilişkilerini takip etmelidir.

İnsan, fitratı gereği etkilenmeye elverişlidir. Bu etkileşiminin unsurlarından bir tanesi de arkadaşlıktır. Çocuklarda arkadaşlık, bebeklik dönemine kadar uzanmaktadır. Çocuklar bu sayede kabul edilen davranışlarını ve birliktelik anlayışını kavrarlar. Okul eğitimi ile birlikte artan arkadaş sayısı sayesinde arkadaşlarının karakterlerini tanımasına fırsat oluşturur. Zamanla dostluk kavramı gelişir ve gruplara girme isteği artar. Burada dikkat edilmesi gereken şey gruptan ayrılmamak için grubun istediği kötü şeyleri yapmasıdır. Anne ve baba çocuğuna

¹³⁸ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 2/3408.

arkadaşlık konusunda uyarılar yapmalı ama açık bir şekilde müdahale etmemelidir. Arkadaşlık konusunda problem yaşayan ve arkadaş bulmakta güçlük çeken çocuklar da olabilir. Arkadaşlık kuramayan çocuklar ise içe dönük bir yapıya sahiptirler Bu noktada da anne ve baba çocuğun sosyalleşme duygusunun eksik olmaması adına gayret ve çaba göstermelidir. Çocuğa karşı anne baba gözetiminde ama sürekli başında olmayan bir takip sistemi kurmak, evin bahçesi veya müştemilatında çocuğun arkadaş çevresiyle vakit geçirebileceği ortam hazırlamak, çocuğa toplumsal kazanımlar öğretmek çocuk eğitiminde fayda sağlayacaktır.¹³⁹

Çocuğun en önemli ihtiyaçlarından birisi de arkadaş edinmesidir. İnsanların özellikle de çocukların arkadaşlarından etkilenmeleri gayet normaldir. Burada anne babaya düşen çocuğa iyi bir çevre oluşturup, iyi arkadaşlarla beraber olması konusuna zemin hazırlamasıdır. Bu nedenle arkadaş çevresi konusunda çocuk takip edilmelidir.¹⁴⁰ Bu doğrultuda arkadaş çevresi iyi gözlenmeli, iyi arkadaş çevresine teşvik edilmeli, kötü huylu arkadaş ortamından ise uzak durması gerektiği çocuğa incitmeden anlatılmalıdır. Çocuğu disiplin içerisinde tutmak için, çevre kontrolü yapılmalı, teke tek ilişkiler kurulmalı, çevresini iyi tanıması için imkân tanınmalı, duygularına ve davranışlarına karşı farklı tavır takınılmalı, duygusal yakınlık kurulmalı, öğrenme olayların doğal sonuçlarına bırakılmalı, gerektiğinde cezalandırılabilceği hissettirilmeli ve olumsuz çevreden uzaklaştırılmalıdır.¹⁴¹ Bu konuya farklı bir çerçeveden yaklaşan Mevlânâ'nın şu ifadesi ise ilginç bir örnektir: *"Bir kadın Murtaza'nın yanına gelip, çocuğum su oluğuna çıktı, dedi. Ne kadar seslensem de geri gelmiyor. Bırakırsam aşağı düşecek diye korkuyorum. Akli yok ki bizim gibi anlayabilsin ve tehlikeli yerden bana doğru gel dediğimde gelsin. Elle işaret edince de anlamıyor. Bilse bile dinlemez. Bu da kötü. Ona ne kadar süt ve meme göstersem de benden yüz çeviriyor. Hak için, bu dünyada da o dünyada da elimizden tutacak sizsiniz ey ulular. Tez çare bul, çünkü acıyla gönül meyvemden kopacağım diye yüreğim titriyor. [Ali] dedi, bir başka çocuk daha çıkar dama. Böylece çocuk kendi cinsini görsün Oluğu bırakıp hemen kendi cinsine doğru*

¹³⁹ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 175-182.

¹⁴⁰ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 175-177.

¹⁴¹ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 125-126.

gelecektir. Her cins kendi cinsine âşıktır hep. Kadın öyle yaptı ve çocuk kendi cinsinden birini görünce güzel güzel yöneldi ona. Oluğun içinden dama doğru geldi. Bil ki her cinsi kendi cinsi çeker. Çocuk, öteki çocuğa doğru emekleyerek geldi. [Böylece] aşağı düşmekten kurtuldu.”¹⁴²

Mevlânâ aslında burada tüm canlılar için benzerlik oluşturan kendi hem cinslerine olan ilgi ve alakasından bahsetmektedir. Bu anlatımdaki çocuğun kendi arkadaşına olan güveni, onun çekim gücü, arkadaş kavramının önemini bizlere bir kez daha hatırlatmaktadır. Çocuğa iyi bir arkadaş edinmesi ahlaki eğitim açısından da önemlidir. “*Bana arkadaşını söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.*” İfadesi güncelliğini muhafaza eden bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bebeklik çağına kadar uzanan arkadaşlık ihtiyacı, çocuğun gelişim çağına daha da artmakta, okula başladığında sosyal bir varlık olarak arkadaş çevresi gelişmektedir. Çocuk kaç yaşına gelirse gelsin uygun arkadaşlıklar konusunda, anne ve babanın onayı önemlidir. Arkadaş seçimi konusunda yönlendirmede geç kalınırsa bu arkadaşlarından vazgeçmesi asla kolay olmayacaktır.

Arkadaşlığın önemine özellikle de arkadaş seçiminin ne denli önemli olduğuna dikkat çeken Mevlânâ Mesnevî adlı eserinde bu konuya şu şekilde değinmiştir: “*Git tez elden ilahî bir dost ara. Böyle yaparsan Allah sana dost olur.*”¹⁴³

Mevlânâ’nın iyi bir dostun nasıl olması gerektiğine dair eğitim yöntemine baktığımız zaman, Mesnevî yardımımıza yetişir. Dostluk ve arkadaşla ilgili birçok ifadeye yer veren Mevlânâ iyi arkadaş seçmenin önemine dair: “*Git tez elden ilahî bir dost ara. Böyle yaparsan Allah sana dost olur.*”¹⁴⁴ iyi dostun senin gözünle bakacağına dair: “*Dost, senin gözündür ey avcı. Onu çerçöpten arındır.*”¹⁴⁵ iyi günde kötü günde yanında olması gerektiğine dair: “*Hüzünler karşısında can için aynadır dost. Ey can, ayna karşısında soluğunu tut.*”¹⁴⁶ iyi arkadaş seçme konusuna

¹⁴² Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 4/2651-2662.

¹⁴³ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 2/23.

¹⁴⁴ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 2/23.

¹⁴⁵ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 2/28.

¹⁴⁶ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 2/31.

dair: “Dünyada şeytanın hilesine aldanan ve dost görünümlü düşmana saygı ve yakınlık gösteren... İslam yolunda ve sırat köprüsünde şu eşek gibi sersemlikten yığılıp kalır.”¹⁴⁷ dostun dosta muhabbetine dair: “Demir, ateşle aracısız dost olur ve doğrudan doğruya ateşin kalbine girer.”¹⁴⁸ dost ile dost olmayanı birbirinden iyi ayırmak için: “[Anlaşılan] sen oturup konuşulacak bir dost değil, sadece mektuplaşılacak biriymişsin.”¹⁴⁹ ikiliğin, ayrışmanın olduğu yerde tek bir dostluğun mümkün olmadığına dair: “İkilik var oldukça dost düşman olur. Hiç kimse kendi kendisiyle savaştırmaz.”¹⁵⁰ dostluğun gerçek şeklini çizmesi için: “Aşağılık gösterip alçak birini dost seçme; ondaki dostluk iğretidir.”¹⁵¹ kendisiyle farklı düşündüğünde seninle zıtlaşıp sana saygı duymazsa: “Kendisiyle zıtlıştığın zaman sabırlı dost yılanı döner, görmez misin?”¹⁵² gerçek dostun Allah’ı hatırlatması gerektiğine dair: “Dost Hak’tır ve Hakk’ın, sen benimsin, ben de seninim, dediği kimsedir.”¹⁵³, iyilerle dostluk kurulmazsa kötülerin oyuncağı olunacağına dair: “İyilerle dost olmayan, kaçınılmaz olarak kötülerin yanında komşu olur.”¹⁵⁴ dost her zaman dostunun iyiliğini istediğine dair: “Git, kendine dost olan birini bul. Kuşkusuz, dost dostun iyiliğini ister.”¹⁵⁵ dostlukta istişarenin önemine dair: “Akıllı, bir dostun aklına dost et; “Onların işi danışmaktır.” [âyetini] oku da ona göre iş işle.”¹⁵⁶ kimi dost edinmiş isen ona benzediğine dair, “İşte böylece, beraberlik gerçekleşir; çünkü insan, kimi dost edindiye ona eş olur.”¹⁵⁷ gerçek bir dostun neler yapabileceğine dair, “Balık, azgınlık gemisini kırar ama dost için boğa gibi tarla sürer.”¹⁵⁸ dolsuz

¹⁴⁷ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 2/253.

¹⁴⁸ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 2/829.

¹⁴⁹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 2/866.

¹⁵⁰ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 2/3708.

¹⁵¹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3/547.

¹⁵² Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3/3779.

¹⁵³ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3/4606.

¹⁵⁴ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 4/1630.

¹⁵⁵ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 4/1966.

¹⁵⁶ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 5/167.

¹⁵⁷ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 5/744.

¹⁵⁸ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 5/4233.

yalnız başına kalan kişinin yardımsız kalacağına dair, “Dost ol da sayısız dost gör, çünkü dostlar olmayınca, yardımsız kalakalırsın.”¹⁵⁹ samimi dostların tıpkı ashap gibi birbirlerini sürekli doğru yola teşvik edeceğine dair, “Dost, yürüyüşüyle yol göstericidir. O yüzden Mustafa, “Ashabım yıldızlar gibidir.” demiştir.”¹⁶⁰

Burada yer alan her bir düşünce Mevlânâ’nın Mesnevîsinde gerçek dostluğun nasıl olması gerektiğinin altını çizmiş ve örnekleri ile açıklamıştır. Yine Mevlânâ birlik ve beraberliğin önemine işaret ederek şu veciz sözleriyle bizlere nasihat etmiş bir ve beraber hareket etmenin ne denli önemli olduğunu vurgulamıştır. “Bir mekânda on kandil bulunsa, her biri surette ötekinden başkadır. [Ama] yüzünü ışıklarına çevirince, hiç kuşkusuz her birinin ışığını [ötekinden] ayırt etmek imkânsızdır. Sen yüz tane elma, yüz tane armut saysan bile, onları sıkınca yüz kalmaz, hepsi bir olur. Anamlarda bölünme ve sayılar yoktur; anamlarda cüzlere ayrılma ve bireyler yoktur. Dostun dostlarla birliği hoştur. Sen anlamın ayağına sarıl, [çünkü] suret âsîdir.”¹⁶¹

Mevlânâ düşmanlığın her hangi bir sonuç getirmeyeceğini dostluğun ise birliğe beraberliğe vesile olacağına işaret etmiştir. İyi huylu olmanın, muhabbet ehli olmanın her zaman güzel olacağını düşmanlığın ise herhangi bir getirisinin olmayacağını Mesnevîsinde şu şekilde bizlere öğütlemiştir: “Hasta, hekime düşman olsa ve çocuk, bakıcısına düşmanlık etse... [Böyle yapmakla] aslında kendi canlarının yolunu kesmiş olurlar. [Bu durumda] kendi akıl ve canlarına kasteden kendileridir. Çamaşırcı güneşe, balıkçı da suya öfkelenirse... Sen bir bak, hangisi zararlı çıkar ve sonunda bundan kimin hayatı kararır? Allah seni çirkin yüzü yaratmış olsa da en azından hem çirkin yüzü, hem de çirkin huylu olma.”¹⁶²

3.16. Çocuk ve Okul Eğitimi

Çocuk ilk eğitimini anne, baba veya ona aile görevini üstlenen bireylerden alır. İlk eğitimini ailede alan çocuğun artık eğitimcisi, terbiye edeni okulda bulunan öğretmenidir. Okul, çocuğa bir makam yükler, ona değer katar, bir birey olduğunu

¹⁵⁹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 6/497.

¹⁶⁰ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 6/2644.

¹⁶¹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 1/679-683.

¹⁶² Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 2/796-800.

hatırlatır. Evden ayrılan çocuğun eğitim hayatına katkı sunanlar arasına okuldaki öğretmeni de eklenmiştir.

Çocuklar okulda da takip edilmelidir. Okula başlayan çocuğu kendi başına bırakmak doğru değildir. Okul evde kazanılmış eğitimin artık pratiğe dönüştüğü yerdir. Çocuğun hayatında dönüm noktası olan bu durum çocuğa iyi izah etmelidir. Hatırlarsınız ki ilkokula başlayan birçok çocuğumuz okula gitmek istemez, anne ve babasından ayrılmaz, hatta okulun kapısından girmemek için gözyaşları döker. İşte bu alışmış olduğu ortamdan farklı bir ortama geçeceğinin korkusunu yaşamaktır. Osmanlı döneminde uygulanan âmin alayı törenleri bu problemleri çözmek için güzel bir örnektir.¹⁶³ Günümüzde ise bu durumun ortadan kalkmasını sağlayan elbette birçok yöntem vardır. Bu yöntemleri veli iyi araştırmalıdır. Okul yalnızca bir kurum olarak görülmemeli, oranın eğitim yuvası, çocuğun geleceğinin şekillendiği bir yuva, disiplin ve ahlak eğitimi aldığı bir mekân olduğu bilinmelidir.¹⁶⁴ Bu konuda Mevlânâ şu ifadelerle yer vermiştir: “Çocuk, babasının güzel kuş [sözünün] umuduyla hüner kazanmak için okula gider. Sonra, birisi okuldan [çıkıp] makama erişir; aylık verirken bir dolunay haline gelir.”¹⁶⁵

Mevlânâ çocuk eğitiminde dönüm noktası olan okul hayatına dair birçok nasihatte bulunmuştur. Özellikle okulun kıymetini henüz kavrayamayan çocuklarla ilgili “Gözleri yararlara kör olduğu için çocukları okula zorla götürürsün. [Çocuk] farkında olsa okula koşarak gider, [okula] gitmekle içi açılır. Çocuk, yaptığı işin karşılığını hiç göremediği için okula kıvrana kıvrana gider.”¹⁶⁶ demek suretiyle okulun önem ve değerinin çocuğa iyi anlatılması gerektiği vurgusunu yapmıştır. Çocuğun gelişim özellikleri, disiplini öğrenmesi ve eğitimin önemi açısından Mesnevî de yer alan bu veciz söz çok önemli ve değerlidir. Okulun sadece bir kurum olmasından ziyade eğitim yeri olduğunu vurgulayan “ Küçük çocuklar mekteplerde, imamlar da mihraplarda hep...”¹⁶⁷ ifadesi de önemlidir.

¹⁶³ Adnan İpekdağ, *Mesnevîlerde Aile ve Çocuk* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2013), 65.

¹⁶⁴ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 156-164.

¹⁶⁵ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 1/2792.

¹⁶⁶ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3/4577-4579.

¹⁶⁷ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3/3644.

Okul hayatında çocuklara verilen eğitimler aslında eşittir. Bu eğitimleri alan çocukların dersi kavrama durumları ise farklılık arz etmektedir. Önemli olan çocuğun hangi derse ilgili ve mahir olduğu iyi tahlil edilmeli ve o yönde çocuk eğitime teşvik edilmelidir. Mevlânâ her çocuğun eğitimi kavrayışının farklı olduğunu vurgulamak için şu ifadelerle yer vermiştir: “Çocuklar aynı okula gitseler de derste biri ötekinden üstündür.”¹⁶⁸ Unutulmamalıdır ki eğitimde önemli bir unsur da bireysel farklılıklar dikkate alınarak eğitim verilmesi gerektiğidir. Her çocuğun kendine has yetenekleri, istekleri ve eğilimleri vardır. Eğitimin bir amacı da kişide var olan yeteneğini ortaya çıkartmaktır. Çocuğun kişiliğine bağlı yeteneği ortaya çıkartmalı ve o doğrultuda eğitim desteği verilmelidir. Unutulmamalıdır ki aynı evde aynı anne baba tarafından yetiştirilen çocukların davranışları bile farklılık arz eder. Burada başka çocuklarla kıyas etmek, onlarla karşılaştırmak doğru bir davranış değildir. Başka bir açıdan baktığımız zaman her çocuğun ilgi alanı farklıdır. Çocuğun ilgilerini dar alana hapsedmek onun ilerlemesinin önüne geçmek demektir. Çocukların farklı ilgi alanlarına saygı duymak onları olumlu olarak yönlendirmek anne babaların çocuğun sevdiği şeyleri yapmasına izin vermeleri ile mümkündür.¹⁶⁹

Çocukların diliyle ve onların yaş seviyelerine inerek onlarla iletişim kurmak normal hayatta önemlidir. Ancak okulda da çocuklarını takip etmek zorunda olan anne babalar için eğitim hayatında da iyi bir iletişim kurulmalıdır. Mevlânâ bu konuda, “Bir çocukla işim olduğunda çocukların diliyle konuşmalıyım. [Meselâ demeliyim ki] okula gidersen sana kuş alırım ya da muz, ceviz ve fıstık getiririm.”¹⁷⁰ demek suretiyle okulu ve eğitimi sevdirmek için çocuk dilinden anlamanın, eğitimde ödülün kullanılmasının ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu çerçevede çocuğun düzenli bir şekilde eğitim almasının sağlanması gerektiği, eğer çocuk okula gitmek istemiyorsa ona çeşitli ödüller vermek suretiyle okula ve eğitime teşvik edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çocuklarla konuşurken onların ilgi alanlarına girip o şekilde hitap etmek çocuk ile güzel bir eğitim bağının oluşmasına vesile olur. Çocukları güzel davranışlara yönlendirmek için ödüllendirme yöntemi kullanmak,

¹⁶⁸ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 4/2011.

¹⁶⁹ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 165-168.

¹⁷⁰ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 4/2571-2572.

onların diliyle konuşup empati kurabilmek, sevgi, şefkat ve sabırla yaklaşabilmek okul eğitiminde önemlidir. Ancak her şeyde olduğu gibi ödüllendirme anlayışında da bir sınır olmalıdır. Eğitim de rüşvet olarak değerlendirilen bu durumun çocuktaki beklentiyi artıracığı açıktır. Örneğin ödevini yaparsan sana şunu vereceğim, okula gidersen sana şunu alacağım tarzı, çocuğun yapması gereken kendi ödevlerinde bile karşılık beklemesine neden olacaktır. Ödül ile rüşveti birbirinden ayrı tutarak çocuğa karşı bir yaklaşım tarzı benimsemek gerekmektedir.¹⁷¹ Okulun önemini güzel bir şekilde anlattıktan sonra çocuk okulun kıymetini kavrayabilecektir.

3.17. Eğitimde İstekli Olmak

Mevlânâ eğitimin gücüne inanan, insanın yanlış yola gitmesinden önce aydınlatılması ve eğitilmesi gerektiğini söyleyen bir tasavvuf eğitmenidir. Eğitimin fayda vermediği kimselerin ise mayalarında sorun olduğunu bildirir. Ancak ilahi terbiyeden geçen kişinin iyi bir insan olacağını ifade eder. Kötü çevrenin etkisiyle bataklığa kapılmış olan kişiyi de eğitim ile kötü çevreden çekip kurtulmasını öğütler, bu çevreden çıkması için gayret önemli der ve şu örneği verir: *“Bir eşek [bile] hızlı giderken çamura sapsansa, kalkmak için durmadan çaba harcar. O, yaşanılacak yer olmadığını bildiği yeri, yerleşmek için düzenlemez. Kalbin bu çamurlardan çıkmaya çabalamadığına göre demek ki senin duygun eşeğinkinden az. Çamurun içinde tevilde bulunup cevazdan söz ediyorsun. Çünkü çamurdan kopmak istemiyorsun. [Diyorsun] ki benim için câizdir, çünkü ben çaresizim. Hak, kerem gösterip âcizi tutup cezalandırmaz. Seni yakalayıp cezalandırmış zaten. Sense kör bir sırtlan gibi gururundan bu yakalanışı görmüyorsun.”*¹⁷²

Mevlânâ bu ifadesiyle yanlış bir yola giren kişinin kendi hatalarını görmesi, düşmüş olduğu bu çamurdan kurtulmak için çaba sarf etmesi, kendini haklı çıkarmak yerine kendini değiştirme gayreti içerisinde olması gerektiğini vurgular. Gurur, insanın hatalarını görmesini engeller. Günümüzde daha da yaygınlaşan maddiyat ve gücü elinde tutma arzusu insanı yanlış yollara itmekte, manevi değerlerden ve güzelliklerden uzaklaştırmaktadır. Bu nedenle çocuğun eğitimde istekli olmasını sağlamak çocuğun yapacağı birçok hatalı işin de önüne geçecektir.

¹⁷¹ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 129-146.

¹⁷² Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 2/3337-3342.

3.18. Öğretmenin Çocuk Eğitimi Üzerindeki Görevi

Mevlânâ öğretmene çok değer vermiştir. Bu gerçeği ise Mesnevî adlı eserinde açıkça zikretmiş ve buna vurgu yapmıştır. Medreselerde bir öğretmen olarak kendisi de dersler vermiştir.¹⁷³ Öğretmen onun için eğitimin merkezindeki kişidir. Eğitim için “ihtiyaç” kavramına yer vermekte, insanın bu yeteneklerini geliştirebilmesi için bir öğreticiye “ihtiyaç” duyduğunu vurgulamaktadır. Çünkü ihtiyaç, kişiyi bulmaya, öğrenmeye ve arayışa yönlendirir. “Ben her şeyi çok iyi bilirim, benim eğitime ve öğretmene ihtiyacım yok.” diyen bir kişi elinde ona verilmiş olan yeteneklerini de kaybedecektir. Bunun için Mevlânâ maneviyatı ve bilgisi çok olan kendini yetiştirmiş olan bir öğretmene öğrenci olmayı tavsiye etmekte ve: “*Hocaların öğrencileri zorlaması nedendir? Zihnin tedbirden tedbire dönmesi nedendir? Eğer sen “O [kimse] cebirden habersizdir; Hakk’ın ayı, yüzünü bulut altında gizliyor” diyecek olursan, Bunun güzel bir cevabı var; eğer dinlersen, küfürden vazgeçip dine yönelirsin.*”¹⁷⁴ demek suretiyle öğretmeni övmektedir. Çocuk eğitiminde ise her anne ve baba çocuğu için iyi bir öğretmen arayışı içerisinde olmalıdır. Kendisini iyi bir öğretmen olarak yetiştiremeyen pedagojik olarak eksik olan öğretmenleri eleştirmekten de geri durmayan Mevlânâ şu örneği verir: “*Hocaların öğrencileri zorlaması nedendir? Zihnin tedbirden tedbire dönmesi nedendir? Eğer sen “O [kimse] cebirden habersizdir.*”¹⁷⁵

Öğretmen o kadar önemlidir ki rehbersiz yola çıkan insan nasıl ki yolda kaybolup gidecektir, öğretmen olmadan da eğitime başlamak rehbersiz yola çıkmak gibidir. Bu durum ise çocuğun eğitiminin eksik kalması demek olduğu gerçeğini hatırlatır.¹⁷⁶

Mevlânâ öğretmen ve öğrenci ilişkisi üzerinde hassasiyetle durmaktadır. Öğretmen öğrenci ilişkisinde âdeta anne göğsünden çıkan süt misali emzireni öğretmene, emeni öğrenciye ve sütü de eğitim yoluna benzetmiştir. Öğretmen,

¹⁷³ Eğridere, Mevlânâ’nın Mesnevî’sinden Seçmelerin Bulunduğu Çocuk Kitaplarının Çocuk Eğitimi Ve Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi, 58.

¹⁷⁴ Mevlânâ, Mesnevî-i Ma’nevî, 6/1520.

¹⁷⁵ Mevlânâ, Mesnevî-i Ma’nevî, 1/621-623.

¹⁷⁶ Bayraktar Bayraklı, “Mevlânâ’nın Eğitim Anlayışı”, 4.Milli Mevlânâ Kongresi (Konya: Selçuk Üniversitesi, 1989), 123-128.

öğrenci ile vardır. Öğretmenin eğitimdeki başarısı ve gayreti çocuk ile eşdeğerdir. Bunu güzel bir teşbih ile şu şekilde açıklamıştır: *“Birisi tatlı dilliyse bu, [dinleyicinin] dinlemedeki coşkusundandır. Öğretmenin heyecanı ve ciddiyeti, çocuk sayesinde. Dinleyici bulunmazsa, yirmi dört [makamla] çalgı çalan çalgıcıya, çalgısı yük olur. Hatırına ne yanık bir ezgi gelir ne de gazel; ne de on parmağını oynatası gelir.”*¹⁷⁷

Mevlânâ öğretmen ile öğrenci arasındaki ilişkinin ok ve yay gibi olduğunu ifade ederek: *“Yay kötü olursa ok eğri fırlar.”*¹⁷⁸ cümlesi ile öğretmeni yaya benzeterek öğrenciyi terbiye eden anlamında kullanmış, okun fırlamasının ve hedefi bulmasının en önemli faktörünün ise yayın doğruluğunda saklı olduğu ifade etmiştir. Bir öğretmen, çocuk eğitimi için değersiz olana değer katan, onu tatlılaştıran, ileri görüş kazandıran kişidir. Bundan dolayı çocuk, öğretmenin yanında tıpkı bir gezegen gibi dönmeli, ilim için azim ve gayret göstermelidir. Çünkü öğretmenin azmi ona göre şekil alacaktır. Mevlânâ ilmin nasıl kullanılması gerektiğine de işaret etmekte, bu konuya dair şu ibretlik kıssayı aktarmaktadır: *“Bir bedevi, yemle dolu iki büyük çuval yüklemişti devesine. Kendisi de çuvalların üstüne oturmuştu. [Bu sırada] bir söz ustası ona sorular sordu. Memleketini sorup onun dilini çözdü. Sorular içinde çok inciler döktü. Sonra ona dedi, ne var bu çuvallarda, gerçeği söyle bana? Dedi, çuvalımın birinde buğday, ötekindeyse yiyecek değil kum var. Dedi, niçin doldurdun bu kumları? Dedi, öbür çuval tek kalmasın diye. Dedi, bu denkteki buğdayın yarısını, öbürüne döksene kullanıp da aklını. Böylece çuval da hafiflesin deve de. Dedi, sen çok yaşa ey usta ve özgür bilge. Böyle ince düşünce ve güzel görüşe karşılık, kılıksız ve yayan yapıldak olman [yakışır mı]? İyi adam, bilgeye acıdı ve onu deveye bindirmeye niyetlendi. Dedi, ey güzel sözlü bilge, haline dair azıcık bir şey söyle. Böyle aklın ve yeterliğin olduğuna göre, vezir misin, şah mısın? Doğru söyle. Dedi, ikisi de değilim, halktan biriyim ben. Şu halime, kılığım baksana [Bedevi] dedi, kaç deven, kaç ineğin var? Dedi, ne o var, ne de bu. Çok kurcalama bizi. Peki dedi, dükkanında ne tür malın var? Dedi, ne dükkanı, ne malı? Dedi, öyleyse paradan sorayım. Paran ne kadar peki? Yalnız yolcusun, öğüdün de*

¹⁷⁷ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 6/1657-1659.

¹⁷⁸ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 4/3400.

güzel hani. Âlemin bakır[ını altın kılacak] iksir var sende. Kat kat inciler vardır akılda ve bilgide. [Filozof] dedi, vallahi yok ey Arab'ın ulusu, akşam azığım bile yok; tüm varlığım bu. Yalın ayak beden çıplak koşarım. Kim bir ekmek verirse ona giderim. Bu erdem, hikmet ve sanatın hayal ve baş ağrısından başka bir geliri yok bana. O zaman Arap ona, uzak dur benden, dedi, uzak dur da yağmasın başıma uğursuzluğun. Uğursuz felsefeyi uzaklaştır benden. Konuşman insanlara uğursuzluk getirir. Sen o yana git, ben şu yana gideyim. Yolun ileri doğruysa, ben geriye gideyim. Bir çuvalımda buğday, bir çuvalımda kum olması, bu kalıtsal hilelerden yeğdir.”¹⁷⁹ Bu hikâyeden çıkartılan en önemli ders ise ilmin önemli olduğu ancak kazanılan bilgiyi yerinde ve zamanında kullanamazsan bir anlamı olmadığıdır. Mevlânâ'nın ifadesi ile insan ciltlerce kitap okusa, hepsini ezbere bilse; fakat bu ilmi kullanmasa saman karşılığında kitap yükü taşıyan merkebe benzediği ifade edilmiştir.¹⁸⁰

Mevlânâ aynı zamanda çocuk aklının okulun faydasını tam olarak kavrayamadığı gerçeğinin de altını çizer. Bu durumu öğrencinin lehine çevirmesi gerektiği ve öğretmenin okulun faydasının ne denli önemli olduğunu anlatması gerektiğine dair şu ifadelerle yer vermiştir: “Çocuk akıllı, okula gitmek gerektiğini söyler, ama kendi kendine öğrenemez.”¹⁸¹ Yine azim ve gayretle ilgili şu sözleriyle bizim dikkatimizi çekmektedir: “A doğru okuyan! Bu, canın kuvveti [ise] o canlar canının kuvveti ne olur? Bir parça et olan insan, akıl ve canla, dağı, denizi, madeni yarıp deler. Dağı delenin can kuvveti, taşı yarmaktır; canın canının kuvveti ise ayı ikiye bölmektir.”¹⁸² Çocuk öğretmene karşı disiplinli olmalıdır. Bu şekilde ilme talip yani ilme talebe olur. Talep eden olur.

¹⁷⁹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3158-3181.

¹⁸⁰ Esin Çelebi Bayru ve Nuri Şimşekler, “Hz. Mevlâna Öğretileriyle Bilgiden Bilgelğe Ulaşmak”, *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması* (Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB), 2014), 160.

¹⁸¹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 4/3316.

¹⁸² Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 1/1477-1479.

Mevlânâ eğitimin devam eden bir süreç olduğunu ifade ederek, “*Hiçbir ayna yeniden demir olmaz. Hiçbir ekmek yeniden buğday olmaz.*”¹⁸³ demiştir. Bu şekilde eğitimin kendini sürekli yenilediği, öğretmenin de kendini bu doğrultuda yenileyerek çocuklara vereceği eğitimi güncel tutmalarını istemiştir.¹⁸⁴

Mevlânâ öğretmen için öğrencilerin seviyelerine inmesi gerektiğini ayrıca işinde tecrübe sahibi olmayan öğretmenin öğrenciyi körelteceğini de ifade etmiştir. Kendisi de aynı zamanda bir öğretmen olan Mevlânâ öğretim teknikleri için; yakından uzağa, özelden genele, kısas anlatımı, gözlem yöntemi, ödüllendirme, örnek olma, öğüt verme, iç gözlem, dua, herkese seviyesine göre yaklaşma, ceza, metotlarını kullanmıştır. Eğitimin gayelerini ise ahde vefa, benliğinden sıyrılma, gönül gözünü açma, ileriye görme, yenilik, tabiatı aşma, kendi kendine terbiye, kâmil insan olma olarak özetlemiştir.¹⁸⁵

Mevlânâ, özellikle eğitimde, öğretmenin rolünü öne çıkartmış, sanatta öğretmenin etkisinin büyük olduğunu ve öğretmen olmadan sanatın tam olarak kavranamayacağını belirtmiştir. Bu konuda, “*A babacığım, doğruluk yolundaki bu amel ve kazanç, üstatsız nasıl kazanılabilir? Bir üstadın irşadı olmadan, dünyadaki en basit kazanç bile nasıl elde edilebilir? Bir süre sonra ya da ecelden sonra meyve verebilmesi için önce bilgi, sonra iş lâzımdır. Ey akıl sahipleri, meslek edinmede, o işin ehli olan, düzgün bir kişiden yardım isteyin.*”¹⁸⁶

Bu konuya ilave olarak ayrıca, “*Düşün bir, bizim şu aklımız, herhangi bir sanatı, ustasız öğrenebilir mi? Hile konusunda akıl çok becerikli olsa da hiç bir sanata, ustasız egemen olunamaz. Meslek bilgisi, bu akıldan kaynaklansaydı, ustasız meslek edinilebilirdi.*”¹⁸⁷ ifadesiyle bu konuya dikkat çekmiştir.

¹⁸³ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 2/1312.

¹⁸⁴ Özdemir, “Mevlânâ’nın Eğitimci Kişiliği”, 7.

¹⁸⁵ Mustafa Usta, “Mevlânâ’nın Eğitiminde Metot Program Ve Gayeler” (4.Milli Mevlânâ Kongresi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 1989), 161-170.

¹⁸⁶ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 5/1052-1055.

¹⁸⁷ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 4/1294-1296.

3.19. Çocuğun İrade Eğitimi

İrade sözlükte, istek duyulan, içten gelen, istenilen herhangi bir şeyi gerçekleştirmeye bilinçli olarak karar verme ve bu kararı yerine getirme gücü. Bir şeyi yapıp yapmamaya karar verme gücü, yetisi; istenç, verimli kullanılması gereken, verimli kullanılmadığında durumda azalan ve tükenen bir şey şeklinde tanımlanmıştır.¹⁸⁸ İslami açıdan ise irade, “Allah’ın emirleri, hükümleri ve fiillerinde hür olduğunu bildiren sıfat” diye tanımlanmıştır.¹⁸⁹ İrade nasıl ki yetişkin için çok önemliyse, çocuk için de çok önemlidir. Çocuğun eğitiminde iradeli olması gerektiği de öğretilmelidir. İradesi zayıf bir çocuk ileriki yıllarda karar vermekte güçlük çekecek bu da hayatı için olumsuz durumların ortaya çıkmasına yol açacaktır. Çocukları eğitirken zayıf iradeli olmasının önüne geçmek, iradesinin farkına vardırarak eğitimle kazanılır. Çünkü irade sahibi olmak çocukluktan kazanılan değil sonradan öğrenilen bir durumdur.¹⁹⁰

Kişi kazanılan tecrübeler ve istişareler sonucu aldığı kararların aşağı yukarı neler getirip neler götüreceğini bilebilir. Örneğin kötü alışkanlıkların ailesinin çökmesine sebep olacağını bilemeyen bir birey bu sorunla karşı karşıya kaldığında kendine kahretmesi yersizdir. Ders çalışmazsa başarı elde edemeyeceğini bilemeyen bir öğrencinin sınavda başarısız olması sonucu kendine küsmesi boşa çabadır. İrade aklı kullanarak en iyi tercihi yapma gayretidir aslında. Çocuğa gayret olmadan, çaba göstermeden başarı elde edilemeyeceği, çocuğa tercihlerini ileriye dönük olarak iyi seçmesi gerektiği anlatılmalı, çocuğa irade eğitimi verilmelidir. Karar aşamasında ne yapacağını bilemezse istişare yolunu kullanması gerektiği, tecrübeli büyüklerine danışmasının ne denli önemli olduğu anlatılmalıdır. Çocuğa irade eğitimi vermenin yöntemlerinden bir tanesi de çocuğu kitap okumaya teşvik etmektir. Çocuklar, hikâyeler ve masallar okudukça burada yer alan kahramanların irade yöntemlerini

¹⁸⁸ Mahir Kılıçoğlu, “İrade: Din Psikolojisi Perspektifinden Bir İnceleme”, *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2021), 131.

¹⁸⁹ Yusuf Şevki Yavuz, “İrade”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000).

¹⁹⁰ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 243.

görmüş olur. Burada yer alan başarılı bir kahraman olan kişilerin özgüveni yüksek, cesaretli ve güçlü iradeye sahip kişiler olduklarını keşfetmiş olacaktırlar.¹⁹¹

Mevlânâ Mesnevî’de birçok olayı hikâyeler ve teşbihlerle anlatır. Hem büyükleri hem de küçükleri (çocukları) hikâyelerle düşünmeye teşvik ettiği yapılan araştırmalarla ortaya konmaktadır.¹⁹² Mevlânâ da bu konuya örnek olarak çocuğun sancı çekmeden, iradesini güçlendirmeden başarıyı elde edemeyeceğini vurgulamakta ve şu ifadelerle yer vermektedir: “*Anneler doğum sancısı çekmeden, doğmak için bir yol bulamaz çocuk. Bu emanet yürektedir. Yürek gebedir. Bu öğütlerse ebe gibidir. Ebe, kadının sancısının olmadığı söyler. Sancı lâzım. Sancı çocuk için bir yoldur.*”¹⁹³

İradenin güçlendirilmesi için çocuğun iradeye engel olan davranışları azaltması, bazı eğilimleri güçlendirmesi ve eğitsel metotlar kullanılması gerektiği öğretilmelidir. Çocuğun zihni her daim canlı tutulmalı kötü davranış sergilemenin sonuçlarının ne olacağı iyi davranış sergilemenin getirilerinin ne olacağı gerekirse örnekleme yöntemi ile anlatılmalıdır. Çocuğa tercih aşamasında kontrollü olarak izin verilmeli irade ederek gösterdiği kararın ise sonucunu görmesi sağlanmalıdır. Çocuğa aktif bir hayat öğretilmeli, tembellikten kaçınılması tembih edilmelidir. Çocuğa çabanın, gayretin, üretmenin, başarının ve iradenin yolları öğretilmelidir. Kısacası çocuğa sorumluluk alması gerektiği aşılanmalıdır.¹⁹⁴

Mevlânâ irade eğitimine Mesnevî’nin birçok yerinde değinmiştir. Dünyada elde edilen başarı ve övgünün irade sayesinde olduğunu, “*Dünyadaki övgü, bravo ve aferin, irade ve bilinç sayesinde.*”¹⁹⁵ diyerek açıklamıştır. İnsanların kimi zaman teşvik edilmeye ihtiyacı doğar. Özellikle teşvik ihtiyacı çocuklar için daha da önemlidir. Bu doğrultuda çocuklar güzel sonuçları tahlil etmeyi henüz bilememektedirler. Zamanında ve yerinde yapılan teşvik çocuk için çok mühim ve

¹⁹¹ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 246.

¹⁹² Eğridere, *Mevlânâ’nın Mesnevî’sinden Seçmelerin Bulunduğu Çocuk Kitaplarının Çocuk Eğitimi Ve Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi*.

¹⁹³ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 2/2502-2504.

¹⁹⁴ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 248-250.

¹⁹⁵ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 3/3290.

önemlidir. Örneğin ebeveynin çocuğa başardığı küçük bir şey de olsa “Aferin!” demesi olumlu pekiştirmeye teşvik sağlayacaktır. Çocukla ilgilenmeyen anne ve baba, çocuğun ileride elde edebileceği birçok başarının da önünü kesmiş olacaktır. Olumsuz pekiştirme niteliğinde olacak bu durumlardan kaçınmak gerekir. Anne ve babanın rol model olarak çocuğu başarıya teşvik etmesi çocuk eğitiminde çok önemlidir. Örneğin çocuğuna: “Asla yalan konuşmamalısın.” diyen ebeveyn bunu kendisi de uygulamalıdır ki güzel bir örneklik sergilemiş olsun. Teşvik konusunda dikkat edilmesi gereken bir ayrıntıda çocuğun başarısının yanında gayreti ve çabasının takdir ve teşvik edilmesi gerektiğidir. Önemli olan çabalaması ve gayretidir. Bu doğrultuda takdir görmeyen çocuklar zamanla çabalamayı da bırakacak ve pes edeceklerdir. Özellikle küçük çocukların gayretleri iyi gözlemlenmelidir. Bunların çabaları çok daha değerlidir. Çocuğun güzel davranışlarını övmek onun bu güzel davranışını daha da artıracaktır.¹⁹⁶ Mevlânâ Mesnevî’sinde buna vurgu yapmış ve yukarıda da değindiğimiz sözünü bizlere aktarmıştır: “*Dünyadaki övgü, bravo ve aferin, irade ve bilinç sayesinde.*”¹⁹⁷

Bilincini kuvvetli tutması kişiyi başarıya götürecektir. Yeter ki istesin, inansın ve azmetsin. Mevlânâ başka bir örnekte ise insanın saygınlığına vurgu yaparak âdeti iradenin tarifini bizlere öğretmiş kısa bir cümle olmasına rağmen düşündürücü bir açıklama yaparak, “*İnsan, kır atına biner ve kavrayış eline irade dizginlerini alır.*”¹⁹⁸ ifadesine yer vermiştir. Güçlü iradesi olan kişinin ayağına dünyaların serildiğini vurgulamış, “*Şarkıcı, okuyucu ve dost istersen, ezeli [irade], dağları sana getirir.*”¹⁹⁹ sözünü baş tacı etmiştir. Ama tüm bu öğütlere rağmen iradesine sahip olamayan, bu azmi gösteremeyenlerin ise başarıyı elde edemeyeceğini şu şekilde açıklayarak bizlere öğüt vermiştir: “*İrade gösteriyorsun, elin ayağın da bağlı değil, peki [buna karşın] niye hapistesin?*”²⁰⁰

¹⁹⁶ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 256-259.

¹⁹⁷ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 3/3290.

¹⁹⁸ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 3/3294.

¹⁹⁹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 3/4265.

²⁰⁰ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 3/2080.

3.20. Çocuğa Zorluklar Karşısında Nasıl Tavır Alması Gerektiği Öğretilmelidir

Çocuğun doğumuyla birlikte insan iletişimi ve etkileşimi başlar. Bu etkileşim ise ömür boyu devam eder. Bu zaman diliminde ise çocukluktan itibaren zorluklarla karşı karşıya kalınacağı ve bu zorlukların çözümü için çaba sarf etmesi gerektiği çocuğa öğretilmelidir. İnsan-insan çatışması çocukluk döneminden itibaren ne yazık ki olmuş ve olmaya devam edecektir. Özellikle çocukluk döneminde problemleri çözmesini öğrenebilmesi, çocuğun ileriki yaşlarda da problemlere karşı güçlü kalmasını sağlayacaktır. Hayatın sürekli değişimi ve dönüşümü içerisinde bulunan çocuk, gerek evde, gerek okulda gerekse de dış çevrede karşılaştığı zorluklar karşısında verdiği tepki kendisine kazandırdığı eğitim ve melekeler ile çözüme kavuşacaktır. Bu aşamada özellikle anne ve baba, çocuğuna zorluklar karşısında nasıl tavır alması gerektiğini öğretmeli daha sonra okul ve öğretmenleri aracılığı ile de desteklenmelidir. Özellikle çocukluk döneminde elde ettiği kazanımlar bu eğitimin temelini oluşturmaktadır.²⁰¹ Mevlânâ çocuğun zorluklar karşısındaki durumuna örnek vererek şöyle ifade etmiştir: *“Bir çocuk, babasının tabutu önünde hıçkırarak ağlayıp başına vuruyordu. Diyordu, baba, nere götürüyorlar seni? Sonunda toprağa verecekler seni! Seni dar ve kötü bir eve götürüyorlar. Ne halı var orda, ne de bir hasır. Ne gece bir lamba var, ne gündüz ekmek. Orda ne yemek kokusu var, ne de yemekten bir iz. Ne kapısında iş var, ne de çatısına bir yol. Sığınılacak bir komşu da yok. İnsanların öptüğü gözün, kör ve karanlık evde nasıl yaşar kim bilir? Güvenliksiz bir ev, dar bir yer. Öyle ki orda ne bet kalır ne beniz.”*²⁰²

Zorluk zamanında kazanılan tecrübelerin ileride çocuğun başına gelebilecek zorluklara karşı önlem alması ve kendisini siper etmesi açısından önemli olduğunu vurgulayan Mevlânâ, *“O buz, o zorluk [zamanından] yadigârdır; yazın armağanı da kışın [elinizde] kalan şu meyvelerdir.”*²⁰³ ifadesi ile dile getirmiştir. Mevlânâ her zorluğun elbette bir çözümü olduğuna Mesnevîsinde yer vermiş, kişi kendi öz

²⁰¹ Dönüş Temiz, *Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Sosyal Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi* (Edirne: Trakya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 22.

²⁰² Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 2/3098-3104.

²⁰³ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 6/1803.

iradesini gösterdiği takdirde çözüme kavuşacağına yönelik şu şekilde ifade etmiştir: *“Ey görüşüp buluşması, her sorunun cevabı olan, zorluk, senin sayende dile gelmeksizin çözülür.”*²⁰⁴ Mevlânâ hayatı boyunca kazanmış olduğu tecrübeleri dile getirerek aslında nice zor denen şeylerin kolay olduğunu, çözülmez denen sorunların çözüldüğünü vurgulamak için, *“Önce zor olan nice iş, bir süre sonra zorluk geçer de kolaylaşır.”*²⁰⁵ demiştir. Tüm bu sözlerin nihayetinde zorluğa sabır göstermek gerektiğini, şükre kavuşmanın yolunu ise şöyle açıklamıştır: *“Mal ve nimetlerden şükür yeşermesi ne mümkün? Şükür zorluk ve hastalıktan yeşerir.”*²⁰⁶ Rabbani takdiri kazanmanın yolunu da göstererek de şu nasihatte bulunmuştur: *“[Öyleyse] Rabbânî takdirin yelpazesi, neden sınav ve zorluklarla dolu olmasın?”*²⁰⁷

Mevlânâ aslında zorluklara dayanmanın, sabır göstererek başarıya ulaşmanın sırrını da ortaya koymuştur. Zorluklarla yüzleşmek insanı aynı zamanda olgunlaştırmaktadır. Başarılı olmanın sırrı da buradadır aslında. Görülmüştür ki başarılı olan insanların pes etmeden mücadelesini sürdüren insanlar olduğudur. Zorlukları fırsata dönüştürmek, bu doğrultuda deneyim elde etmek sağlam adımlarla ilerlemekten geçmektedir. Zorluklar karşısında direnç göstermek, kaderine teslim olup Allah'ın takdiri olarak görmek ve Allah'a güvenerek zorlukların üstesinden gelebilmek kişiyi başarıya ulaştıracaktır. Bu kapsamda çocuk tecrübe konusunda henüz gelişmediğinden yanılabılır ve hataya düşebilir. Zor zamanlarda ne yapacağını bilmeyebilir. Bu durumda ona yol göstermek ve destek olmak yine anne ve babaya düşmektedir. Çocukların tecrübesiz olduğunu Mevlânâ Mesnevîsinde şu ifade ile bizlere öğütlemektedir: *“Ey ağır canlı! Onu pek ucuza aldığından hor gördün sen onu. Ucuza alan ucuza verir. Çocuk, bir inciye bir somun ekmeğe verir.”*²⁰⁸

Sonuç olarak çocukluktan itibaren kazanılması gereken ve çocuğun zorluklar karşısında nasıl hazırlanması gerektiğine dair öğretilerdir. Bu da eğitimin bir

²⁰⁴ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 1/97.

²⁰⁵ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3/2922.

²⁰⁶ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3/3011.

²⁰⁷ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 4/137.

²⁰⁸ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 1/1755-1758.

parçasıdır. Önemli olan bu tavsiyelere kulak vermek ve çocuğu geleceğe yönelik yetiştirmektir.

3.21. Çocuk Gelişim Özelliklerine Göre Eğitilmelidir

İyi bir eğitim için çocuğun gelişim evreleri takip edilmelidir. Bu takipte çocuğun duyguları gözlemlenmeli ve bu duygular çerçevesinde eğitim verilmelidir. Her çocuğun gelişim süreci farklılık arz etmektedir. Bunu iyi tahlil etmeli buna göre eğitim yöntemi tespit edilmelidir. Gençlik ve bebeklik dönemi arasında kalan çocukluk döneminde çocuk hızlı bir dönüşüm geçirir.²⁰⁹

Unutulmamalıdır ki küçük çocuklar, soyut kavramları anlamak için henüz olgunlaşmamıştır. Çocuğa soyut kavramları öğretirken onun hazır olup olmadığına dikkat edilmelidir. Somut şeyler anlatılırken, örneğin topluma örneklik etmiş bilim insanları, liderler, kahramanlar, başarıya ulaşmış iş insanları, öğretmen ve din büyükleri somut örnek olarak gösterilmelidir.²¹⁰ Televizyon, tablet veya telefonlarda izlediği şeylerin onu korkutması normaldir. Bu izlediklerini gerçekmiş gibi algılaması da doğaldır. Hayaller de bunun gibidir. Soyut şeylerin çocuğa zarar vermediği örnekleme yöntemiyle anlatılmalıdır. Aynı şekilde rüyada gördüğü şeylerin gerçekliği olmadığı da öğretilmelidir. Bu konuda anne ve babalar çocuklarına bu soyut kavramların bir yaptırımı olmadığı iyi anlatılmalıdır.²¹¹

Eğitimde sabırlı olunmalı ve aşama aşama yol alınmalıdır. Mevlânâ çocuğun yaratılışına örnek vererek her şeyin bir zamanı ve aşaması olduğuna dikkat çekmiştir. “Çocuğun yaratılışı neden dokuz aydadır? Aşama aşama [yaratma] o padişahın şiarıdır da ondan.”²¹² demek suretiyle çocuğun gelişim dönemlerine vurgu yapmıştır. Genel anlamda gelişim dönemlerine bakıldığı zaman: Doğum öncesi dönem, bebeklik dönemi, ilk çocukluk dönemi, orta çocukluk dönemi, ergenlik dönemi, ilk yetişkinlik, orta yetişkinlik, ileri yetişkinlik olarak

²⁰⁹ Ayşegül Yiğit, “Çocuğun Gelişim Özellikleri Ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/22 (01 Mayıs 2006), 179-203.

²¹⁰ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 191.

²¹¹ Tarhan, *Hız.Mevlânâ ile Aile Terapisi*, 255-258.

²¹² Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 6/1216.

sınıflandırılmaktadır.²¹³ Ahlaki gelişim basamakları ise şöyle sınıflandırılmıştır: Haz ve elem dönemi, bencillik dönemi, başkalarına uygunluk dönemi, duygusal vicdan dönemi ile akılcı vicdan ve evrensel ahlak dönemi olarak sıralamamız mümkün olacaktır.²¹⁴

Kısaca bu dönemlere yer verilecek olursa haz ve elem döneminde; çocuğun ahlaki davranışları anlamlandırarak kabiliyeti bulunmamaktadır. Üç yaşına doğru çocuk iyi ve kötü davranışları öğrenmeye başlamakta, anne babasının istediklerini yaptığında tasvip edildiği, istemediklerini yaptığında ise olumsuz şeylerle karşılaşacağını öğrenmekte ve buna göre hareket etmektedir.²¹⁵ Bencillik dönemine baktığımız zaman çocukların yaklaşık altı yaşına kadar bencil olduğu gözlenmektedir. Bu dönemde başkalarını değerlendirmeye almadan kendi isteklerini ön plana çıkartır ve ahlaki değerleri baskı olarak algılar. Bu dönemde inatçıdır. En sevdiği şey arkadaşlarıyla oyun oynamaktır. Çocuğun hayatındaki ilk beş yıl çocuğun kişiliğinin biçimlendiği en önemli yıllardır. Bu unutulmamalı ve çocuğun geleceğinin şekillendiği bu yıllarda temel eğitim verilmelidir.²¹⁶ Başkalarına uygunluk dönemine baktığımız zaman, çocuğun ahlaki davranışının otoriteye bağlı olarak şekillendiği zaman dilimidir. Çocuk bu dönemde büyüklerinin davranışlarının hatasız olduğunu kabul eder. Niyetler arasındaki ilişkiyi kuramaz ancak sekiz yaşından itibaren kurmaya başlayacaktır.²¹⁷ Duygusal vicdan döneminde, ahlaki yargı ve davranış otoriteye bağımlı olma özelliğini kaybeder. Karşılıklı ilişkiye dayanan bir anlayış içerisinde ahlaki yapı şekillenmeye başlar. Ahlaki davranışların kişilere göre değişiklik gösterdiğini fark eder.²¹⁸ Akılcı vicdan ve evrensellik döneminde ise çocuk ergenlik döneminde. Doğru ile yanlış bizzat kendi

²¹³ Figen Gürsoy ve Hatice Özaslan, “Çocuk Gelişimi”, ed. Neriman Aral, *Açıköğretim Fakültesi Yayını* 2-18 (2018), 4.

²¹⁴ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 57.

²¹⁵ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 59.

²¹⁶ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 62.

²¹⁷ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 65.

²¹⁸ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 68.

vicdanıyla kendi ahlak ilkeleriyle tanımlar. Ahlak ilkeleri herkes için geçerlidir ve evrensel değerler üzerinde kurulmuştur.²¹⁹

Mesnevî’de ailenin çocuğa karşı olan rolü ve aile kavramının genişliğine dikkat çeken Mevlânâ şu ifadelerle yer vermiştir: “Çocuk, tutamaz ve yürüyemezken, bineği ancak babasının boynu olur.”²²⁰ Bu ifadesi ile Mevlânâ çocuğun bebeklik dönemine işaret etmektedir. Bebeklik, ahlak öncesi dönem demektir. Burada çocuğun yaptıklarına iyi, kötü, günah, sevap nitelemesi yapamayız.²²¹ Ancak yürüyüp koşmaya başladığı zaman Mevlânâ’nın deyimiyle yaramazlığa başladığı zaman, anne baba için zorluklar başlar. Bu dönemde ebeveyn çocuğu maddi yani fiziksel tehlikelerden koruduğu gibi manevi yani kötü huy ve davranışlardan da korumalıdır. Yaklaşık üç yaşından sonra çocuk doğruyu yanlış öğrenmeye başlar.²²² Mevlânâ bu konu hakkında şu beyitleri yazmıştır: *Eli ayağı ortaya çıkıp da yaramazlığa başladı mı belâyâ uğrar, zorluğa düşer. Halkın canları da el ayak [sahibi olmadan] önce, vefadan sefaya uçmadaydı. “İniniz”* ²²³ *emriyle bağlanınca, öfkeye, hırsa, sevince hapsoldular. Biz Hakk’ın ailesi ve süt isteyen [yavrularıyız]. [Peygamber]: “İnsanlar Allah’ın ailesidir.” dedi. (“İnsanların tümü Hakk’ın ailesidir. Onların Allah’a en sevgili olanı ailesine en faydalı olanıdır”)* hadisine işarettir.²²⁴

Çocukların gelişim basamaklarına göre eğitilmesi önemli bir konudur. Gelişim basamaklarıyla ilgili psikoloji de özellikle de eğitim psikolojisi alanında birçok çalışma yapılmıştır. Çocukların gelişim döneminin özelliklerini yaşadığı, her dönemin ihtiyacı, ilgi ve arzuları anne baba tarafından bilinmesi gerektiği vurgulanmaktadır.²²⁵ Tüm insanlara özellikle de çocuklara eğitim verilirken, bir şey açıklanırken gelişim basamaklarına dikkat etme konusunda Peygamber Efendimizin

²¹⁹ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 81.

²²⁰ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 1/924-929.

²²¹ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 120.

²²² Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 62.

²²³ *Kur’an-ı Kerim Meâli*, Bakara Suresi 2/36.

²²⁴ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 1/924-929.

²²⁵ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 57.

de açık uyarısı bulunmaktadır. O, bu konuda şöyle buyurmaktadır: “İnsanlara akılları ölçüsünde konuşunuz.”²²⁶

Bu konuyla ilgili Mevlânâ'nın sözleri de çok açık bir uyarıdır. Örneğin şu beyitler insanlara özellikle de çocuk ve gençlere bir şey anlatırken zihinsel kapasitesinin dikkate alınmasını vurgulamaktadır: “*Ya da bir sût çocuğuna annesi seslenip gel yavrum, dese, ben annenim... Kanıtını getir de sütünü ondan sonra emeyim, der mi çocuk?*”²²⁷

Bebeklik döneminden üç yaşına kadar çocukta iyi ve kötü düşüncesi yoktur. İkinci yaşından üçüncü yaşına geçiş döneminde çocuk olumsuz ve asi bir yapıya sahiptir. “Hayır!” kelimesini sıklıkla kullanır. Olumsuzluk dönemi denen bu dönemde çocuklar inişli ve çıkışlı bir şekil izlemektedir. Üç yaşına doğru anne babasına bağımlı olan çocuk, ceza ve olumsuzlukları öğrenmiş olur. Bebeklikten çocukluğa geçiş dönemi sonunda kendine güven duymayı öğrenir, dengeli ve uyumlu bir yapıya bürünür. Beş-altı yaşına kadar gerçek kavramına hâkim olamayan çocukların söylediği şeyleri hemen yalan diye değerlendirmek doğru değildir. Çocuğa gerçeği, iyiyi güzeli öğreterek doğruyu bulmasına fırsat verilmelidir. Burada önemli olan durum ise annelerin daha yumuşak huylu olması nedeni ile babalara büyük rol düşmektedir. Çocuğun eğitimine babanın katkısı ise bu dönemde daha fazla olmalıdır.²²⁸

Psikoloji ve eğitim kitaplarından özet yapan Aydın, 6-9 yaş civarındaki çocukların ahlaki gelişimlerine “başkalarına uygunluk dönemi” demiştir.²²⁹ Bu dönemde çocuk sorgulamadan annesinin, babasının, arkadaşlarının, öğretmenlerinin isteklerini yerine getirip, onların dediklerini yapmaya çalışır, yani Mevlânâ'nın anlatımıyla annesine: “Kanıtını getir.” demez. Ancak çocuk ergenlik dönemiyle “akılcı vicdan ve evrensel ahlak dönemi ”ne geçer. Çocuk bu devrede “çevreye

²²⁶ Görmez vd., “Hadislerle İslâm”, 1-7/6/579.

²²⁷ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 2/3578-3579.

²²⁸ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 57-83.

²²⁹ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 65-68.

uyum” yerine “kendi kişiliğini” ortaya koymaya çalışır. Bir yandan “kimlik” duygusunu pekiştirir öte yandan da anne babasının isteklerine uymayı öğrenir.²³⁰

Çocuklar için hızlı geçen bu dönemlerde her evrenin kendi özellikleri ile büyümektedirler. Bu dönemde anne ve baba, çocukların davranışlarını bazen anlayamamakta, bu nedenle bazı davranışları ahlaksız olarak tanımlamakta sonucunda ise çocuğa tepki vermektedir. Hâlbuki bu yaptıkları çocuğun geçirmiş olduğu gelişim dönemine göre hem doğal hem de normal bir durumdur. Bu olay karşısında çaresiz kalmamak ve dönemi en iyi atlatmak için gelişim evrelerini iyi bilmek gerekmektedir. Ayrıca çocuğun ahlak gelişimi de bu gelişim dönemlerini bilmekten ve öğrenmekten geçmektedir. Mevlânâ’nın da işaret etmiş olduğu örnekler çerçevesinde hareket ederek çocuk eğitime daha da önem verilmelidir.

Çocuklar gelişim aşamalarında yer alan bencillik döneminde uzun vadeli düşünemez, kısa dönemde elde edeceği faydalara odaklanmaktadır. Buna dikkat çeken Mevlânâ Mesnevî’de şu ifadelerle yer vermiştir: *“Tıpkı kucağı çömlek kırıklarıyla dolu olup da mal sahibi gibi bunların üstüne titreyen çocuk gibi. [Elinden] bir parça [çömlek kırığı] alsan ağlar. Aldığın parçayı geri versen güler. Çocuğun bilgi elbisesi olmadığından onun ağlayış ve gülüşünün itibarı yoktur.”*²³¹

Mevlânâ bu ifadeleri ile çocuğa somut nesnelerle yaklaşılması, çocuk eğitime bu doğrultuda şekil verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Burada çocuğun, duygusallığı ve çıkar odaklı bakışının dikkate alınmasının gereği vurgulanmaktadır. Çocuğun bu özellikleri dikkate alındığında onun her istediğinin yerine getirilmesinin şart olmadığı hatta bazen yanlış olduğu anlaşılmaktadır. Diyelim ki çocuk o anda kendisine keyif veren bir istekte bulunabilir. Anne baba sırf çocuk istedi diye o kırılmasın üzülmesin diye çocuğun zararlı isteğini yerine getirmemelidir. İsteddiği olmadı diye ağlayan, üzülen çocuğun biraz sonra olayı ve istediğini unutacağını bilmelidir. Çünkü çocuk çok büyük travmalar olmadığı ve süreklilik arz etmediği sürece istediği olmadı diye anne babasına kızmaz küsmez. Ama çocuk üzülmesin diye zararlı isteklerine izin verilen çocuk, bunlara alışabilir ve bu davranışların doğru olduğunu düşünebilir.

²³⁰ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 82.

²³¹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3/2634-2636.

Çocuktaki gelişim özelliklerini iyi öğrenmemiz gerektiğine dikkat çeken Mevlânâ, Mesnevî adlı eserinde şu örnekle açıklamıştır: “*Hoşlarına giderek sopadan yapılmış atlara binsinler diye çocukları da hırs aldatır. Fakat çocuk o kötü hırstan kurtulunca öteki çocukların yaptıklarına gülmeye başlar. Der ki neler yapıyormuşum böyle? Bunda ne buluyormuşum? Hırsın yansıması yüzünden sirke ona bal görünmüştür.*”²³²

Bu sözlerde çocuğun küçük yaşlarda olaya sadece duygusal haz ve keyif açısından baktığı ancak daha sonra aklı başına gelip soyut düşünerek olayları kavradığı görülmektedir. Sopadan yapılmış atlar ifadesi ile çocukların yetişkinleri taklit etmeye çalıştıkları, çevresinde gördüklerine özendikleri bu durumun ise çocuğun değer yargılarını şekillendirdiği anlatılmaktadır. Mevlânâ aslında bu söylemiyle çocukluk dönemlerindeki deneyimlerden çocuğun geleceğinin inşa edildiğini vurgulamaktadır. Yetişkinler, çocukların kendi yeteneklerini keşfetmesine, özgüvenli olmalarına teşvik etmeli ve buna uygun ortamlar oluşturmalıdır. Çocuğun kendi dönemlerine göre eğitilmesi, aynı zamanda gelişim özellikleri takip edilmesi bu açıdan önemlidir. Örneğin çocuğun yaşı itibarı ile basit ve yüzeysel şeyleri arzuladığı, onun iç dünyası gereği küçük şeylerden endişe duyduğu, bunların manevi değerinin çocuk için daha değerli olduğu gibi konulara işaret eden Mevlânâ Mesnevî eserinde şu ifadelerle yer vermiştir, “*Çocuk, ceviz için, kuru üzüm için ağlar; oysa bu akıl sahibi birisi için pek basit bir şeydir. Gönle nispetle beden o ceviz ve kuru üzüm gibidir. Çocuk, adamların bilgisine nereden ulaşacak? Perde ardında kalan çocuğun ta kendisidir; adam odur ki şüpheden beri olsun.*”²³³

3.22. Çocuklarda Sorumluluk Duygusu ve Şahsiyet Gelişimi Eğitimi

Çocuklarda şahsiyet gelişimi ve sorumluluk duygusunun kazandırılmasına yönelik eğitimin en önemli yardımcısı iştir. Aslında çocukların oyun oynaması onların hayatlarında kendilerine yönelik yaptıkları en önemli işlerden biridir. Özellikle çocuklar kendilerine verilen ciddi işlerden hoşlanmaktadırlar. Kendilerinin büyüklere yardım ettiğinin farkında olmaları, onları büyüklerinin dünyasında yer aldıklarının farkında olmaları açısından önemlidir. Çocuk verilen işe alıştığı

²³² Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 4/1130-1132.

²³³ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 5/3341-3343.

müddetçe zevk almaya başlayacak ve faydalı olma isteği artacaktır. Bu doğrultuda iyi ve güzel iş yapılması ilke olarak çocuğa benimsetilmelidir. İşin kutsal olduğu, işin kendisinin bir değer olduğu çocuğa eğitim olarak verilmelidir. Bir babanın çocuğu ile birlikte bir şeyi tamir etmesi, annenin sulayacağı bir çiçeği çocuğu ile birlikte sulaması ve bunları yaparken de beden ile yapılan işe zekâ ve duyguların katılmasının önemi çocuğa anlatılmalıdır. Özellikle ilkokul çağı çalışma ve yapıcılık duygusunun gelişmeye başladığı dönem olduğu için çalışma ilkesi bir işi süratle, ilgi ve çalışkanlıkla tamamlamanın zevkini öğretecektir. Üretici olma ve bir işi sonuna kadar götürme amacı ile oyun sırasındaki heves ve isteklerin yerini alacaktır. İşe alışmak çocuk için birçok faydayı da beraberinde getirecek sorumluluk duygusu ve şahsiyet gelişimine olumlu anlamda katkı sağlayacaktır.²³⁴ Hz. Peygamber çocuk eğitimi ile alakalı söylemiş olduğu, *“Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha kıymetli bir bağışta bulunmamıştır.”*²³⁵ hadis-i şerifi ile çocuğa kazandırılacak şahsiyet gelişimine vurgu yapmıştır. Mevlânâ çocuğa sorumluluk kazandırılması konusuna Mesnevî adlı eserinde yer ayırmış çocuğa çeşitli sorumluluklar verilmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir: *“Bir tarlada bekçilik eden bir çocuk, kuşları kaçırtmak için küçük bir davul çalardı. Kuşlar da küçük davulun sesiyle tarladan kaçır, tarla kuşların işgalinden kurtulurdu.”*²³⁶

Mevlânâ bu beyitlerde çocukların yeri geldiği zaman zorluklarla mücadele etmek için kendilerince çözüm bulmasına örnek vermiş, yeri geldiği zaman sorumluluk alabilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bu doğrultuda eğitim verilen bir çocuk hayatında karşılaşacağı sorunlara daha etkili çözümler bulabilecek, cesareti ve duruşu ile öne çıkabilecektir.

3.23. Çocuklarda Olumlu ve Olumsuz Duygular

Çocuğun fitratına baktığımız zaman onun yapısında, her şeyi dinleyen, yaramazlık yapmayan, anne baba her ne derse onu hemen yapan bir durumu olmadığı görülecektir. Anne babaların melek gibi bir çocuk beklentisi yanlıştır. Çocukların sürekli hareket içerisinde bulunmaları normaldir. Bu nedenle çocuklarda bulunan

²³⁴ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 339.

²³⁵ Görmez vd., “Hadislerle İslâm”, 1-7/4/16.

²³⁶ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3/4081-4082.

olumlu ve olumsuz durumları iyi anlamak, bu şekilde çocukları yönlendirmek ve eğitmek gerekmektedir. Çocuğun yapmış olduğu olumsuz davranışlara anne ve baba tarafından verilen tepkiler, çocuğun fitratında olumsuz duyguların oluşmasına neden olacak hatta bu durum ileride hem psikolojik hem de duygusal olarak çok büyük etkilere yol açabilecektir. Bu ise anne ve babanın her şeye sessiz kalması anlamına da asla gelmemelidir. Ebeveyn belli bir disiplin içerisinde kurallar koyar ve çocuğun olumsuz duygularını iyi yönlendirir ise sonuç olarak çocuğun olumlu duygulara yönelmesi sağlanacaktır. Çocuğun çabuk unutma eğiliminde olduğu unutulmadan, ebeveynin söylemiş olduğu ifadeleri de unutulacağı göz önüne alınarak hareket etmek gerekmektedir. “*Oynamayan at tay olmaz*” Türk atasözünü de dikkate alarak çocuklara yaklaşım iyi olacaktır.²³⁷ Mevlânâ ise duygunun insan fitratının özünde olduğunu ifade etmiş ve: “*Duygu gözü, gelip geçici surette donup kalmıştır; sen onu gelip geçici olarak görürsün, oysa o yerli yerindedir.*”²³⁸ demiştir. Yine başka bir ifadesinde ise insanda bulunan duygulara işaret etmek suretiyle, “*Baş kutusunun içinde bana beş tane gizli inci verdin; ayrıca beş tane de gizli duygu verdin.*”²³⁹ diye seslenmiştir.

Günümüzde birçok anne ve babanın çocuğuna uslu durması gerektiğine dair söz istemesi faydasız ve zararlıdır. Bu tehditkâr ifade çocukların sadece psikolojilerini etkilemekte ve onlara zarar vermektedir. Çocukların içerisinde bulundukları anı yaşadıkları unutulmadan hareket edilmeli ve ona göre çocuğa yaklaşım tarzı sergilenmelidir.²⁴⁰

Çocuk eğitiminde olumlu davranışların üzerinde durulmalı, olumsuz davranışların üzerinde ise çok durmadan ve olumsuz davranışları sürekli gündeme getirilmeden kaçınmak gerekmektedir. Çocuklar normal olarak yanlışlar yapabilir. Bunların bazılarını görmezden gelmek uygundur. Önemli olan çocuğa bu yanlışından dönme zamanı verilmesi gerektiğidir. Çocuğun yaptığı olumsuz davranış anne ve babanın çok abartması çocuk üzerinde kapanmaz travmalara sebebiyet verebilecektir.

²³⁷ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 319-324.

²³⁸ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 6/819.

²³⁹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 6/1837.

²⁴⁰ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 325-326.

Yanlış davranışları unutturarak, dikkatini farklı alanlara çekmek çok önemlidir.²⁴¹ Mevlânâ, “Çocuk dadyyla kavga etmez; ama iyiyi kötüyü bilmediği halde [yine de] ağlar.”²⁴² sözü ile çocuğun duygularına yer vermiş, çocuğun hassasiyetine vurgu yapmıştır. Çocuğun hangi davranışlarının iyi veya hangi davranışlarının kötü olduğunu öğretmek öncelikle anne ve babanın görevi olduğu bilinmelidir. Bunun için anne ve baba kendini bu konuda yetiştirmeli, bunu öğrenmenin zor olmadığını bilmelidir. Çocuğun olumsuz davranışlarında ceza yöntemini kullanmak negatif bir durum olduğu bilinmelidir. Biz de terbiye ile dayak kavramı aynı kullanılmaktadır ama ikisinin sonuçları farklıdır. Çocuğun olumlu davranışlarını takdir etmek, kısıtlamalar getirirken farklı seçenekler sunmak, yapılması istenen davranışı oyun içerisinde sunmak çocuğa olumlu duygular kazandıracaktır.²⁴³ Mevlânâ’nın ifadesi ile, “İşte şu çocuklar arasında kamışa binmiş atçılık oynayan adam.”²⁴⁴ misali çocuklarla oyun oynamak ve onların ruh dünyasına inebilmek, “Çocuklar evcilik oynarken dükkan yaparlar. Onların vakit geçirmekten başka kârları yoktur.”²⁴⁵ misali onlarla evcilik oynayabilmek, onların davranışlarını gözlemlemekte fayda sağlayacaktır.

Çocuklar da elbette zaman zaman öfkelenebilir ve huysuzluk yapabilir. Önemli olan çocuğun bu davranışı neden yaptığını, bunun altında yatan temel nedeni anlamaktır. Çocukların duygularını anlayabilmek aslında birçok problemi tespit etmeye yarayacaktır. Çocuklar hata yaptıkları zaman hemen bağırıp çağırmaktan ziyade onu anlamaya çalışmak, çocuğu farklı şeylere yönlendirmek, çocuktaki olumlu gelişmeye zemin hazırlayacaktır. Bu ve buna benzer birçok yöntemi en ince ayrıntısıyla anlatan, bu işin ehli uzmanları ve kitapları okumak her anne ve baba için çok önemlidir.²⁴⁶ Mevlânâ ise Mesnevî’inde öfkelenen bir çocuğa işaret ederek şu ifadelerle yer vermekte ve sonrasında çocuğa karşı orada bulunanların örnek

²⁴¹ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 370-371.

²⁴² Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 1/598.

²⁴³ Sadık Akşit, “Doktor, Çocuğum Çok Yaramaz!..”, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi* 11/2 (2002), 48-49.

²⁴⁴ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 2/2326.

²⁴⁵ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 2/2581.

²⁴⁶ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 383-389.

davranışlarına işaret etmektedir, “*Küçük çocuk, topluluğun arasına gelip palavracı adamın onurunu yok etti. Dedi, her sabah dudaklarını ve bıyığını yağladığın kuyruk vardı ya...kedi gelip ansızın kaptı onu. Çok koştuk ama, çabamızın bir yararı olmadı. Oradakiler şaşkınlık içinde gülüştüler. Yeniden merhametleri kabardı. Onu davet edip karnını doyurdular ve merhamet tohumları ektiler. O, ululardan doğruluğun tadını alınca, büyükmeksizin doğruluğa kul oldu.*”²⁴⁷ Burada yer verilen çocuğun davranışı aslında bizim anlatmak istediğimiz çocukların ruh hâllerine bir örnek olması açısından çok önemlidir. Çocuğun bu hâli karşısında orada bulunan kişilerin çocuğu anlaması, empati kurması ve çocuğa karşı merhamet sergilemeleri çok yerinde bir davranış olmuştur. Çocuğun gönlüne merhamet tohumu ekmeleri ve ululuk göstermek suretiyle çocuğun gönlüne girmeleri sayesinde doğru olanı anlayan çocuk, iyiyi güzeli bulmuş olur. Mevlânâ’nın vermiş olduğu bu örnek çocuklara yaklaşım tarzı ve eğitim açısından çok önemlidir.

Eğitimde önemli bir unsur olan bireysel ayrılıkların dikkate alınması da gerekmektedir. Her insanın olduğu gibi her çocuğun da kendine has duruşu, karakteri ve mizacı vardır. Anne babalar çocuklarını kendi arzularına göre değil, çocukların yeteneklerine göre yetiştirmeleri gerekmektedir. Eğitim aslında, insanda var olan yeteneklerini ortaya çıkartılması faaliyetidir. Bu açıdan bakıldığında zaman eğitimin hareket noktası çocuktur.²⁴⁸

Bu konuya güzel bir örnek veren Tarhan şu ifadelere yer vermiştir: “Çocuklarımızın dünyasında da, iyicil ve kötücül yönler var. İyicil yönleri pekiştirirsek o çocuk iyi bir çocuk olur. Kötücül yönleri pekiştirirsek kötü bir çocuk olur. Bu bizim elimizdedir. Ancak bu sürekli kontrol duygusu ile olmamalıdır. Egosu yüksek anne babalarda kontrol duygusu da yüksek olur. Kontrol duygusu yüksek olan, ben her şeyi kontrol edebilirim, çocuğumu değiştirebilirim, der. Hâlbuki Peygamber bile Ebu Talib’i değiştirememiştir. Kontrol bizde değil. Biz sadece çocuğa uyarı vazifemizi anne ve baba olarak yaparız. Çocuğu değiştirmek gibi

²⁴⁷ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 3/759-764.

²⁴⁸ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 165.

vazifemiz de yok. Ama çocuğa iyi örnek olmak, iyi telkinlerde, tavsiyelerde bulunmak gibi sorumluluklarımız var.”²⁴⁹

Bu minvalde Mevlânâ, “...Evlat, tek bir rahmete dalıp da yetinme. Gökyüzünü ayaklarının altına ser de gökyüzünün üstünden semâ sesini dinle. Kulağından vesvese pamuğunu çıkar da kulağına felekten haykırış gelsin. İki gözünü kusur kirpiğinden arındır da gaybın bahçe ve serviliklerini gör. Beyninden ve burnundan nezleyi defet de burnuna Allah’ın kokusu gelsin.”²⁵⁰ vurgusu ile evladına güzel bir nasihat yapmıştır. Bu örnek ile ayrıca Mevlânâ’nın uygulamış olduğu eğitim yöntemine de şahitlik etmiş olmaktadır. Evladının duygularını olumlu ve güzel şeylere yönlendirmesi, iyiliğin, güzelliğin arkasındaki sırrı aşıkâr etmesi güzel bir eğitim yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu doğrultuda Mevlânâ çocuğa ahlakî davranışlar hakkında bilgi verilmesi gerektiğine işaret etmektedir. İnanma öğrenme ile başlamaktadır. Bunun için aile hem model olarak hem de telkin ile çocuklara eğitim vermelidir. Eğitimde doğruyu, güzeli öğretmenin bir yöntemi de düşünciyi açıklama ve kabul ettirmektir. Önemli olan çocuğun öğüt almaya açık bir vaziyette olmasıdır. Hazır bulunuşluk önemlidir. Çocuğa nasihat verirken, tepeden bakan bir yaklaşımdan uzak olunmalı, kısa ve öz bir anlatım olmalı, Çocuğun düzeyine uygun konuşulmalı, hikâye ve örneklerden istifade edilmeli, yapıcı olan şeyler vurgulanmalı, çocukların motive olduğu bir zaman dilimi ve yer gözlenmelidir.²⁵¹

Sonuç olarak çocuğun duyguları önemsenmeli ve ona değer verildiği gösterilmelidir. Bakıldığı zaman bebeklik dönemine kadar uzanan duygu geçişinin iyi tahlil edilmesi, çocukların yaşamış olduğu farklı duygulardan kaynaklı sorunların çözümünde önemli faktör oluşturmaktadır. Başkalarına karşı nasıl hissettiğini ifade edebilme duygusu aslında etrafındaki yetişkinler ile etkileşimi ile ortaya çıkmaktadır. Bu da ailedeki iletişimin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu durum ise çocuğun hayatındaki eğitime dahi etki etmektedir. Bu durum ise çocuğun karşılaştığı problemlerin çözümünde ve stres yönetiminde önemli bir rol üstlenmektedir.

²⁴⁹ Tarhan, *Hız.Mevlânâ ile Aile Terapisi*, 73.

²⁵⁰ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma’nevî*, 2/1928-1932.

²⁵¹ Aydın, *Ailede Ahlak Eğitimi*, 192.

Çocukların temel eğilimlerinin duygu düzenleme ile problem çözme becerilerinin gelişmesinde ebeveynlerin çocukları sakinleştirme tepkileri de çok önemlidir. Sert ve kaba çıkışlar çocukların davranışlarına olumsuz etki etmektedir. Büyüme sürecindeki çocuklar ebeveynlerinin duygusal desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu desteği alan çocuklar ise olumsuz durumlarla karşılaştıklarında daha kolay başa çıkabilmektedirler. Duygu düzenleme konusunda çocuklar kendi kültür, örf ve yetiştirme durumlarına göre hareket etmektedirler. Bunun başlatılması, sürdürülmesi ve değiştirilmesi konusunda beceri sahibi olmaları gerekmektedir. Bu konularda üstün çaba sarf eden çocuklara karşı ebeveynlerin desteği gerekir. Bu destekten uzak kalan çocukların duygularını ifade edebilmesi ve duygu değişiminde ne yapacaklarını bilemeden hareket etmelerine neden olmaktadır. Çocukların akran, çevre ve aile ilişkilerinde sorunları çözme stratejilerinin oluşması onların doğruyu yanlış test ederek, deneme yanılma yoluyla kazandıkları deneyimler sayesinde olmaktadır.²⁵² Mevlânâ'nın çocuklardaki olumlu ve olumsuz duyguları yönlendirme konusundaki teşbihi ise bizler için güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu da Mevlânâ'nın eğitimci özelliğini ortaya koymakta ve günümüz eğitimcilerine de çocuk eğitimi konusunda örneklik etmektedir.

3.24. Çocuklarda Sanat ve Zanaat Eğitimi

Sanat insanın düşünce gücüne dayanarak, içsel yönünü başka insanların ruhi yönüne hitap ederek paylaşması, insanın kendini anlatabilme çabasıdır.²⁵³ Zanaat ise faydacı bir amaç güden, kuralları, teknikleri, araçları ve ritüelleri olan meslek niteliğine sahip üretim biçimidir. Kuralları belirleyen, ortaya çıkan nesne ve bu nesnenin üretildiği malzemedir.²⁵⁴ Sanat toplumun inancını daha doğrusu hayata bakışını anlatma gayreti içerisine girer. Özellikle çocukluk döneminde mahir olduğu alanda sanata dair eğitimler alması çocuğun sanat kabiliyetine etki etmektedir.

²⁵² Hatice Dağlı ve H. Elif Dağlıoğlu, “Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Duygu Düzenleme Becerileri ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi* 10/3 (26 Eylül 2021), 1020-1046.

²⁵³ Hamit Arbaş, “Mevlânâ ve Resim: Gürcü Hatun’un Kayseri Yolculuğu ve Ressam Aynü'd-Devle-i Rûmî”, *Erdem* 54 (2009), 111-126.

²⁵⁴ Erdal Ünsal, “Sanat ve Hayat Bağlamında, Sanat/Zanaat Söylemi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/1 (2018), 109-124.

Çocukluk döneminde çamurla oynaması, resimler yapması da bu alanda kazanacağı kabiliyetin ilk adımlarını teşkil etmektedir. Mevlânâ da sanata çok önem veren, hassas bir kalbe sahip bir kişiliktir. Âdeta okyanusta gerçek aşkı arayan, ney ile bu gerçeğe yolculuk yapan, tefekkür ve tasavvufu tüm insanlığın gönlüne giren hem sanatkâr hem eğitmendir.²⁵⁵ Mevlânâ'nın, *“Usta hangi sanatla tanınmışsa, çırakların canı da onunla vasıflanır. Çevik ve yetenekli öğrenci, usûl hocasının yanında usul okur. O fıkıh öğrencisi, fıkıh hocasının yanında ise fıkıh okur, usûl ve beyan değil. Nahiv hocasının yanında, öğrencisinin canı da onun sayesinde nahivci olur. Yine [Hak] yolunda yok olan hocanın öğrencisinin canı da onun sayesinde şahta yok olur.”*²⁵⁶ ifadesi çocuğu hangi alanda yönlendirilirse kabiliyetinin o alanda olacağına işaret ederek, çocuğa verilecek eğitiminde önemi de ayrıca dikkatleri çekmektedir.

Çocuğun sanata yönelik eğitiminde ebeveynlerin yönlendirmesi önem arz etmektedir. Çocuğun sanat eğitimi alması, kişiliğine katkı sağlamakta geleceğine ve sosyal biri olmasına yönelik olumlu etkiler katmaktadır. Sanat eğitiminin planlaması çocuğun kazanması gereken değerleri yönünde yapılmalıdır. Sanat eğitimi alan bir çocuğun kendini ifade edebilmesi, güven duyacağı bir ortam hazırlanması açısından önemlidir.²⁵⁷ Mevlânâ bu konunun önemine binaen söylemiş olduğu, *“Kişi sanat ve beceride ne denli yetkinse içyüzde o denli geri ve dışyüzde o denli ileridir.”*²⁵⁸ sözleri bizim için yerinde bir örnek olacaktır.

Çocukların sanata karşı özünde bir eğilimleri olduğu bilinmektedir. Sanat çocukların gelişimi açısından önemli bir uğraştır. Küçük yaşlarda çocuğun oyuna benzer şeyler yapması, kâğıt yırtması, karalaması vb. faaliyetleri aslında özgür ruhlu bireyler olmalarına katkı sağlayacaktır. Erken çocukluk döneminde kazanılan bu alışkanlıklar, çocuğun şahsına özel yeteneklerinin gelişmesine ve ortaya çıkmasına

²⁵⁵ Arbaş, “Mevlânâ ve Resim: Gürcü Hatun'un Kayseri Yolculuğu ve Ressam Aynü'd-Devle-i Rûmî”, 113.

²⁵⁶ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 1/2829-2833.

²⁵⁷ Meysem Samsun ve Noyan Güven, “Sanat Eğitiminin Çocuk Gelişimi Üzerindeki Etkileri Üzerine”, *İdil* 99 (2022), 1597-1608.

²⁵⁸ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3/1115.

olanak sağlayacaktır. Sanat, çocuğa estetik açıdan ve psikolojik olarak gelişim sağlayacaktır. Sanatın çocuklar için önemi büyüktür. Çocuğun yaratıcı düşünmesi, estetik gücü, keşfetme kabiliyeti, sorunları çözmesine yardımcı olacaktır. Aynı zamanda çocukların gerçekleştirdiği bazı sanatsal faaliyetler sayesinde çocukların duygusal dünyalarına inmelerine olanak sağlayacaktır. Örneğin çocukların resimlerde çizdiği karakterler sayesinde onların ruh hâlleri ve özünde yaşadıkları duygular anlaşılabilir. ²⁵⁹

Bu konuya ilave olarak Mevlânâ'nın söylemiş olduğu: *“Düşün bir, bizim şu aklımız, herhangi bir sanati, ustasız öğrenebilir mi? Hile konusunda akıl çok becerikli olsa da hiç bir sanata, ustasız egemen olunamaz. Meslek bilgisi, bu akıldan kaynaklansaydı, ustasız meslek edinilebilirdi.”* ²⁶⁰ ifadesiyle bu konuya dikkat çekmiştir.

Mevlânâ öğretmeni ve ustayı seçerken de dikkat edilmesi gerektiğini, sanatı ehlinden öğrenmenin çok önemli olduğunu vurgulamış, işin ehli olan kimselerden çekinmeden sanatı öğrenmek gerektiğine vurgu yapmış ve şöyle seslenmiştir, *“Ey akıl sahipleri, meslek edinmede, o işin ehli olan, düzgün bir kişiden yardım isteyin. Ey kardeş, inciyi sedefin içinde ara; mesleği meslek sahiplerinden iste. Öğüt verenleri gördüğünüzde insafa gelin, öğrenmeye çalışın, çekinmeyin. Adam, dericilik yaparken eski püskü elbise giyse, bu onun efendiliğinden, adamlığından bir şey eksilmez. Demirci, ocak başında yırtık pırtık elbise giydi diye, insanların önünde değeri, itibarı azalmaz.”* ²⁶¹ Ayrıca yine bu konuya işaretler, *“Daha ne kadar at süreceksin körü körüne? Her meslek ve sanat için ustaya ihtiyaç var.”* ²⁶²

Mevlânâ sanatı yine ehlinden öğrenmenin önemine vurgu yapmış, yanlış bir eğitmenden alınan sanatın bir sanattan çok kişinin hayatına bir ızdırap olacağını ifade etmiştir. Bu konuda ise şu veciz sözlerine Mesnevîsinde yer vermiştir, *“Özü kötü kimseye ilim ve sanat öğretmek, haydut eline kılıç vermek demektir. Sarhoş bir*

²⁵⁹ Halit Turgay Ünalın (ed.), *Çocukta Sanat Eğitimi ve Yaratıcılık* (Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi, 2019), 13.

²⁶⁰ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 4/1294-1296.

²⁶¹ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 5/1055-1059.

²⁶² Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 6/4143.

zencinin eline kılıç vermek, şahsiyetsiz kişinin ilim elde etmesinden iyidir. İlim, mal, makam, mevki ve saltanat, kötü karakterlilerin elinde fitneye dönüşür.”²⁶³ Yine bu minvalde: “Ev, bina ustasıyla mı daha makul olur yoksa ustasız mı, söyle bakalım a marifetsiz kişi. Yazı, kâtiple mi daha makul olur yoksa kâtipsiz mi, bir düşün a oğul. Kulak cim’i, göz ayn’ı, ağız mim’i kâtipsiz nasıl olabilir a kınanası kişi. Parlak mum, bir tutuşturur olmadan mı [tutuşur], yoksa işi bilen bir tutuşturucuyla mı? Güzel sanat kör bir çolağın eline mi daha çok yakışır, gözü gören, eli tutan birine mi?”²⁶⁴ ifadelerini kullanmıştır.

Sanatı öğrenmek için ise çocuğun kendi yeteneklerine uygun olanı seçmesinin daha iyi olacağı, işinde mahir olmak için ise çocuğun sevdiği âdeta sanatın ona gülümseyeceği bir sanatı edinmenin ne kadar mühim olduğunu Mevlânâ şöyle açıklamıştır: “Mesleğin ve sanatın, sebep kapılarını açmak için yine sana gelir. Kuyumcunun mesleği demirciye gitmez. Bu güzel huylunun huyu, o kötü huyluya gitmez. Meslekler ve huylar, kıyamet günü, çeyiz gibi sahibine döner. Meslekler ve huylar, uykudan sonra koşarak sahibine geri gelir. Meslekler ve huylar, güzel de olsa çirkin de olsa sabah vaktinde yine oraya [çıkıp gittikleri yere] gelirler. Posta güvercinlerinin, şehirlerden kendi şehirlerine doğru nasipler getirmeleri gibi.”²⁶⁵

Mevlânâ özellikle sanat öğrenirken dinî alanda da kişinin kendisini yetiştirmesi gerektiğini ifade ederek şu ifadelere yer vermiştir: “Bedenin beslenmesi için bir sanat öğrendiğin gibi, din sanatına da el at.”²⁶⁶ Ayrıca bu konuda, “Âhirette bağışlanmana yarayacak kazançlar getiren bir sanat öğren. Öte dünya çarşılarla ve kazanç kapılarıyla dolu bir şehirdir. Kazancın sadece buraya özgü olduğunu sanmayasın. Yüce Allah der ki bu dünyanın kazancı, o kazanç karşısında çocuk oynacağı gibidir. Başka bir çocuğa sevişir gibi sarılan ve evcilik oynayan çocuğun oyunu gibi...Çocuklar evcilik oynarken dükkan yaparlar. Onların vakit geçirmekten başka kârları yoktur.”²⁶⁷ ifadeleri de önemlidir. Burada aslında zanaatı Mevlânâ

²⁶³ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 4/1431-1433.

²⁶⁴ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 366-370.

²⁶⁵ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 1/1686-1691.

²⁶⁶ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 2/2575.

²⁶⁷ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 2/2577-2581.

sanat olarak ifade etmiştir. Çünkü çocuğun dünya hayatında geçimini sağlayacak bir uğraş edinmesi de çok önemlidir.

Tüm bu anlatımlara baktığımız zaman çocuklara öğretilcek bir sanatın/zanaatın çocukların hayatına çok olumlu katkı sağlayacağı açıktır. Çocuk, sanat becerisinde ne kadar ileri olursa o denli başarılı olacağına da işaret eden Mevlânâ sanatın çocuk üzerindeki etkisine şu cümlelere yer vererek açıklamıştır: *“Kişi sanat ve beceride ne denli yetkinse içyüzde o denli geri ve dışyüzde o denli ileridir.”*²⁶⁸

²⁶⁸ Mevlânâ, *Mesnevî-i Ma'nevî*, 3/1115.

SONUÇ

Mevlânâ ile ilgili yapılan her çalışma onun düşüncelerine dair yeni fikirleri keşfetmemizi sağlamaktadır. Her bir eseri şu anda bile keşfe açıktır. Özellikle başyapıt diye zikredebileceğimiz Mesnevî'si bu çalışmamızla da bize bu gerçeği göstermiştir. Çağlara hitap eden bu anlayışı onun önemli bir âlim, mutasavvıf, şair ve eğitimci özelliğini ortaya koymaktadır. Mevlânâ'nın birçok alanda olduğu gibi eğitime dair de bizlere öğütleri olduğu görülmüş ve özellikle çocuk eğitiminde yapılması gereken tavsiyelerinin ne kadar önemli olduğu anlaşılmıştır. Mesnevî adlı eserinde çocuk eğitimi ile ilgili görüşleri, günümüzde anne babalara ve eğitimcilere yeni ufuklar açmaktadır. Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eserinde kendine ait özgün dili, teşbih ve hikâyeleriyle çocuk eğitime dair vermiş olduğu örnekler eğitim camiası için çok önemlidir.

Bu çalışmada Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eserinde eğitime özellikle de çocuk ve çocuk eğitime dair neler söylediği tahlil edilerek, Mevlânâ'nın çocukluğu ve eğitimi incelenmiş babasından itibaren başlayan ilim serüveninin Konya'ya kadar uzanan hikâyesi vardır.

Çocuk eğitimi konusunda geleceğimizi şekillendirecek olan çocuklara karşı ebeveynlerin, çevrenin ve öğretmenlerin vermiş olduğu eğitimin bilinçli bir şekilde olması gerekmektedir. Bu alanda başarı sağlanmak isteniyorsa geçmişin tecrübesi ile geleceğin ön görüşleri sentezlenip çocuk eğitime katkı sunulmalıdır.

Mevlânâ eğitim ve çocuk eğitimi konusunda Mesnevî'sinde yer vermiş, eğitimin sorunlarına dair çözümler ortaya koymuş bunları teşbih ve hikâyelerle anlatmıştır. Ortaya koyduğu örneklemelerin ise hâla günümüz eğitime hitap ettiği görülmüştür. Çocuk eğitiminin henüz anne karnındayken başladığını, anne ve babanın çocuk eğitiminde önemli bir yeri ve fonksiyonu olduğu çalışmamızda açıkça görülecektir. Çocuk eğitimi noktasında çevrenin ve okulun da çok katkısı vardır. Özellikle eğitim vazifesini üstlenen her bir kişinin üzerine ciddi sorumluluklar düşmektedir. Eğitimin çerçevesi çok geniştir. Maddi ve manevi yönden çocuk eğitime tabi tutulmalıdır. Hem ahlaki hem de sosyal eğitiminin ailede şekilleneceği araştırmamız sonucunda ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde anne karnından itibaren anne çocuk ilişkisinin ve etkileşimin oluşunu, anne sütünün çocukla olan bağı, annenin

eğitimde önemli olduğu ancak çocuk eğitimini sadece anneye bırakmanın doğru olmadığı, babanın da eğitimde aktif bir rol üstlenmesi gerektiği açıktır.

Mevlânâ Mesnevî'sinde, okulun ve okuldaki öğretmenlerin çocuk eğitimine olan katkısını veciz bir şekilde bizlere aktarmış, çocukların dış dünyaya açıldığı bu dönemlerinde arkadaş ve dış çevrenin de çocuğun üzerinde etkisi olduğunu bizlere ifade etmiştir. Bütün bu araştırma neticesinde görülmüştür ki ilk insanoğlunun dünyaya gelişinden itibaren eğitim süreci ve çocuk eğitimi devam etmektedir. Çocukların geleceği için verilmesi gereken en önemli eğitimin ise ahlaki eğitim olduğu bu çalışmayla ortaya çıkmıştır. Çocuklara iyi bir gelecek verilmek isteniyorsa özellikle anne ve babaların çocuk eğitimi bazında kendilerini yetiştirmeleri gerektiği de çok açıktır. Çocuk eğitimine henüz daha evlenmeden başlanacağı, bu eğitimde yeterli seviyeye gelindiğinde aile olmayı, aile olabilmeyi hedeflemek gerektiği çalışmamızda belirtilmiştir. Bu eğitimi yeterince özümseyemeyen ailelerin çocuklarının toplum bazında istenen durumda olmadıkları görülmektedir.

Mesnevî'de yer alan ve bu çalışmada ortaya konulan Mevlânâ'nın çocuk eğitimiyle ilgili görüşlerini şu başlıklarla özetleyebiliriz:

1. Çocuk eğitiminde aile önemli bir kurumdur ve çocukların eğitimi anne babanın görevidir.
2. Bazen çocuklar anne baba için imtihan olabilmektedir.
3. Anne baba çocuklarına iyi bir örnek ve model olmalıdır.
4. Çocuk eğitiminde anne babanın rolleri ve tutumları önemlidir.
5. Çocuk eğitiminde helal lokma önemlidir.
6. Çocuk eğitiminde sabır, sevgi ve şefkat önemlidir.
7. Çocuk eğitiminde disiplinde dengeli olunmalıdır.
8. Çocuk eğitiminde ebeveynler çocuklarına empati yapmalı ve onları anlamaya çalışmalıdır.
9. Çocuk eğitiminde oyun çok önemlidir ve çocuk oyunlar aracılığıyla da eğitilmelidir.
10. Çocuk eğitiminde okul eğitimi aileyi tamamlayıcı bir görev üstlenmektedir ve önemlidir.
11. Çocuklara iradeli olma ve zorluklar karşısındaki kararlılık öğretilmelidir.

12. Çocuğun sorumluluk sahibi bir kişilik kazanmasına özen gösterilmelidir.
13. Çocuklara bir usta yanında meslek edinmesi sağlanmalıdır.
14. Çocuk eğitiminde, dengeli davranmak, çocuğu hem maddi hem de manevi yönden geliştirmek önemlidir.

Bu çalışma sonunda şu önerilerde bulunulabilir:

Çağları aşan düşünceleriyle günümüz insanına mesaj vermeye devam eden

1. Mevlânâ'nın eserlerinin öğrencilere ve topluma daha iyi tanıtılması ve okunmasının sağlanması için, anne babalar ve öğretmenler gayret edebilirler.
2. Milli Eğitim, Kültür ve Aile Bakanlıkları ile TRT başta olmak üzere televizyon kanalları ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi resmî kurumlar Mevlânâ'nın eserlerinden daha fazla yararlanmalı ve topluma ulaştırmaya çalışabilirler.
3. Sivil Toplum Kuruluşları Mevlânâ'nın eserlerinin okunmasını teşvik edebilirler.
4. Mevlânâ'nın eserlerinde yer alan, aile, çocuk gibi konularla ilgili yeni çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

Akşit, Sadık. “Doktor, Çocuğum Çok Yaramaz!..” *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi* 11/2 (2002), 48-49.

Aman, Fatih. “Mevlânâ’nın Aile Görüşü ve Yeni Evli Gençlere Mektupları”. *Sinop Üniversitesi Gençlik ve Ahlak Sempozyumu*, 332-345.

Arbaş, Hamit. “Mevlânâ ve Resim: Gürcü Hatun’un Kayseri Yolculuğu ve Ressam Aynü’-d-Devle-i Rûmî”. *Erdem* 54 (2009), 111-126.

Aydın, Mehmet Zeki. *Ailede Ahlak Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 8. Basım, 2022.

Aydın, Mehmet Zeki. “Müslüman Ailede Çocuk ve Çocuk Eğitiminde Sorumluluklar”. *Çocuk ve Medeniyet* 6/12 (15 Aralık 2021), 47-78.

Bayraklı, Bayraktar. “Mevlana’nın Eğitim Anlayışı”. *4.Milli Mevlânâ Kongresi*. 123-128. Konya: Selçuk Üniversitesi, 1989.

Ceylan, Semih. “Mesnevi”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 29/325-334. Ankara: TDV Yayınları, 2004. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mesnevi--mevlana>

Çelebi Bayru, Esin - Şimşekler, Nuri. “Hz. Mevlâna Öğretileriyle Bilgiden Bilgelğe Ulaşmak”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. 155-163. Eskişehir: Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB), 2014.

Çetinkaya, Bayram Ali. “Mevlâna Düşüncesinde Dost ve Dostluk”. ed. Hüsameddin Erdem vd. 21-42. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 2020.

Dağlı, Hatice - Dağlıoğlu, H. Elif. “Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Duygu Düzenleme Becerileri ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi* 10/3 (26 Eylül 2021), 1020-1046. <https://doi.org/10.30703/cije.799698>

Danişman, Şahin. “Montessori Yaklaşımına Genel Bir Bakış ve Eğitim Ortamının Düzenlenmesi”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü* 1/2 (2012), 85-113.

Demirel, Yüksel. “Baba Yokluğunun Ergenler Üzerindeki Olumsuz Etkileri”. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 8 (66) (2021), 413-424.

Doğan, Süleyman. “Mesnevi’de Eğitim Yöntemi ve Pedagojik Yaklaşımlar”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması*. III/345-369. Eskişehir, 2014.

Dönmez, Ayşegül - Yeyğel, Çiler. “Kadın ve Çocuk Sağlığında Anne Sütü ve Emzirmenin Önemi”. *Artuklu International Journal of Health Sciences* 2/3 (22 Aralık 2022), 54-58.

Eflaki, Ahmet. *Ariflerin Menkıbeleri*. çev. Tahsin Yazıcı. Ankara, 1973.

Eğridere, Zeynep Zuhal. *Mevlana’nın Mesnevi’sinden Seçmelerin Bulunduğu Çocuk Kitaplarının Çocuk Eğitimi Ve Çocuk Edebiyatı Açısından İncelenmesi*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Fürûzanfer, Bedüzzaman. *Mevlâna Celâleddin*. çev. Feridun Nafiz Uzluk. Konya: Konya Valiliği İl Turizm ve Kültür Müdürlüğü, 2005.

Girişken, Neriman. “Çocuk Eğitiminde Ailenin Etkisi”. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi* 5/2-3 (15 Aralık 2010).

Gölpınarlı, Abdülbaki. *Mevlana Celaleddin*. İstanbul, 1959.

Görmez, Mehmet vd. (ed.). “Hadislerle İslâm”. *Hadislerle İslâm*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2020.

Gürsoy, Figen - Özaslan, Hatice. “Çocuk Gelişimi”. ed. Neriman Aral. *Açıköğretim Fakültesi Yayını* 2-18 (2018).

Has Hâcib, Yusuf. *Kutadgu Bilig*. çev. Reşk Rahmeti Arat. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.

Işık, Emin. “Hz. Mevlana’nın Çocukluk Yılları”. *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 36/144 (2007), 30-36.

İpekdal, Adnan. *Mesnevilerde Aile ve Çocuk*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2013.

Karadoğan, Umut C. “‘Çocuk ve Çocukluk’ Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi”. *Çocuk ve Medeniyet* 4/7 (01 Haziran 2019), 195-226.

Kayadibi, Fahri. “Sevgi Faktörünün Eğitim Verimliliği Üzerine Etkisi”. *İstanbul Üniversitesi Dergisi* 5 (2002), 33-50.

Kılıçoğlu, Mahir. “İrade: Din Psikolojisi Perspektifinden Bir İnceleme”. *Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2021), 130-157.

Mevlana, Celaleddin. *Divan-ı Kebir*. çev. Gölpınarlı Abdülbâki. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

Mevlânâ, Celâleddin-i Rûmî. *Mesnevî-i Ma’nevî*. çev. Derya Örs - Hicabi Kırlangıç. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2015.

Mevlânâ, Celâleddin-i Rûmî. *Rubâîler*. ed. Halil İbrahim Sarioğlu. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2016.

Öngören, Reşat. “Mevlana Celaleddin-i Rûmî”. *Temel İslam Ansiklopedisi*. 5/516-521. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Öngören, Reşat. “Mevlânâ Celâleddîn-İ Rûmî: Hayatı, Eserleri Ve Görüşleri”. *Diyanet Aylık Dergi* 396 (2023), 6-10.

Özdemir, Şuayip. “Mevlana’nın Eğitimci Kişiliği”. *İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2011), 1-13.

Özmen, Suzan. *Çocuk Hikâyelerindeki Kahramanların Çocuklara Rol Model Olma Durumları*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, 2016.

Polat, Büşra ve Kara, Mustafa. “Oyuncak ve Oyun Oynamanın Çocuk Gelişimine Etkisi”. *Kastamonu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 2/1 (2023), 1-10.

Sağlam, İsmail. “Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2002), 167-190.

Samsun, Meysem ve Güven, Noyan. “Sanat Eğitiminin Çocuk Gelişimi Üzerindeki Etkileri Üzerine”. *İdil* 99 (2022), 1597-1608.

Şimşekler, Nuri. “Hz.Mevlânâ’da Evlilik, Aile ve Çocuk Eğitimi”. *İpek Yolu-Konya Kitabı VI-Konya Ticaret Odası Dergisi*, 135-143.

Tarhan, Nevzat. *Hız.Mevlana ile Aile Terapisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 4. Basım, 2022.

Tatlıoğlu, Sevrâ Su. “Öğrenmeye Sosyal- Bilişsel Bir Bakış: Albert Bandura”. *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı* 5/1 (2021), 15-30.

Temiz, Dönüş. *Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Sosyal Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi*. Edirne: Trakya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Tok, Mehmet. *Mevlânâ’nın Mesnevi’sindeki Hikâyelerin Çocuk Edebiyatı Açısından Değerlendirilmesi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Tuncay, Suat ve Sarman, Abdullah. “Bireyselleştirilmiş Gelişimsel Bakımda Anne Sesi ve Anne Kalp Sesinin Yenidoğan Bebekler Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi”. *Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* 6 (2020), 357-366.

Usta, Mustafa. “Mevlânâ’nın Eğitiminde Metot Program Ve Gayeler”. 161-170. Konya: Selçuk Üniversitesi, 1989.

Ünalın, Halit Turgay (ed.). *Çocukta Sanat Eğitimi ve Yaratıcılık*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi, 2019.

Ünsal, Erdal. “Sanat ve Hayat Bağlamında, Sanat/Zanaat Söylemi”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/1 (2018), 109-124.

Yavuz, Yusuf Şevki. “İrade”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 22/379-380. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000.

Yiğit, Ayşegül. “Çocuğun Gelişim Özellikleri Ve İletişim İlkeleri Doğrultusunda Ailede Din Eğitimi”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/22 (01 Mayıs 2006), 179-203.

Çocuk Koruma Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu. *Çocuk Koruma Kanunu* 5395 (15 Temmuz 2005).

<https://sozluk.gov.tr/>

Kur'an-ı Kerim Meâli. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.